

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

Anadolu Alevîliği ve İslâm Fanatizmi

YUSUF ZİYA BAHADINLI

Anadolu Alevîliği ve İslâm Fanatizmi

Yazılama Yayınevi: 61

Türkiye Yazıları: 12

**Anadolu Alevîliği
ve İslâm Fanatizmi
Yusuf Ziya Bahadınlı**

Kapak Tasarımı
Gökçe Erbil / Levent Karaoğlu

Sayfa Tasarımı
Özgür Aydoğan

Birinci Baskı
Ocak 2013

© Yazılama Yayınevi

ISBN
978-605-5892-57-9

Baskı
Kayhan Matbaacılık
Güven San. Sitesi C Blok No: 244
Topkapı - İSTANBUL
(0212 576 01 46 / 0212 612 31 85)

İrtibat
Yazılama Yayınevi Hizmetleri Ltd. Şti.
Serasker cad. Osmancık sokak Betül Han 9/13
Kadıköy - İSTANBUL
0 216 338 52 59

www.yazilama.com
iletisim@yazilama.com

Anadolu Alevîliği ve İslâm Fanatizmi

Yusuf Ziya Bahadınlı

Yusuf Ziya Bahadınlı, Bahadın'da (Yozgat) doğdu; ilkokulu orada okudu. Belli sürelerle Yozgat Ortaokulu, Pazarören Köy Enstitüsü, Yüksek Köy Enstitüsü, Balıkesir Eğitim Enstitüsü, Ankara Gazi Eğitim Enstitüsü'nde (Edebiyat Bölümü) okudu. İlk, orta, öğretmen okulu ve liselerde Türkçe-Edebiyat öğretmenliği yaptı. Kurduğu "Hür" ve "Yeni Dünya" yayınevleri yirmi yıl sürdü. Ayrıca sosyalizmin sorunlarını işleyen iki dergi çıkardı: "İlke" ve "Yeni Dünya." TİP milletvekili olarak bir dönem Meclis'te bulundu. On bir yıl da Avrupa'da (Fransa, Almanya) sürgünde kaldı.

Bahadınlının Kitapları:

HİKÂYE

İtin Olayım Ağam (Hür Yayınevi, 1964)
Haçça Büyüdü Hâtış Oldu (Yeni Dünya, 1978)
Geçeneğin Karanlığında (Yeni Dünya, 1982)
Titanik'te Dans (Yeni Dünya, 1986)
Tavandaki Kırmızı (Hikâyelerinden Seçmeler, Morbenek, 1999)

ROMAN

Güllececi Kâzım (Hür Yayınevi, 1965, 1982; Morbenek, 2004)
Gülleceyi Sel Aldı (Hür Yayınevi, 1972; Yeni Dünya, 1978; Morbenek, 2003)
Gemileri Yakmak (Yeni Dünya, 1977, 1981; Gelenek, 2000)
Açılın Kapılar (Yazko, 1985; Hitit, 1989; Milliyet, 1990)
Lidya Gözleri Yaprak Yeşili (Morbenek, 1996, 2000)

ANI

Öyle Bir Aşk (Sarmal, 1993; Say, 1995; Gelenek, 2000; İmge Kitabevi Yayınları, 2007)
Meclis'in İçinde Vurdular Bizi (Asya-Şafak, 2006)

İNCELEME

Dört Sosyalist Ülke (Hür Yayınevi, 1970)
Türkiye'de Eğitim Sorunu ve Sosyalizm (Hür Yayınevi, 1968)

ÇEVİRİ (Almanca'ya 2 kitabı çevrildi):

Zwischen zwei Welten (İki Dünya Arasında) (Ararat Verlag, 1980, 1982)
In der Dunkelheit des Flures (Geçeneğin Karanlığında) (Express Edition, 1984)

SÖZLÜK

Deyimlerimiz ve Kaynakları (Hür Yayınevi, 1958, 1959, 1982)
Türkçe Deyimler Sözlüğü (Hür Yayınevi, 1964, 1967, 1969-2 baskı, 1971, 1976, 1978, 1980, 1981, 1982, 1984)
Atasözleri Sözlüğü (Aydın Su takma adı ile) (Hür Yayınevi, 1972, 1973, 1974; Yeni Dünya, 1975, 1981, 1982, 1983, 1985, 1986, 1987, 1988; Yuva Yayınları, 1990, 1991)
Türkçe Okul Sözlüğü (Hür Yayınevi, 1975)

ÖZEL BASKI

Hikâyelerinde-Romanlarında BAHADIN (Morbenek Yayınları, 2003)

İçindekiler

İlk söz	7
Anadolu Alevîliği (Bâtınîlik).....	11
Cemevi, Anadolu Alevîliğinin (Bâtınî) Kültürünün Özetidir	17
Alevîlikte Irk Konusu.....	21
Alevîlikte Şarap.....	23
Alevîlikte Musahiplik.....	27
Alevîlikte Semah.....	29
Alevîlikte Tanrı.....	31
Alevîlik Açmazı.....	37
Alevî Edebiyatı.....	41
İslâm'ın Ali'si.....	59
Hazret-i Ali Nehc'ül – Belâga'dan.....	61
Alevîlere Göre Ali.....	63
Alevî Ozanlarınca Ali.....	67
“Kızılbaş” Sözcüğünün Kökeni.....	69
Şamanizm.....	77
Şîîlik.....	79

Haricîler (Ali'den Ayrılanlar)	83
Âhîlik	85
Yezidîlik (Ezidîlik)	87
Fanatizm	89
İslâm Fanatizmi	93
İslâm, Alevîliği Düşman Bildi	99
Başlangıçta Bâtınîlik Vardı	105
Türklerin Bâtınîlikle Tanışması	113
13 Bâtınî Eylemci:	117
1- Mazdak - Mazdakîlik	119
Zerdüştlük	123
Manicilik	127
2- Ebû Müslim	129
Emevîler	137
Abbâsîler	139
Abbâsî Döneminde "Safa" "Vefa" Dostları	141
3- Babek	143
Hurremîlik ve Bahâ-dîn	147
4- Karmat - Karmatîler	149
5- Hallac-ı Mansur	153
6- Hasan Sabbah ve İsmailîyelik	157
Babailik	161
7-8- Baba İlyas-Baba İshak	163
9- Bektaş Veli ve Bektaşîlik	169
Bektaşîlik - Alevîlik	173
Dört Kapı (Şeriat-tarikat-mârifet-hakikat)	175
Balım Sultan	179
Abdal Musa	181
Bektaşî fıkraları	183
Alevî - Bektaşî Edebiyatı	187
Alevî - Bektaşî Edebiyatından Seçmeler	189
10- Fazlullah Hurufî - Hurufîlik	195
11- Şeyh Bedreddin	197
12- İmadeddin Seyyid Nesimî	205
13- Pir Sultan Abdal	211
Sözlük	223
Kaynaklar	227

İlk Söz

Anadolu Aleviliğinin belirleyicisi ve kökeni olan Bâtınlık'ın, bin yıllık tarihinin sosyalizan bir yol izleyerek bugünlere gelişi, ilgimi daha da artırdı.

“Alevilik” üstüne düşünmem, benim için önce bir dede yadigârı iken; yani yaşamım, güneşin doğuşu gibi, suyun akışı gibi, havanın solunuşu gibi akıp giderken; coğrafyasında doğup büyüdüğüm ilin farklı ortamında, beyni çıkarılan bir kuş benzeri sağa sola çarpılmağa başlamamla öne çıktı...

Bir pıtrak tarlasına girmiştım: Görünmeyen bir güç, görünen her bir yerimi sarmalıyor, sıkıyor, acıtıyor, kanatıyordu!

İlk vurgunu, ilin ortaokulunda daha ilk gün yedim: Sıra arkadaşım Mustafa, bir Alevî köyünde doğduğumu öğrenir öğrenmez derhal kalktı, başka bir sıraya oturdu.

Bu tür vurgunların en sunturlularını hayatım boyunca yaşadım: Hele bir de Aleviliğim ile komünistliğim birleşince çok renkli, eğlenceli ve gülünç sahnelerin oluştuğunu kolaylıkla düşünebilirsiniz!..

Artık yaşım ellinin üstünde idi; Almanya'da sürgünde; Almanlar, bir Türk dersliğinde öğretmenlik verdiler. İşsizdim, sevindim. Derse ilk girdiğimde öğrenciler ayağa kalktı (Almanya' da öğrenci ayağa kalkmaz). “Oturun” dedim, oturmadılar. Sonunda içlerinden biri bağırdı:

“Biz seni istemiyoruz!”

Gülme ağlama arası bir gülümseme ile:

“Neden?” dedim.

“Benim babam, senin köyünü iyi biliyor!”

İşin doğrusu, ben de onun babasının köyünü “iyi” biliyordum...

Bir başka okulda da bir öğrencimin babası, çocuğunu başka bir okula aldırdı; adam hacı imiş!

Şimdilerde, her düşünceye, inanca, bakışa anlayışla yaklaşıyorum. Ama neyin ne olduğunu biliyorum: Ne, niçin var; ne niçin olmuş, biliyorum. Sevdigimi seviyorum, sevmediğimi kendisine bırakıyorum.

Bu kitap, öyle bir örgü sonucu oluştu ki, ilmiik ilmiik işlemek gerekli! Yüze yakın yazardan ve yüze yakın kaynaktan yardım alındı. Bir kitap, bir dünya demektir. Ekmek; un ile sudan olur, ama ekmek tadı verir. Ben ise bu kitaba biraz tuz, biraz biber kattım.

Bunca kitabı okuduktan ve binlerce kez “kızılbaş”, “Alevî” diyerek horlanan (horlayan kendine baksın) bu insanları yakından tanıdıktan sonra ne düşündüm biliyor musunuz?

“Vay be!” dedim sonunda, “keşke değil Türkiye, tüm dünya, hayata önce Alevî kültürü ile başlasa!..”

Bu kitapla tarihte önemli bir yer tutan ve bin yıldır büyük insan kesimlerini etkileyen, “öldüren”, “yok eden”, “benden olmayanın yaşamını haram kılan” kuralları sergilemek, “boynumun borcu” oldu.

İslâm kuralları reforme edilmedikçe; özgür, âdil insan'ı önde tutan, toplumsal, bilimsel, kültürel bir gelişme olmayacaktır. Yazık ki, kitaba konan bir sayfa başlığı olduğu gibi kalacak: “İslâm, Aleviliği Düşman Bildi.”

Âşık Veysel, bu durumu çok önce görmüş:

“Kim okurdu kim yazardı

Bu düğümü kim çözerdi

Kurt kuzu ile gezerdi

Fikir başka başka olmasa.”

İslâm, Anadolu Aleviliğini neden düşman bildi?

Bu olguyu anlatmak için; Anadolu Aleviliğini ve onun kökeni olan Bâtınlığı, 13 önder eylemciyi ve 13 eylemciyi düşman bilen İslâm fanatiz-

mini; daha sonra da “aşağılama”, “öldürme” duygusunu ve bu uygulamayı açıklamaya çalıştım...

Bu aşağılamada “insan” nerede?

Bu bileşimden “özgürlük” çıkar mı?

Bu bileşimden “insan hakları” çıkar mı?

Bu bileşimden “demokrasi” çıkar mı?

Bu bileşimde “Tanrı” nerede?

Bu sayılanların topuna birden bakıldığında: Mazdak, Ebû Müslim, Babek, Karmat, Hallac-ı Mansur, Hasan Sabbah, Baba İlyas, Baba İshak, Fazlullah Hurûfî, Şeyh Bedreddin, Seyyid Nesimî ve Pîr Sultan Abdal'ın bir bütünün parçaları olduğunu görürüz: Bâtınlık bu isimlerle gelişmiş, oluşmuştur. Bu bütünde; akıl, ilke, onur, hak, namus, özgürlük, eşitlik, adalet, ortaklaşacılık, paylaşımcılık var.

Peki İslâm nerede?

Bugün Türkiye'de uygulanan “düzen”in adı ne?

Kur'an, Tanrı sözü (kelâmullah) sayıldığına göre ve bir virgüli dahi değiştirilemeyeceği için, düzenin adı, “şeriat'tır, fanatizm'dir, faşizm'dir.”

Başka bir bakışla:

Toplumun çıkarını kendi çıkarına kullanma, kişiye tapınma.

Ve her şey “kazâ” ve “kader”.

Kendinden olmayana kinli, öfkeli, saldırgan...

Kendi iradesi altında sıfır bireysellik ve topluluk oluşturmak; bunun için de sürü psikolojisi yaratmak!..

Her yerde ve her zamanki gibi bu süre içinde bin yıllık bir geçmişe bakıldığında yine “hayat” var; hayatı okumak var, anlamak, algılamak var. Bir de çözüm aramak, hayatı sorgulamak.

İslâm fanatizminde:

Ne bilim var, ne bilim adamı, ne bilim adamına kulak verecek insan, ne de yönetim!

Tek yol din ve dinci yönetim!

Yine de bu koşullar içinde ışık ve alev görüyoruz:

Dünyada en gerçek şey, insan ve hayat!..

İnsanlar ölüp ölüp diriliyor; inancı, düşüncesi, onuru uğruna!..

Anadolu Alevîliği (Bâtınîlik)

*“İnsanın en alçağı, din yolu ile çıkar sağlayandır.”
(Abdullah İbni Mübarek)*

“Alevî” sözcüğünün ilk söylenişi; İran’da, “Ali yanlısı, taraftarı” anlamında idi. Anadolu’da ise “Alevî”, “Kızılbaş” sözcüğü yerine kullanılmağa başlandı. (18.yy.) Bu nedenle doğru söylem “Anadolu Alevîliği” dir. İran Alevîliği Şiîliktir. Suriye Alevîliği, Nusayrîlik’tir.

* Anadolu Alevîliği, Bâtınîliğin Anadolu’ya gelişi ve Anadolu aydınlanmacılığına katkı ve Bâtınîliği Anadolu kültürüne uyarlamanın adıdır.

* Anadolu Alevîliği, bin yıllık bir göçebe kültürünün bugünlere ulaşan ilerici hâlidir.

* Anadolu Alevîliği, ilerici bir köylülük ideolojisi olarak doğup gelişmiştir.

* Anadolu Alevîliği, kökeni Bâtınî kültüründen kaynaklanan seyri ve yatkınlığı ile sosyalist düşünceyi çağırıştırır. Ama bilimsel olarak sosyalist bir yapıda olduğu söylenemez elbette. Şu da bir gerçek ki, bu kitabın yazarı, bir Alevî çocuğu olduğundan Marksizme ilgi ve Marksizmi öğrenme açısından zorluk çekmemiştir.

* Anadolu Alevîliği, dinsel çağrışımlı görünse de dinle özünde hiçbir ilgisi yoktur, olaylara bilimsel bakmayı ilke edinmiştir.

* Anadolu Alevîliği, yaşanmışlığın yorumudur; dinler ise yaşanmamışlığın, gerçek olmayanın hikâyesidir.

* Bilim, hiçbir şeye kutsal gözle bakmaz.

* Anadolu Aleviliği'nde, kutsal'ın adı "büyük saygı"dır, bunun da kökeni "insan"dır.

* Anadolu Aleviliği, her türlü gelişmeye açıktır. Hiçbir şeyinde sınır yoktur, çünkü doğada sınır yoktur.

* Anadolu Aleviliği'nde en yüce şey insandır. Türk Aleviliği, Kürt Aleviliği, Arap Aleviliği yoktur; bu nedenle Alevî, Alevî'dir. Yerel farklılık vardır ve öze zarar vermez.

* Anadolu Alevî törenleri, birer dinî ibadet değildir; bir kültürün, bir bakışın sergilenmesidir. İbadet, Tanrının insan davranışına yön verişine karşı bir tapınmadır.

* Arap-İslâmı'nın ırkçı ve yayılmacı ideolojisine karşı devrimci tutum sergileyen ve Anadolu'da Alevî adıyla anılan Bâtınî düşünce, "Ali-Ehlibeyt" oluşumu tarafından "çelmelenmiş" ve İslâmlaştırma yoluna gidilmiştir. Ne ki, Alevî düşüncesinin "kâmil insan" öncüleri, Sünnî'nin Ali'siyle, Alevî'nin Ali'sini ve Aleviliği kendi özgün yerine koymuşlardır. Dinbilim açısından da "Tanrı mükemmel ise, insan da mükemmeldir." diyerek, bu kavrama bir de ad vermişlerdir: "Vahdet-i Mevcut".¹

* Anadolu Aleviliğinde kadın, Cemevi'nde, oyunda, müzikte, düğünde, bayramda, tarlada, bahçede, hayatın her alanında, erkekle birlikte ve eşit durumdadır.

* Aleviliğin adını, küfür anlamında "Kızılbaş" diye kullananlar, bilgisiz, şartlanmış, aklını kullanamayan, cahil ve ilkel kimselerdir. "Kızılbaş" sözcüğü, "Alevî"nin ilk adlarından biridir.

* Kızılbaşlık, İran-Safavî Devleti'nde, İran Şii'leri için ortaya çıkmış bir addır. Şah İsmail'in kızıl tacı giyerek Şiilik adına hutbe okutup, devletini kurması ile duyulmağa başlamıştır.

* "Kızılbaşlık" adı, akımı, tarihî seyrinde ilerici, devrimci, insancıl bir yol izlemiş; Ortaçağ'ın karanlığından ışığa evrilmiştir.

Bâtınılık, 19.yüzyılda Anadolu'da "Alevî" adıyla yeni bir söylem kazanmıştır.

Ve artık "Anadolu Aleviliği" adıyla "İslâm" adı, kesinlikle ayrı tutulmuştur. Anadolu'da Alevilik, İslâm'ın tersine Tanrı'yı insan'da görmüştür.

¹ Ayhan Yalçınkaya, Bütün Yönleriyle Alevilik. S.37

İslâm'da her şey, ama her şey Tanrı buyruğundadır; buyruğu ise peygamber ve Kur'an yönetir. En sade bir deyişle İslâm'da insan, topraktan yaratılmıştır, hem de "çamur"dan! Aleviliğe göre insan'ın kendisi Tanrısal bir varlıktır. Tanrı-insan bir bütündür, bu bütünlüğün adı da "sevgi"dir. Bu tanım "eleştirme" özgürlüğünü içinde taşır. İnsanın, "öldükten sonra cennet'le ödüllendirilmesi" yerine; "yaşarken, mutlu kılınması" vardır.

İnsan; iyiye, doğruya, güzele, "kâmil insan" mertebesine ulaşarak varır. Bu görüşün bugünkü anlamı bellidir. Eşitlik, özgürlük, adâlet, emeğe saygı.

Alevilik, bir din değildir, bir mezhep değildir; bir kültürdür, bir yaşama biçimidir, bir felsefedir.

İslâm, dünyaya sadece kendi açısından bakar.

Anadolu Aleviliği ise tüm evreni yorumlar.

Aleviler için önemli olan gerçek'tir. Gerçek; hayattır, dünyayı yaşamaktır, yaşamayı sevmektir.

"Gerçeğin demine hû!", cem toplantılarının bilinen sözlerinden biridir.

Anadolu Aleviliği felsefesinde "inanç"ın yerine, özgür düşüncüyü; Tanrı bilim'in yerine felsefeyi; "dogma"nın yerine "akıl"ı koymuştur. Bu felsefe, daha çok günlük hayatta, gelenekte, atasözlerinde, nefeslerde, demelerde, semahta, söylencelerde, Bektaşî fıkralarında görülür.

"Alevilik insanlık tarihinin mirasını bünyesinde taşıyan en canlı organizmalardan biri..."

"Aleviliği dar ulusçu, dar coğrafi sınırlar içinde düşünmekten vazgeçerek bu öğretinin insanlık tarihinin mirasçısı olduğunu artık fark etmelidir. (...) Gerçekte tarihte din mücadelesi yoktur. Din mücadelesi dediğimiz şey, sınıf mücadelesinin örtülü biçiminden başka bir şey değildir."

"Aleviler kendilerini salt İslâm içinde tanımlayarak taşıdıkları mirası imha etmek için ellerinden geleni yapıyorlar..."¹

Alevilik, İslâm şeriatından gelen bir yozlaşma sürecini yaşamaktadır.

Alevilik, özünden uzaklaştırılmış; kendi kaynağını özellikle gizleyen bir belirsizliğe dönüştürülmüştür. Bunu yapan başta devlet aygıtıdır: hükümet edenlerdir; bu güçlerle işbirliği eden, nemalanan "yazar", "dede",

¹ Ayhan Yalçınkaya, Bütün Yönleriyle Alevilik, s.37- 41

“vakıfçı”, “dernekçi”, “yayınçı” kuruluş ve kişilerdir.

Alevilik, Şiilik değildir; Şiilik’in, İslâm içinde, ona karşı bâzı “serzenişleri” vardır; Ali soyuna iyi davranılmadığı ona halifelik hakkı verilmek istenmediği, siyasî ve benzeri nedenlerdir.

“Alevî” denince akla, “Bâtınî”, “Kızılbaş”, “Abdal”, “Tahtacı”, “Çepni”, Türkmen (Sünnî’si de vardır), “Bektaşî” vb. gelir.

Aleviliğin diğer dinlerle hiç sorunu olmamıştır. Budistlik, Brahmanlık, Hristiyanlık, Musevîlik kimi zaman sevimli görünmüştür.

Ama, bin yıldır İslâm, Aleviliği kendine düşman saymıştır. Onu aşağılamış, horlamış, öldürmüş, yakmış, küçümsemiştir. Cumhuriyet döneminde olanlar: Kırımlar, yakmalar, zorunlu din dersleri, zorunlu camiler, minareler, imamları da unutmamalı.

Kimi Aleviler, Şiiliği, Alevîlik sandı. Bu nedenle yaşayan Alevîlik, ne yazık ki, bir düşünce, bir felsefe, bir gerçeklik, bir yaşama biçiminden çok Şiiliği; “Ali, 12 imam kutsallığı” inancını taşımaya ve onu yaşamaya dönuştü!

Alevî düşüncesinin Bâtınî kökenli olduğu daha önce söylendi. Kendine özgüllüğü, din öğretisinin dışında oluşu da. İslâm-Şii bileşimindeki “Allah-Muhammed-Ali” üçlemesinin Alevîlik düşüncesinden ayrı tutulmasının gerekliliği de. Bu sıralamanın ısrarla yapılması, bu üç kalenin, ısrarcılara her türlü çıkar ilişkilerini kolayca sürdürecektir bir korunak sağlayacağı noktasındandır.

Oysa, bu üçlemede ne tarih, ne felsefe, ne orijinallik ne de bir idealizm vardır!

Aleviliğin kaynağında ve oluşumunda akıl, eşitlik, adalet, özgürlük vardır.

Aleviler, vicdan muhasebesi yapar; sünnîler, hesabını “Allah’ın divanında” verirler.

Aleviliğin temelinde materyalist bir aydınlanmacılığın ilk ayak izleri vardır.

Bu yanlış algılamamanın tarihsel bir nedeni de vardır. Horasan yöresinde Alevîlik’in kökeni olan Bâtınîler, Arap İslâmı, giderek Türk İslâmı baskısından ve düşmanlığından korunmak için kendilerini Şii göstermişlerdi.

Çünkü İslâm baskısı, İslâm'ın bir kolu Şîlik, yasak değildi. Gide gide Alevîler'de Şîlik bir alışkanlık, bir düşünce birliği sanıldı ve bugünlere uzandı. Bir de; Bâtınîler, Şîilerle aynı çizgide sayılarak horlandıkları için bu yakınlık, ne yazık ki, zamanla aynılaştı!

Anadolu tarihiyle ilgili araştırmalar, Türkler'in 11.yüzyıldan başlayarak Anadolu'ya geldiklerini göstermektedir.

Anadolu, 1071 Malazgirt Savaşı'ndan sonra 14. yüzyıla kadar üç yüz yıl içinde Türkistan, Horasan ve Azerbaycan'dan gelen Türkmenlerle bir Türk ülkesi haline geldi.

Anadolu'da Türkler'den önce Hititler, Hurîler, Frikyalılar, Urartular, Arzavalar, Sideliler, Bergamalılar, Britanyalılar, Pontuslular, Galatlar, Amazonlar, Kürtler, Ermeniler yaşardı. Sonra Persler, Asurlular, Grekler, Makedonyalılar, Latinler, daha sonra da Gürcüler, Çerkesler, Araplar gelip yerleşti.

Anadolu'ya Horasan ve Maveraünnehir'den gelen Türkmen toplulukları genellikle Şîi ve Bâtınî idiler. Emevîler'den başlayarak Arap olmayan halklara köle gözüyle bakan Arap egemen sınıfının baskısı karşısında kimi Arap olmayan halklar kurtuluşu Şîilik'te, Bâtınilik'te, sonra da tasavvuf, Şamanlık ve Melâmilik'te aramışlardır.

İslâmiyet'in yayılışı sırasında Emevî egemenliği için İslâmlık cenk etmek demekti, kâfirlere kılıç çalmak kutsaldı, bir vuruşta bin kelle uçurmak özlemdi. Bu durum İslâmlığın yayıldığı öbür toplumlarda da geçerliydi. Cenk etmek, mala el koymak demekti. Bu nedenle egemen kesim İslâmlığı isteyerek benimserken yoksul kesim dolaylı olarak direnmiş, kurtuluşu başka alanlarda aramıştı.

Cemevi, Anadolu Alevîliği'nin (Bâtınî Kültürü'nün) Özetidir

İbâdet, Allah ile kul arasındaki bir yakınlaşma isteğidir. Allah'tan bir istekte, bir talepte bulunma başvurusudur. Çünkü Allah'ı her şeye kâdir, muktedir ve "tek çare gören" bu inancın sonucudur.

Alevîlikte, her şeyde doğa yasası egemendir. Kurulu bir mekanizmaya söz ve yakarı kâr etmez.

Bu nedenle cemevi, insan'ın insan'a duyduğu büyük saygının sergilen-
diği yerdir.

Camiye herkes girebilir

Cemevine girebilmek için, cemevine her girecek kişinin, cemevine girenlerden "rızâlık" alması gerekmektedir. Yani, cemevine her girenin birbirinden "râzı olması" gerekmektedir. Cemevine, cemevine giren topluluğun ahlâk anlayışı dışında olanlar (hırsızlar, eline-beline-diline sahip olmayanlar; yetmiş iki milleti bir görmeyenler; Şîilik, Sünnîlik propagandası yapma niyetinde olanlar, dinciler, faşistler, başkasının hakkına el koyanlar, sömürenler, emeği hiçe sayanlar, yalan söyleyenler, tecavüz-cüler) giremezler.

Dede de topluluk tarafından onaylanmak durumundadır.

Dedelik bu onayla sürer. Dedeliğin babadan oğula geçmesi, bir uygulamanın yozlaşması anlamındadır. Bu nedenle cemevi, Alevîliği bilmeyen, onu yaşayamayan, kimi çıkar amaçlı kişilerin elinde ciddiyetini yitirmiş-tir. Dede'nin diğer canlardan hiçbir farkı yoktur. O sadece bir yöneticidir. Hele hele hiçbir "kutsal" yanı yoktur. Dede, "iyi olmak" , "doğru" davran-

mak, “yanlış” yapmamak zorundadır. Gerçekten, cemevini doğru ve iyi yönetiyorsa, öğretiyeye uygun davranıyorsa saygıya değerdir.

Dede (yönetici) tarih bilmelidir, felsefe bilmelidir; Bâtınîlik’i, Anadolu Aleviliği’ni iyi bilmelidir.

Dedelik, bir meslek değildir. İşçi olabilir, çiftçi olabilir, herhangi bir konuda uzman olabilir. Ama, okur; ama bilgilidir. Çevresindeki, ülkesindeki, dünyadaki olup bitenleri izler, bilime inanır, bütün dinleri, yönetimleri, hele hele, Alevîlik’i herkesten iyi bilir. Ama hemen şurada anımsamakta yarar var:

Anadolu’da İslâm zorlamasına karşın, bildiğini söyleyen, halka ahlâk gücü veren, yol gösteren bugüne kadar yalnızca o olmuştur. Onu yönlendirecek bilimsel bir kaynak yoktu: Hz. Ali Cengi, Hz. Ali silâhşörlüğü, Hüseyin’in ölümü, aslında niçin yazıldığı zamanla anlaşılan İmam Câfer Buyruğu ve kimi söylencelerden öteye geçilememiştir çoğu. Yine de böylesine belirsizlikler ve yanlışlar içinden doğruyu seçmek büyük bir işti!

Ama şimdi gün ışıdı, her şey ortada. Dedelik de dâhil, her şey gözden geçirilmelidir.

Kısacası:

- Câmide imam namaz kıldırır, kilim onun için vardır, ayakkabı onun için çıkarılır.
- Cemevi, Alevî kültürünün sergilendiği yerdir.
- 13 Bâtınî eylemcinin, ölümüne gidişinin nedenleri anlatılmalıdır.
- Saz ve deme Alevî kültürünün olmazsa olmazıdır.
- Deme, Alevî ozanlarının Bâtınî-Alevî kültürünün şiiiridir.
- Yerde sürünme çok ilkeldir. Tapınılacak yerine saygı duyulacaklar vardır. Onlar da bellidir, gönüllerdedir; insana sürünerek varılmaz...

Dedelik, kutsallaştırılmış, tapılır hâle getirilmiştir. “Ocakzâde”lik uydurmadır, hiçbir tarih, kültür ve düşünsel nedeni yoktur. O, sadece bir tören yöneticisidir.

Alevî kültürünün yeri Şiîlik, 12 İmam, Kerbelâ, İmam Hüseyin için “ağ-

lama duvarı” hâline getirilmiştir.

Cemevi’nde, kökeni Bâtınîlik felsefesi, sosyal bakış yerine İmam Ali, Hasan, Hüseyin soyunun anılması öne geçmiştir.

Ve giderek Câmi’nin kötü bir kopyasına doğru gidilmektedir.

- Hû çekilmektedir.
- Yatıp kalkıp dövünülmektedir.
- Ağıt yakılmaktadır.
- Kuran okunmaktadır.

Ve semah, para getiren bir gösteri hâlinde uygulanmaktadır...

Cemevi, Alevî kültürünün (Bâtınîliğin) özetidir.

Alevîlikte Irk Konusu

*“Yetmiş iki millete bir nazarla bakmayan,
halka padişah olsa, hakikatte âsidir.”*

“Öyle Bir Aşk” adlı anı kitabımda, Bahadınlı Molla Mustafa adlı biriyle konuştuğumu anlatmıştım.

İlkokul öğretmenim bana görev vermişti; Atatürk’ün “Ne mutlu Türk’üm diyene” sözünü açıklamamı istemişti; ben de Molla Mustafa’dan yardım istemiştim. Onunla konuştuğumu şöyle anlatmıştım:

“Kitabı uzattım (“Ne mutlu Türk’üm diyene” sözünün yazılı olduğu ilkokul okuma kitabı), olayı anlattım, “anlamıyorum bir türlü!” dedim.

İlgili yazıyı okudu ve:

“Öğretmenin anlamış mı?” dedi. Çantamdan sarı defterimi çıkardım. Sarı sayfaya mor mürekkeple şöyle yazdı:

Bu âlem bir ağaçtır,
Meyvası olmuş Âdem,
Matlûb olan meyvadır,
Sanma ki ağaç ola!

Çok sonraları öğrenecektim, bu dörtlük bir Alevî ozanı olan Gıyabî’ye aitti.

İnsanların bir kardeş olduğunu ilk kez bu çarpıcı dörtlükte öğrenmiştim; bu bir Alevî görüşüydü.

Yine anılarımda, anlatmıştım. Çocukluğumda köye, genelinde üç gö-

revli gelirdi sık sık: Jandarma, tahsildar bir de “şarap arayıcısı” (şarap yasaktı, ne var ki bizim köylünün evinde yiyecek ekmeği olmayabilirdi; ama mutlaka birkaç küp şarabı bulunurdu.)

Köylüler fazlasıyla rahatsız olurdu , her köylünün ilk sözü “Türkler gelmiş!” olurdu! Çünkü görevliler, sürekli “biz Türkler” diye söze baş-larlardı!

Bizler de Mezopotamya, İran, Horasan yoluyla Anadolu'ya gelen Türkmenler'dendik. Ama, o günlerde, şimdi de öyle değil mi, yöneticiler büyük çoğunlukla, o sözünü ettiğim yollardan gelişerek, oluşarak, olgunlaşarak, daha da insancillaşan, “kâmil insan” olamayanlardandı. Demek oluyor ki kendimizi bu tür insanlardan farklı görüyorduk. Bizlerin “nihaî hedefi” (amacı), “kâmil insan” olmaktı. “Kâmil insan” olmak kolay değil-di.

Yanıbaşımızda, halkının çoğunluğu Ermeni olan bir köy vardı. Hepsi de babamın yakın dostları idi. Şimdi düşünüyorum, onları neden çok se-verdik. Bizi kesinlikle küçümsemez, aksine önemserlerdi; saygılıydılar. Biz de onları sayar, severdik. İnsanlar arasında ilk ilişki, böyle başlamaz mı; daha sonra, kimi anlaşmazlık bu duygular içinde çözüme kavuşur-du. Ama çevre köylerdeki Sünnî komşular, farklıydı; onlar bizi farklı görüyordu. Şu anda bile derin bir acı duyuyorum o sözcüğü söylerken, “düşman”a bakar gibi bakarlardı. Köyler arasında yollar kullanılmazdı. Duyardık, ne duyması, yüzümüze söylerlerdi. Bir gün (“O gün” hangi gündü, ne zaman olacaktı, bir bildikleri olmalıydı!) köyümüzün toprakla-rına el koymayı düşlerlerdi. Hangi tarla kimin olacaktı, hangi bağ, hangi bahçe, hatta hangi kadın!

Aleviliği, zındık, kâfir sayan; katli vâciptir, diyen ne Ermeniler'di, ne Rumlar ne Musevîler ne Hristiyanlar, sadece Sünnî Türkler'di, Sünnî Kürtler'di!...

Anadolu Aleviliği'nin kökeni olan Bâtınî düşünce; İnsanlık Evrensel Bildirgesi'nden bin yıl önce, “insanlar eşittir; ırk, din bakımından eşit ve özgür yaşar, hiçbir ayrıcalık tanınmaz” gibi özellikleri değişik biçimlerde sezdirmiş, bildirmiş ve savaşımını vermiştir.

“Yetmiş iki millete bir nazarla bakmak” görüşü de böyle doğmuştur.

Alevîlikte Şarap¹

Anadolu Alevîleri, genelinde içki içer. Kimi (kendi yaptığı) boğma rakıyı, kimi (kendi yaptığı) üzümünden şarabı! Hele, bağ ağırlıklı köylerde şarap, neredeyse bir sıra niyetine içilir.

Alevîlikte içkinin (şarabın) adı “dem” dir yada “dolu”. Bu sözcükler cem’de geçerlidir. İçki içmenin kuralı vardır: Kâse ile sunuluyorsa (sunan’a “sâki” denir), sol elin üstüne kor sâki kadehi ve sağ elini de sol elinin iç kısmına koyarak kadehi uzatır.

Semah dönerken (özellikle Toroslar’ da) söylenen bir deme:

Güzel Şah’tan bize bir dolu geldi
Bir sen iç sâkiya, bir de ceme ver.
Hünkâr Hacı Bektaş Veli’den geldi
Bir sen iç sâkiya bir de ceme ver.

Çocukluğumdaki Cem’den bilirim:

Dede postu önüne küçük bir masa kurulurdu. Köyün seçkin aksakallıları otururdu masa çevresinde. Bir genç kız, tek tek aksakallara bâde sunardı.

Önce Dede’ye sunulurdu.

Dede bir tür dua okurdu:

“Geldiğin yoldan, durduğun “dâr”dan ayrılmayasın. Dileklerin kabul,

¹ Yusuf Ziya Bahadınlı, Gülleceli Kâzım

çırakların pîr defterine kaydola; gerçeğe hû!”

Sâki, hizmetini sunduktan sonra, dönmeden geri geri yürüyerek, geçer yerine otururdu.

Dede kadehi, iki eliyle tutardı:

“Canlar!” derdi, “bu bir kevserdir, bu bir âbu kevserdir. Bu insan olmanın, inanmanın, yaşamanın, sevmenin, saymanın, iyi yolun, iyi yolda yürümenin görünen adıdır. Bu bir sınamadır canlar. İnsana sunulan, insanı sınavan hoş bir sudur. Bundan içelim, ama sınıdığımızı unutmayalım. Aşırılık güzel değildir, sarhoşluk güzel değildir. İçiyoruz, sarhoş olmuyoruz, sınanıyoruz...”

“Dem semahı” dönülürken:

Ey şahin bakışlım, bülbül avazlım

Bir eli kadehlım, bir eli sazlım

İşte ben gidiyorum, kal âhu gözlüm

Ne sen beni unut ne de ben seni... gibi deme'ler söylenirdi.

Halife Osman döneminde düzenlenen Kur'an'da içki haram sayılmıştı. Nahl sûresinin 67. ayetinde “hurma meyvasından ve üzümünden içki yapıp bir güzel rızk edersiniz.” denmekte idi. Oysa İslâm dini, içkiyi “büyük günahların” içinde gördü!

Sâkilerce yaşlılara bâde (şarap) sunulduğu bilinmektedir. Hattâ bu uygulama sırasında sununun yinelenmesini isteyen dedenin araya girerek sakiye: “boş ver” deyip şarap kadehini boş sunması Türkçe'ye bir de “boş vermek” deyimini kazandırmıştır.

“Bizler birer Hitit Tanrısı idik sanki; bir elimizde buğday başağı, bir elimizde üzüm salkımı vardı. Başağı ekmeğe, üzümü şaraba dönüştüğü için severdik. Şarap, baskılara karşı bir özgürlük simgemiz olmuştu....

Önce bağ bellenirdi birlikte, köyün çalışanları bugün benim bağımdaydı, yarın senin. Bağ budanırdı birlikte...

Bir de bağ bozumunu görseydiniz; çubuklar arasında kuzular gibi yatan salkımlar bir yana, rengin on yedi türüne bürünen kızlar, delikanlılar, bağdan bağa ünler, türküler söylerdi.

Asıl şenlik sonra başlardı; evlerde, odalarda, bahçelerde, dam

başlarında, sofrta kurulurdu.

Şarap zenginliğimizdi, keyfimizdi.

Dünyaya gözümüzü açtuğumuzda, ağzımıza ana sütünden önce şarap damlatılırdı.

Şarap rengimizdi, yüzümüze yansırđı, şarap Cemevi'nde duamızdı.

Şarap dilimizdi, bâde idi, dolu idi, mey idi, şarab-ı tahure, şarab-ı Kevser, mey-i aşk, mey-i gül gûn , mey-i hoş'tu...

Bir gün köye iki "görevli" geldi; biri şarap arayıcısı idi biri de müftü:

"Yasak!" dediler.

Ne koku kaldı köyde, ne ses ne renk ne tat! Bin küp şarap, bin küp sirke oldu; bin küp şaraba bin torba tuz attık. Köy o gün bu gün sirke kokar."¹

¹ Mitolojiye göre, Tanrı Zeus ile Tanrıça Semele'nin oğlu Dyonisos, şarap Tanrısıdır. Dyonisos insanın doğa ile bütünleşmesini simgeler. İnsan için düşünülmüş bir Tanrı'dır. İnsandan doğmadır. Dyonisos, Asyalıdır. Doğu'dan Anadolu'ya oradan da Yunanistan'a geçer.

Müşahiplik

Alevîlik; başlangıçta, göçebe topluluğunun gereksinim, özlem, mutlu olmak gibi kimi doğal duyguların da işlendiği, yaşandığı bir kültür birikimidir.

Horlanmak, ezilmek, yalnızlık, çaresizlik gibi kimi olgulardan korunmak için çare yolları aramışlardır. Bunlardan biri , “müşahiplik”tir: “Arkadaş”, “yol arkadaş”, “yoldaş”, “yol kardeşi” anlamında.

Bu durum genelinde anlaşılmamıştır. Bu nedenle olmalı, kimi zaman müşahiplik karşılığı “ahret kardeşliği” de denmiştir.

“İri olalım, diri olalım”ın bir karşılığı belki de...

Müşahipliğin kendine özgü ilkeleri vardır:

İlkin, aynı yaşta olma koşulu. Biri zengin, biri yoksul olmaz. Biri bilgili, biri bilgisiz olmaz. Biri ahlâklı, biri ahlâksız olmaz. Her konuda denk. Alevî geleneğinde uygunluk önde gelen koşullardan. Kısaca; sevinçte, sıkıntıda, gelenekte birlikte; yaşamayı birlikte kolaylaştırmak.

Ayrıca, bu arkadaşlığı ailenin onaylaması gerek. Son olarak da bu kararın, Cemevi’nde onaylanması zorunludur.

Cem’de Dede, “yol arkadaşları” uyarır:

“Gelme gelme! Gelirsen dönme!”

Müşahipler, mallarını ayırmayacak, “bu senin, bu benim” demeyecek. Yalan söylemeyeceksiniz; haram yemeyeceksiniz; dedikodu etmeyeceksiniz; elinizle koymadığınızı almayacaksınız; gözünüzle görmediğinizi söylemeyeceksiniz...

Alevîlikte Semah

“Daha ilk anda müzik sizi kendi iç ritmiyle büyülüyor ve giderek oturduğunuz yerde semaha katılıyorsunuz. Semahta solo yok, oyunu yöneten ne bir kadın ne de erkek. Alçakgönüllülüğün böylesi, sıradanmış gibi gözükmesi; doğallığı, bütün dünya danslarını imrendirecek bir biçimde, hele kadın-erkek ayrımı yapılmaması... Bu semahlar ne danstır ne de ritüeldir, insanın bu dünyadaki varlığını anlatan dans destanıdır. İçi insan sevgisiyle dolup taşan destan dizisi. Hangi topluluğun destanına bakarsanız bakın, mutlaka bir ok, bir yay, bir kavga, bir savaş! Bu destanda sevgi vardır, aşk vardır, paylaşım vardır. Bencillik, övünme yoktur.

Semahta topluluk kutsaldır ve eşittir.

Semahı seyrederken insan olduğunuzu anlıyorsunuz.

Alevî felsefesine özgü bir ses, bir ritm, bir danstır. Düşünce içerir, felsefesine uygun bir estetiği vardır, yaşama sevinci verir.

Semahta, gezegenlerin güneş çevresinde dönüşü simgelenir. (Cem töreninde ‘mürşit postu’nda oturan Dede, güneşi temsil eder. Oyuncular da yıldız ve gezegenleri temsil eder. Alevîliğin Şiîliğe ilgi duymasından sonra Ali, on iki imam, Hacı Bektaş sevgisi hissettirilir. Dairesel dönüşlerde bir gül biçimi, bir at yürüyüşü, bir turna uçuşu ve kanat süzüşü gözükür.”¹

“Sivas yöresinde Hatayî’nin bir deyişi okunur:

¹ Prof. Dr. Edîtha Almaçık.

‘Şu dünyanın ötesini
Erdim diyen yalan söyler
Baştan başa sefasını
Sürdüm diyen yalan söyler.’

Samsun-Lâdik yöresinde:
‘Salını salını geldim köyüne
Güzeller başıma toplansın diye
Herkes sevdiğini almış yanma
Güzeller pazarı kurulsun diye.’

Varto Alevileri:
‘Karşımızda dağlar
Başı dumanlı dağlar
İkilikte yâr sevenler
Kalbi gümanlı gümanlı.’

Bu değerlendirmeyi okudunuz. Güzel ve doğru bir tespittir. Görüldüğü gibi; kadın-erkek birlikteliğinde sevgi’yi simgeleyen Alevî felsefesine özgü bir ses, bir ritm, bir danstır.

Burada din duygusunu çağrıştıran ne bir ses, ne bir davranış vardır! Sonunda alkışlanması hem bir incelik, hem de bir teşekkürdür.

Semah’ın sonucunda bu tavrın, kimilerince “günah” sayılması, Alevî kültüründeki insan sevgisinin, dans estetiğinin bilinmemesinden kaynaklanmaktadır.”¹

¹ İlhan Cem Erseven, Alevîlerde Semah.

Alevîlikte Tanrı

*“İnsan olmadan Tanrı olmaz.”
“İnsan, Tanrı’sını kendi yaratır.”
“Ben Tanrı’yım.”¹*

Bâtını düşüncede tanrı, önce “ışık donunda” ortaya çıktı; sonra “akıl”, sonra da “insan” oldu. İnsanın tanrısı değil, doğrudan insan, Tanrı oldu.

İlk insanda Tanrı’nın adı Doğa.

Tanrı’nın yaratıcılığı, insanın yaratıcılığına dönüştü.

Doğa’nın Tanrı tarafından yaratıldığı, tek tanrıci dinlerle ortaya çıktı. Önce Musevîlikte gelişti bu.

Bu hâl Hristiyanlığa Baba-Oğul-Kutsal Ruh biçimiyle geçti.

“Çok tanrıcilık”tan “tek tanrıcilık”a dönüşüm; eşit olmayan insanları “dinsel ideoloji”de birleştirdi. Zenginlerle yoksullar denkmiş gibi sanılmağa başlandı.

Tek Tanrıcilık sonunda İslâm’da yerleşti.

Toplumdaki “efendi-kul”, zamanla “Tanrı-kul” hâlini aldı.

Önceleri Anadolu’da Tanrı; toprak, su, hava, ateş idi.

Tek tanrıci dinler, Tanrı’yi, inanç varlığı’na dönüştürdü; idealizm idi bu.

Bâtınlığa göre dünya bir “varoluş” idi. Doğa, hiçbir bağına bağlı değildi. Doğa’da belli bir düzen vardı; bu düzen “akıl” ile yorumlanabiliyordu. Sonuçta varoluş, varlık, düzen, Tanrı demekti. Bâtınîler buna “mevcut-birliği” dediler.

¹ Hallacı Mansur.

Anadolu Aleviliğinde en etkin güç “Akıl”dır.

Tanrı, “zat”ıyla değil, “sıfatları ile” bilinmelidir. Baş sıfat “akıl”dır; o da “insan”dadır.

Bektaş Veli, “Âlem âdem, âdem de âlem içindedir.” der.

İnanç’lar, dünyayı “yaratan” ve “yaratılan” diye ikiye ayırır. Bâtınlilikte (Alevilikte) tek’tir, bir’dir; o da “hayat”tır.

Tasavvufta Vahdet-i Vücut (Varlıkbirliği), Alevilik’te Vahdet-i Mevcut (Mevcutbirliği) denir.

Tanrı’yı “tek” düşünmek yanlıştır; Tanrı mevcut varlık ile vardır. Mevcut evren yok olduğunda Tanrı da yok olacaktır çünkü...

“İlk atalarımız elbette tek Tanrı inancını, en azından bugünkü biçimiyle bilmiyordu. Onlar bir üstün varlık tasarladıklarından karşımıza çıkan kimi özellikler vardır. İlki, bu varlığın antropomorfik (insan biçimi) özelliklerdir. İkincisi atmosferik özelliğidir; üçüncüsü astronomik... Yani bu tasarım insanbiçimli ve insan merkezlidir. Doğadaki atmosferik hareketle (gökgürültüsü, yıldırım gibi) ilişkilendirilmiştir ve ayrıca güneş, ay gibi gezegenlerle bağlantılandırılmıştır. Bu yüce varlık, hep var olmuş, hep var olacak: Yaratıcı, ama müdahalesiz; yani bir kez yarattıktan sonra bu dünyayı ve insanları düzenlemeye kalkışmamış bir varlıktır. Tanrı yukarıda, insan aşağıda. Tanrı Tanrı’dır, insan da insan...

İşte Alevilik, bu mirasın taşıyıcısı...”¹

Yücelerden yüce gördüm
Erbabısın sen koca Tanrı
Âdem okur kelâm ile
Sen okursun hece Tanrı.

Âsi kullar yaratmışsın
Varsun şöyle yaratmışsın
Anları koymuş orada
Sen çıkmışsın uca Tanrı.

¹ Ayhan Yalçınkaya, Bütün Yönleriyle Alevilik, s.37.

Kıldan köprü yaratmışsın
Gelsün kullar geçsin diye
Hele biz şöyle duralım
Yiğit isen geç a Tanrı.

Âdem'i balçıktan yoğurdun yaptın
Yapıp da neylersin bundan sana ne
Halk ettin insanı cihâna saldın
Salıp da neylersin bundan sana ne.

Bakkal mısın terâziyi neylersin
İşin gücün yoktur gönül eylersin
Kulun günahını tartıp neylersin
Geçiver suçundan bundan sana ne.

Kaygusuz Abdal

*

Yunus Emre'den:

Yâ ilâhi ger suâl itsen bana
Cevabum işbudurur anda sana
Ben bana zulmeyledüm itdüm günâh
Neyledüm nitdüm sana ey padişâh
Gelmedin didün hakuma kem deyü
Toğmadın didün asâ Âdem deyü
Sen ezelde beni âsi yazasın
Toldurasın âleme âvazesin...
Ben mi düzdüm beni, sen düzdün beni...

.....

Yunus Emre, Tanrı'ya sorular soruyor:

"Ey tanrım, ben kendime acı çektirdim; tatlı canımı sıkıntılara soktum;
bunlardan sana ne, neden bana bir de sen ceza vereceksin, beni acılara
atacaksın?

Sen, bana iyi adam olmadın, benim karşıma suçlardan sıyrılmış, pırlı

pirıl bir kimse olarak gelmedin, diye beni suçlarsın. Oysa beni suçlu yaratan, alınyazımı daha önceden belirleyen, beni sana karşı koyucu bir nitelikte var eden gene sen değil misin, senin yarattığın insanın sence suçlu olması nedendir? Benim yaptığım işler içinde utanılacaklar varsa, beni onlara yapacak nitelikte yaratan gene sen değil misin?.."1

Rızkunu yiyup seni aç mı kodum
Ya yiyup öynini muhtaç mı kodum

Geçmedi mi intikamun öldürüb
Çürütüp gözüme toprak doldurub.
Yunus Emre

Yeri göğü ins-ü cinsi yarattın
Sen ey mimar başı eyvancı mısın
Ayı günü çarhı burcu var ettin
Ey mekân sahibi rahşancı mısın

Denizleri yarattın sen kapaksız
Suları yürüttün elsiz ayaksız
Yerleri temelsiz göğü dayaksız
Durdurursun aceb iskâncı mısın.

Kullanırsın kanatsızca rüzgârı
Kürekle mi yaptın sen bu dağları
Ne yapıp da öldürürsün sagları
Can verüb alırsın sen cancı mısın.

Kazanlarda katranların kaynamış
Yeraltında balıkların oynamış
On bu dünya kadar ejderha varmış
Şerbet mi satarsın yılanı mısın.

Azmî

¹ İsmet Zeki Eyuboğlu, Tanrı'ya Kafa Tutanlar, Kaynak, s.53, 1991.

“Ya Rab senin mekânın yok
Yatağın yok yorganın yok
Hem dinin hem imânın yok
Her bir şeyden münezzehsin.

Sesin çıkmaz âvazın yok
Abdestin yok namazın yok
Hiçbir yere niyazın yok
Kulhuvallehü ehad’sın.

Kapın büyük açan yoktur
Seni kapıp kaçan yoktur
Anan yoktur baban yoktur
Yâ Rab Allahüssamed’sin.

Elmasın yok boncuğun yok
Aban keben kocuğun yok
Karn kızın çocuğun yok
Lemyelidü Lemyüled’sin.”

Harabî

Alevîlik Açmazı

Alevîlik, evrensel nedenle “düşünce”ye katkıda bulundu, denirse abartılmış sayılmaz. Anadolu’da son yıllarda daha da güç kazanan İslâm’a, “ben de varım” dercesine zaman zaman, kimi zaman, kimi yerde, “senin gibi düşünmüyorum” diyerek; asılıp-kesilmelere, varolup-yokolmalara aldırmandan geleneğini-kültürünü olabildiğince yaşatarak dik durması önemlinin önemlisidir. Bir tür “dalgakıran” görevini yerine getirmekte olduğu; hattâ, bir “çentik” attığı da söylenebilir.

Alevîlik aslında, o bin yıllık geçmişi, geniş evrensel bakışı ile daha güçlü bir etki yaratabilirdi. Ne var ki, son yıllarda İslâm’ın Türkiye’de yarattığı saldırgan ve hoşgörüsüz faşizan tavrı; bir yandan da Alevîlerin kendi içindeki kimi bilgisiz, çıkarıcı kişi ve grupların gayreti ile bozulma-ğa başlamıştır.

Hele bir de son elli yılın şehirlere gelip de şehirleşemeyen (Avrupalara gidip de kimliğini yitiren) kitlelerin “hay-huy” içinde geçen yaşamında, o bin yıllık gelenek değişmekte, şiileşmekte ve stünileşmekte yada “hiçleşmek”tedir.

Böyle giderse ırkçı-dinci ve kapitalist-bireyci karmaşanın yanında olunması tehlikesi de ayrı bir olasılıktır.

Bu gidiş ile, her konuya evrensel açıdan hassasiyet gösteren Türkiyeli entelijansiya’nın ilgilenmesi gerekmektedir.

Bir de bir başka yönüyle bakacak olursak; evrensel nitelik taşıyan Alevî yaşama biçimi, ille de tarihte belirlenen bir topluluğun kültürü hâlinde sürdürülmek istenmesi de ayrı bir eksiklik sayılabilir.

Her şey yenilenmezse; içerik olarak zenginleşmesine gelişen evrensel kültüre ayak uyduramazsa; oluştuğu günden başlayarak eskimeğe, öne-mini yitirmeğe başlar.

Anadolu Alevîliği'nin, kökeninin eskiliğine rağmen; bugünün kimi felsefi, politik, kültürel zenginliğini içinde taşıması ve günden güne tehli-keli hâle gelen İslâm fanatizmine az da olsa dalgakıranlığını sürdürmesi bakımından yaşaması; biçimsel yönlerini; niyaz etme, sürünerek kişilere tapınma gibi; eskimiş kimi uygulamaları bırakması gerekmektedir.

Evrensellik, belli bir kesime özgü değildir, herkesindir. Israrla bir gru-bun özelliği saymak yerine, onu insanlığa kazandırmak gayreti gerek-melidir. "Alevîlik, bir sosyal bakıştır" da bir başka görüştür. Ama o bir "dogma" değildir. Bir şey, düşünce ağırlıklı ise, o tüm insanlığın malıdır; bir grubun değildir.

Alevîlik adına dernek kuran, yazı yazan, hüküm veren kişi ve kuruluş-lar bu genel bakışa uymalıdır.

Çokkültürlülük adına, kimi grupların, cemaatler hâlinde gettolaşma-larının , sınıf dayanışmasını sekteye uğratacağı bellidir.

Bir de kendilerine göre küçük dünyacıklar kuranlar var; günlük mutlu-luklar elde ettiklerini düşünüyorlar. Sözgelimi, saz çalmak, Alevî türküleri söylemek, Cem'de "ya Hüseyin!" diye çığırışmak; Muharrem ayında oruç tutmak gibi. Bu, tek başına hiçbir şey değildir; ne Şiîliktir ne Alevîlik. Bir de Diyanet'e bağlanıp milyarlar alındı mı; yetmedi, Cem Vakfı'na gidip "İslâm Alevîliği'nden" söz ettiniz mi; sorun kalmıyor!

Bugünün Alevîliğinin bir büyük açmazı da, binlerce yıldır süren ve ken-dilerini mutsuz eden malûm düzenle hesaplaşamamak ve belli bilinçte olan siyasetler içinde olamama yada dayanışmada bulunmama gibi bir pasifizm tehlikesi söz konusudur.

"Binbir yol, binbir süre" gibi kimi deyimler ilk bakışta pek güzel gö-rünmekle birlikte, Alevîler için bir avlama tuzağıdır.

"Yol" tektir, o ana yola değişik cılga'lardan (yolcuklardan) gelinir de-nilmek isteniyorsa doğrudur. Ama; "fark etmez, irili-ufaklı, taşlı-çamurlu her yol makbulümüzdür" deniyorsa, işte bu gerçekten bir tuzaktır.

*

Bugünün Alevîsi, dünkü Alevî değildir. Cemevi'nde; tarih, sosyoloji, felsefe O'na ayna tutmalıdır.

Tarih, sosyoloji, felsefe, O'nun orada niçin bulunduğunu söylemelidir.

Bir sesin "kimsin?" diye sorduğunu duymalıdır. O da "kim isem O'yum!" diyebilmelidir.

Bin yıllık (hattâ daha ötelere de uzanan) oluşumunu; kültürünün kökenini; ölüp ölüp dirilen ve onu oraya getiren dedelerini anımsamalıdır.

Orada, oturduğu yerde, bugünlere nasıl gelindiğini; bundan böyle nasıl korunacağını, daha nasıl gelişeceğini düşünmelidir.

Orada, oturduğu yerde, tüm insanların evrendeki yerini görebilmeli, anlayabilmeli, düşünebilmelidir.

Çünkü orada, oturduğu yerde ve dışarda tarih vardır; sosyoloji vardır, felsefe vardır, hayat vardır. Orada müzik, saz vardır, semah vardır, deme vardır. Anneler, bacılar, çocuklar vardır; hep beraber bir dünya vardır.

Ve en önemlisi; böyle bir dünya kuruculuğunda, orada yardımcı olacak; yoldaşlık, öncülük edecek bir "Dede" olmalıdır. İşte sorun burada!..

Alevî Edebiyatı

*“Dağlarda nergis sanırdım
Elâ gözlüm mestim seni
Sözünden özün tanırdım
Fehmederdim dostum seni.”
Seyrânî*

Alevî edebiyatı, bin yıllık bir yaşanmışlık olan Bâtınî bakış ve kültürün Anadolu’da yankılanmasının, gelişip bugünlere gelmenin şiiridir:

İsyancıdır, soru sorar, sorgular, alay eder, doğaya, yaşamağa sevgi duyar; haksızlığa, zorbalığa karşı durur.

Bâtınlılığın kökeninde; kırsal hayatın, göçebe kültürünün zor koşullarda oluşan hikâyesi ve onun kavgası, felsefesi vardır.

Kendi geleneğini koruma, sürdürme çabası yanında; onu yok etmeğe, aşağılamağa ve kullanmağa yeltenen güçlere karşı sürekli uyanık kalmış ve bir yandan da şiirini yazmıştır.

Alevî ozanlar; daha çok kendini suçlayan, baskı altına alan, yaşama hakkı vermeyen din yobazlarına, zorbalarına, şeriatın katı kurallarına yanıt ararlar, kendilerini savunurlar.

Alevî ozanı, yalnız kendi düşünce ve kültürünü korumakla kalmamış; yaşadığı dönemin sosyal adaletsizliği, zengin azınlığın yoksul çoğunluğu ezmesi karşısında da olmuştur. Darağaçlarının gölgesinde gizlenen asıl neden belki de budur.

Alevî ozanının işi zordur; tarihte görülmüştür ki, geleceği darağacı ile

sonlanmışır. Önünde aşılmaz bir sınır vardır: İslâm fanatizmi! Bu nedenle onlarca ozanın her biri bir kahramandır! Başına ne geleceğini bile bile yazmanın, söylemenin adına başka ne denir?

Alevî ozanlarının dili de zamanının öbür şiir yazarları ile farklı idi: O yüzyıllarda okur yazar, Arapça-Farsça karışımı- Türkçe karışımı bir dil yeğliyorlardı. Halkın konuştuğu dil, çoğunlukla Türkçe olduğundan halk edebiyatının, dolayısı ile Alevî şiirinin oluşup gelişmesini sağladı.

Ayrıca Alevî edebiyatı hayatın akışından beslendiği için genel anlamıyla şiiri de etkilemiştir. Yine belki de şiirin, hayatın akışından o günden sonra ortaya çıktığını söylemek hiç de yanlış olmaz. "Alevî- Bektaşî ulularını, inancından-düşüncesinden dolayı öldürülenleri saygı ile anmak için yakılan ağıt türü demeler" bir başlangıç olabilir:

"Ali gibi şehid oldu fenâda
Melekler âh ider cümle semâda
Bugün bunda yarın yevmü'l cezâda
Bizim mürşidimiz Şeyh Bedreddün'dür."¹

Alevî kültürünün özünde en ince ve ilk akla gelmesi gereken iki şey vardır:

Dinlere , tüm olgulara eleştirel gözle bakmak.

Bu nedenle İslâm, Bâtînî düşüncesine tümü ile karşıdır.

Bâtînilik ve süreğeni Alevîlik, insanın sınıfsal farklılığını tanımaz: "İnsan, insandır." İnsan'da kutsallık, insan'da zengin'in saygın sayılması istemez.

Kimi insanlara daha çok saygı duyulması doğaldır ve gereklidir; çünkü o insan "İnsan-ı Kâmil"dir; en üst düzeyde ve insanlığa örnek olan ve hizmet eden kişidir. Ama o insan, insan'ı önde tutar; insanın insanı aşağılamasını, sömürmesini istemez.

Türk edebiyatı; Anadolu'da oluşan ve bir kültür âbidesi diken Bâtînî-Alevî düşüncesine teşekkür etmelidir. Şimdi önümüzde okuyup hayran hayran algıladığımız binlerce dize duruyor; düzyazı, fıkra duruyor.

¹ İsmet Zeki Eyüboğlu, Alevî-Bektaşî Edebiyatı-Der Y. S.27.

Halkların kimi tespitleri çok zaman bir bilim insanının buluşu ölçüsünde değer kazanıyor:

“Her işte bir hayır vardır!”

İslâm’ın bunca baskısı olmasa idi, bu ozanlar böylesine güzel demeleri üretebilir mi idi?

13. yüzyıl içinde yazılan ilk başarılı şiirler Yunus Emre’ye aittir:

“Severem ben seni candan içeri
Yolum tutmaz bu erkândan içeri
Nireye bakar isen topdolusun
Seni kanda koyam benden içeri
O bir dilberdürür yoktur nişanı
Nişan olur mı nişandan içeri
Beni sorma bana bende degülse
Süretün boş yürür tondan içeri
Tecelliden nasib irdi kimine
Kiminün maksudi bundan içeri.”

“Rızkunu yiyüp seni aç mı kodum
Ye yiyüp oynuni muhtaç mı kodum

Kıl gibi köpri gerersin geç diyü
Gel seni sen tuzağundan seç diyü

Ya düşer ya tayanur yahut uçar
Kıl gibi köprüden âdem mi geçer

Kulların köpri yaparlar hayr için
Hayrı budur kim geçerler seyr için.”

*

“Orucuna güvenme namusuna dayanma
Cümle taat tak olur nâz-ü niyâz içinde
Oruç namaz gusûl hac hicabdür âşıklara.”¹

*

Bundan sonra Seyyid Nesimî ile Alevî şiiri, artık bir su örneği mecra-
sına oturur.

“Her neye kim baktın ise anda son Allah’ı gör
Kancaru kim azm kılsan ‘semme vechullah’ı gör
Bu ikilik perdesinden geç hicabı ref’kıl
Gel bu birlik vahdetinden bak bu resullahı gör
Hacc-ı ekber kılmak istersen gel ey zâhid berü
Âşıkın kalbi içinde sen bu beytullahı gör.”

*

Bundan sonra (16.yy.da) Şeriat’a karşı açık açık şiir yazılır.
Bu bir yönü ile “Ali övgüsü” biçimi ile sürdürülür.
Şiir yalnız değildir artık. Yanında saz vardır, semah vardır, şarap vardır.
Bu şiirlerde görünürde Ali sevgisi vardır, Kerbelâ acısı, dürüst olma,
özgürlük, erdem gibi ve iç anlamlar vardır.

İşin ilginç yanı Osmanlı’nın ilk yıllarında Fatih, Yavuz, Kanunî gibi pa-
dişahlar şiire ilgi duyarken, şiiliğe, hele Alevîliğe karşı acımasızdılar.

Pir Sultan dahil, Alevî ozanları çoğunlukla eleştirilerini “Ali” hayranlığı
ve kurtarıcı özlemi ile yapmışlardır. Bu durum kimine göre “takiyye”,
kimine göre kısmen de olsa “şii” olduğu düşüncesi ile sergilenmiştir.

Ama 13 eylemci için bu bakış geçersizdir; düşüncelerini hayatı ile ger-
çekleştirmiştir. (Adları ayrı bir sayfada belirlenmiştir).

Alevî ozanlarında ortak yan; ilk bakışta ilke vardır:

¹ Yunus Emre, A. Gölpınarlı, 1943,s.122

Haz'dır (hoşlanma, sevinç),
Keyftir (sağlık, neş'e),
Doğallık'tır (tabiatla iç içelik),
Dürüstlük'tür (doğasını yaşamak),
Baskılara karşı özgürlük'tür...

"Yunus Emre", Alevî şairler arasında pek sayılmaz. O, "vahdet-i vücüt" ve "vahdet-i mevcut" görüşü içinde de gösterilmez. Ama pek çok şiiri, en az Kaygusuz Abdal, Kazak Abdal, Pir Sultan, Viranî, Kul Nesimî, Seyranî, Harabî gibi Alevî ozanlardan geri kalmadığı gibi kimi şiirleri daha kaliteli, daha Vahdet-i mevcut görüşlü ve Bâtınîdir.

İlim ilim bilmektir
İlim kendini bilmektir
Sen kendini bilmezsen
Ya nice okumaktır.

*

Okumaktan mâni ne
Kişi hakkı bilmektir
Çün okudun bilmezsin
Ha bir kuru emektir.

Mal sahibi, mülk sahibi
Hani bunun ilk sahibi
Mal da yalan mülk de yalan
Var git sen de oyalan.

*

Dört kitabın mânasın,
Okudum hâsıl ettim,
Işka gelince gördüm,
Bir uzun hece imiş.

*

Evrel benem âhir benem
Can alacak olan benem
Azıp yolda kalmışlara
Hızır benem eren benem

Bir niceye verdi beni
Devlet ile sürdü beni
Yanan kömür kızan demir
Örse çekiç vuran benem...

*

Ararsan Mevlâ'yı kendinde ara
Kudüs'te Mekke'de hacda değil
Kabul et Yunus'un ergen sözünü
Tezce gelir başa geç de değil.

*

Dürüst kazan ye yedir
Bir gönül ele getir
Yüz Kâbe'den yeğrektir
Bir gönül ziyareti.

*

Ben yürürüm yane yane
Aşk boyadı beni kane
Ne akilem ne divane
Gel gör beni aşk neyledi.

Gâh eserim yeller gibi
Gâh tozarım yollar gibi
Gâh akarım seller gibi
Gel gör beni aşk neyledi.

Miskin yunus bıçareyim
Baştan ayağa yâreyim
Dost ilinden âvâreyim
Gel gör beni aşk neyledi.

*

Taştın yine deli gönül
Sular gibi çağlar mısın
Aktın yine kanlı yaşı
Yollarımı bağlar mısın.

Nidem elim ermez yâre
Bulunmaz derdime çâre
Oldum ilimden âvâre
Beni bunda eğler misin.

Yavı kıldım ben yoldaşı
Onulmaz bağrımın başı
Gözlerimin kanlı yaşı
İrmağ olup çağlar mısın.

Karlı dağların başında
Salkım salkım olan bulut
Saçın çözüp bizim için
Yaşın yaşın ağlar mısın

*

Acep şu yerde var mola
Şöyle garip bencileyin
Bağrı başlı gözü yaşlı
Şöyle garip bencileyin

Söyler dilim ağlar gözüm
Gariplere göynür özüm
Meğer ki gökte yıldızım
Şöyle garip bencileyin.

Bir garip ölmüş diyeler
Üç günden sonra duyalar
Soğuk su ile yuyalar
Şöyle garip bencileyin.

*

Âşık olamayan âdem
Benzermiş bir ağaca
Ağaç yemiş vermeyince
Budağı eğilmez imiş.

*

Çıktım erik dalına
Anda yedim üzümü
Bostan ıssı kakıyıp
Der ne yersin kozumu

Kerpiç koydum kazana
Poyraz ile kaynattım
Nedir diye sorana
Bandım verdim özüünü.

Bir serçenin kanadın
Kırk katıra yüklettim
Çift dahi çekemedi
Şöyle kaldı kazanı .”

*

Şu dünyanın ötesine
Vardım diyen yalan söyler
Baştan başa sefasını
Sürdüm diyen yalan söyler

Arkazarlar argın argın
Felek çevirmekte çarkın
Bu dünyada mal ve mülküm
Vardır diyen yalan söyler

Kuru ağaçta olur gazel
Kendi okur kendi yazar
Ahdi bütün hüsnü güzel
Vardır diyen yalan söyler.

Bir başka örnek de Hatayî (Şah İsmail) dir; bir şîidir. Ama Kaygusuz Abdal, Kazak Abdal, Pir Sultan, Viranî, Kul Nesimî, Seyranî'den farklı olmayan, kimi zaman da daha iyilerini yazmış ve Bâtınî şiirler söylemiş, yazmıştır.

Ömer Hayyam (1044-1122)

Hayatı hakkında fazla bilgi yok. Hasan Sabbah ile arkadaş olduğu söylenir. Bâtınî'dir. Babası bir çadırcı imiş. Geleneğe göre bir takma ad almak istemiş. "Hayyam", "çadırcı" anlamındadır. Şiirlerini bu nedenle "Hayyam" imzasıyla yazmış.

Felsefe, mantık, matematik, astronomi konularında öğrenim gördüğü bilinmektedir.

Daha çok rubaileriyle tanınmış bir şairdir.

Ona göre, gerçek olan yaşanandır: Dünya dışında başka bir dünya yoktur. Tek ölçü akıl'dır; gerçeğe ancak akıl ile varılır.

Şiirlerinde aşk, şarap, insan, iyi yaşamak, insancıl konular öndedir.

Onun "meyhane" dediği şey, sadece şarap içilen yer değildir. Meyhane, şarap bir semboldür. Aslolan hayattır, onun dışında her şey birer hayâldir, bir uydurmadır. Bağnazlıkla, bağnazlarla sürekli mücadele etmiştir.

OLDU MU BU

Bir elimizde Kur'an, bir elimizde şarap tası
Bir yanımız helâl, bir yanımız haram.
Şu ham gökkubbe altında biz neyiz?
Ne tam gâvur ne tam Müslüman.

ALIŞVERİŞ

Hadi ben isyan etmiş bir kulum,
Sen de ne olur bir kere 'he' de.
Hadi ben içi kapkara bir nesneyim,
Ama senin aydınlığın hani nerede?
Bizden sana ibâdet, senden bize cennet ha,
Nerde kaldı öyleyse adamlığın
Seninkisi düpedüz alışveriş değil de ne?

DÖNEN KİM

Al istersen, veresiye cennet senin olsun
Bana bir açıklık ver,
Bir çayır çimen olsun
Bir kadeh, bir güzel, bir şarap sunan olsun yeter.
Ama bunlar peşin olsun.
Cennet, cehennem gibi lâflara boş verelim.
Cehenneme hani kim gitmiş,
Hani, cennetten dönen kim?
Ömer Hayyam'dan
(Çev:A.Kadir.)

Öyle görünüyor ki, ilk Bâtınî-Alevî şiirin doğum yeri kırsal kesimdir. Halk, "göçebe kültürü" geleneğini sürdürmektedir: Doğa içinde oluşmuş; ateş-toprak-su-hava ve bir de yukarda yıldızlar, yaşamanın kendisi.

Daha tek tanrılı dinlerin etki alanı dışındalar...

Bir önemli yanı da; hak etmeden kazananların yanında, hak edip de kazanamayan çoğunluğun çaresizliği!..

Bu nedenle Bâtınî düşünceye ilgi ve sevgi büyük orandadır.

Bâtınî-Alevî şiiri böyle bir iklimde, bir başka deyişle “neşv ü nemâ” (bitki gelişmesi) olanağı buldu...

Alevî Şiirinden Birkaç Örnek

Kaygusuz Abdal’dan:

Ağlar avradın kötüsü
Dizini diker oturur
İşinin kolayın bilmez
Yüzünü yıkar oturur.

Kocası yabandan gelir
O bir şahbaz avrad olur
Öğleyin bir çorba vurur
Altını dürter oturur.

.....

Yata yata karnı şişer
Kalkar eşik dibine işer
Çökeleğine kurt düşer
Ayranın över oturur.

Uşaklar oynar aşığı
Köpekler yur bulaşığı
Kargaya kaptırmış kaşığı
Havaya bakar oturur.

.....

Kaygusuz'um der atılmaz
Pazara götürsen satılmaz
Koynuna girsen yatılmaz
Bir manda çöker oturur.

*

Abdal Musa'dan:

Kim ne bilir bizi nice soydanız
Ne zerrece oddan ne de sudanız

Bize meftûn olan mârifet söyler
Biz Horasan ellerinde boydanız

Bizim zahmımızda merhem bulunmaz
Biz kudret okunda gizli yaydanız

Abdal Musa oldum geldim cihana
Ârifler anlar bizi ne boydanız.

Hasan Dede'den:

Eşrefoğlu al haberi
Bahçe biziz gül bizdedir
Biz de mevlânın kuluyuz
Yetmiş iki dil bizdedir.

Erlik midir eri yormak
Irak yoldan haber sormak
Cennetteki ol dört ırmak
Çoşkun akan sel bizdedir.

Adam vardır cismi semiz
Aptest alır olmaz temiz
Halkı dahleylemek nemiz
Bilcümle vebal bizdedir

Arı vardır uçup gezer
Teni tenden seçip gezer
Zâhit bizden kaçıp gezer
Arı biziz bal bizdedir.

*

Pir Sultan Abdal'dan:

Sefasına cefasına dayandım
Bu cefaya dayanmayan gelmesin
Rengine hem boyasına boyandım
Bu boyaya boyanmayan gelmesin

Rengine boyandım meyinden içtim
Nice canlar ile didar görüştim
Muhabbet eyleyip candan seviştim
Muhabbeti küfür sayan gelmesin.

*

Dünya benim diye göğsünü germe
Dünya kadar malın olsa ne fayda
Söyleyen dillerin söylemez olur
Bülbül gibi dilin olsa ne fayda.

.....

Sen de dersin söz içinde sözüm var
Çalarsın çırparsın ağılüm var kızım var
Senin şunda üç beş arşın bezin var
Bütün dünya malın olsa ne fayda.

Kul Himmet'ten:

Seyyah oldum şu âlemi gezerim
Bir dost bulamadım gün akşam oldu
Kendi efkârımca okur yazarım
Bir dost bulamadım gün akşam oldu.

.....

Bozuk şu dünyanın temeli bozuk
Tükendi daneler kalmadı azık
Yazıktır şu geçen ömüre yazık
Bir dost bulamadım gün akşam oldu.

İki elim gitmez oldu yüzümden
Ah ettikçe yaşlar gelir gözümden
Kusurumu gördüm kendi özümden
Bir dost bulamadım gün akşam oldu.

*

Ne haldeyim elâ gözlüm süzenler
N'olur suna boylum gör beni beni
Eşinden ayrılıp yaşlı gezenler
Her sabah her akşam der beni beni.

Konuşursan sohbet olam dil olam
Değmen bana yana yana kül olam
Sevdiğim bahçende açan gül olam
Uzat ağ ellerin der beni beni.

Kazak Abdal'dan:

Eşeği saldım çayıra
Otlayıp karnın doyura
Gördüğü düşü hayıra
Yoranın da anasını.

.....

Dağdan tahta indirenin
Mezarına götürenin
Talkını bitirenin
İmamın da anasını...

*

Ormanda büyüyen adam azgını
Çarşıda pazarda insan beğenmez
Medrese kaçkını softa bozgunu
Selâm vermeye dervişan beğenmez.

Âlemi ta'n eder yanına varsan
Seni yanıltır bir mesele sorsan
Bir cim çıkmaz eğer karnını yarsan
Camiye gider de erkân beğenmez.
İlin kapısında kul kardaş olan
Burnu sümüklü hem gözü yaş olan
Bayramdan bayrama tıraş olan
Berber dükkânında oğlan beğenmez.

.....

Aslında neslinde giymemiş hâre
İş gelmez elinden gitmez bir kâre
Sandığı gömleksiz duran mekkâre
Bedestana gelir kaftan beğenmez.

Teslim Abdal'dan:

Hırıl hırıl hırlasınlar
Bize taş atıp ürenler
Eşek olsun zırlasınlar
Bize taş atıp ürenler.

Bir keleşde uşak olsun
Çingeneye kuşak olsun
Malatya'ya eşek olsun
Bize taş atıp ürenler

Kilisede puta dönsün
Ters nallanmış ata dönsün
Uyuz olmuş ite dönsün
Bize taş atıp ürenler.

Kul Nesimî'den:

Ben yitirdim ben ararım yâr benimdir kime ne
Gâh giderim öz bağıma gül dererim kime ne.

Gâh giderim medreseye ders okurum Hak için
Gâh giderim meyhaneye dem çekerim kime ne.

Sofular haram demişler bu aşkın şarabına
Ben doldurur ben içerim günah benim kime ne

Ben melâmet gömleğini deldim taktım eğnime
Ar-u namus şişesini taşa çaldım kime ne

Sofular secde ederler mescidin mîhrabına
Yâr eşiği secdegâhım yüz sürerim kime ne.

Ey gönül el aynasına bakmanın faydası ne
Sermayenden zararın var satmanın faydası ne.

Kendi kadrin bilmeyen dostun kıymetin ne bilir
Merkebin boynuna cevahir takmanın faydası ne.

.....

Kargaya üleş gerek hem yiye ve hem çağıra
Karganın önüne sükker dökmenin faydası ne.

Seyranî'den:

Hak yoluna gidenlerin
Âsâ olsam ellerine
Er pîr vasfın edenlerin
Kurban olsam dillerine.

Bir üstada olsam çırak
Bir olurdu yakın ırak
Kemiğimi yapsam tarak
Yâr saçının tellerine

*

Eyvah fukaranın beli büküldü
Medet ticaretin gücüne kaldık
İyiler âlemden göçtü çekildi
Bizler zamanenin piçine kaldık

Rüşvet ile yazan hâkim hücceti
Hüccet ile alır kadı rüşveti
Hak bilmiyor dini şer'i sünneti
Bozuldu sikkenin tuncuna kaldık.

*

Biraz bahsedeyim ehl-i zamandan
Yahşiler aşağı düştü yamandan
Aralık itleri olmuş kumandan
Uyuz it kurtlara kumand'ediyor.

Buğday unu beğenmiyor enikler
İplikten aşağı düştü ipekler
Hep sedire geçti itler köpekler
Hanedan atakta hizmet ediyor.

Mektep medrese ortadan kalktı
Meyhane kerhane meydana çıktı
Ar namus denen şey ortadan kalktı
Şimdi kişi bildiğine gidiyor.

Harabî (Ahmed Edip)'den:

Daha Allah ile cihan yoğ iken
Biz anı var edip ilân eyledik
Hakk'a hiçbir lâyük mekân yoğ iken
Hanemize aldık mihman eyledik.

Kendisinin henüz ismi yoğ idi
İsmi şöyle dursun cismi yoğ idi
Hiçbir kıyafeti resmi yoğ idi
Şekil verip tıpkı insan eyledik.

.....

Yerleri gökleri yaptık yedi kat
Altı günde tamam oldu kâinat
Yaratık içinde bunca mahlûkat
Erzakını verdik ihsan eyledik.

Asılsız fasılsız yaptık cenneti
Hûri gılmanlara verdik zîneti
Türlü vaitlerle her bir milleti
Sevindirip sad ü handan eyledik.

Bir cehennem kazdık gayretle derin
Lâf ateşi ile eyledik tezyin
Kıldan gayet ince kılıçtan keskin
Üstüne bir köprü mizan eyledik.

.....

İslâm'ın Ali'si

*“Ali gitti Kayser Rum üstüne cümlesini dine dâvet kastına.”
(Hz Ali Cengi)*

Bir aşiret reisi olan Ebû Tâlib ile Esed kızı Fatma'nın 598 doğumlu oğlu; Muhammed'in amcasının oğlu, damadı ve dördüncü halife. İslâmiyet'i kabul eden ilk dört kişiden biri; Muhammed'in, İslâmı yayarken yürüttüğü bütün seferlere katıldı. Muhammed'in ölümünden sonra, onun halife olmasını isteyen, imamlığını kabul edenlere “Alevîyya” denildi. Doğrusu o ki, bugünkü “Alevî” adını taşıyan halkın , bu “Alevîyya” isim benzerliği-nin dışında onlarla; düşünsel, kültürel benzerliği yoktur.

Ali'ye Takılan Adlar

Kılıcının adı – Zülfikâr
Atının adı - Düldül
Kölesinin adı – Kanber

Kendi Adları:

Mürteza
Ebû Tûrab (Toprağın babası)
Esed (Arslan)
Esedullah (Allah'ın Arslanı)
Haydar (Arslan)
Haydar-ı Kerrar (Düşmanın üstüne döne döne saldıran Arslan)
Şah-ı Merdan (Yiğitlerin şahı)

Şah-ı Velâyet (Evliya şahı)

“Bâzı kimseler; beni Ebûbekir, Ömer ve Osman'dan üstün tutuyormuş. Bunlar münafıktır. Müslümanlar arasına ikilik sokmak için böyle yapıyorlar.”

“Ey Ali, ahir zamanda, ‘rafızî’ lâkabıyla bilinecek olan kötü bir kavim ortaya çıkacak. Bunları bulursan öldür, çünkü müşriktirler.” (Muhammed) (Müşrik, Allah'a şirk koşan, Allah'tan başka Allah olduğuna inanan)

Rafızî, İslâm'a muhalefet eden, “eşitlik, adalet, özgürlük” isteyen Bâtınîler'di. Ali, bunu seve seve yerine getirdi: Osman ve Muaviye'ye karşı olanlar, Ali'nin yerine getireceğini düşünerek, “herkese eşitlik-adalet” isteyenlerdi; Ali'yi de en çok korkutan bu idi: “İslâm'a zarar gelebilir” idi! Nitekim; ilk Bâtınîler'i, 600 kişiyi çukurlarda yakıtılarak peygamberin buyruğunu yerine getirdi.

Hazret-i Ali Nehc'ül – Belâga'dan

Önsözden:

Fesâhat ve belâgatta, gerçekten de eşi bulunmayan, mevzu' bakımından İslâm dininin esaslarına, o esasların gerektirdiği hükümlere, hükümlerin teşrii sebeplerine değinen, bunları İslâm peygamberinden tevârüs ettiği sınırsız bilgi kudretiyle açıklayan, içtimâî ve iktisâdî meselelere, İslâm dininin insanî görünüşüne aydınlatıcı, şüpheleri giderici ışıklar tutan, ayrıca da tarihî olayları sebepleri ve sonuçlarıyla belirten “Nehc'ül-Belâga” Emir'ül Mü'minin Ali b.Ebî-Tâlib'in hutbelerinin, sözlerinin, öğütlerinin, vasiyetlerinin, mektuplarının ve vecîzelerinin toplanmasından meydana gelmiştir.

Kitabın 404 sayfasından:

“Biziz Resûl-Ekrem'in elbisesi, onun dostları, ona hizmette bulunanlar, ona varılacak kapılar. Evlerde ancak o kapılardan girilir; kapılardan başka yerden girenler hırsızdır; cezaya çarpılır.”

“Andolsun ki, Allah'ın salâtı O'na ve soyuna olsun. Rasûlullah'ın ashâbından olup, ondan duyduklarını unutmayanlar bilirler, ben bir an bile ne noksan sıfatlardan münezzeh olan Allah'ın emrini reddettim ne Râsûlünün emrini. Allah'ın bana lûtfettiği erlikle yiğitlerin durakladıkları, ayakların geriye çekildiği yerlerde canımla, başımla onu korudum. Allah'ın salâtı O'na ve soyuna olsun; elimden geldiği kadar canımı O'na fedâ ettim; bütün gücümle, düşmanlarıyla savaştım. O da benden başka kimseye nasib olmayan ilmini bana lûtfetti...”¹

¹ Hazret-i Ali, Nehc'ül-Belaga, Abdülbaki Gölpınarlı

Alevîlere Göre Ali

Ali, Şîilik'in kurucusu değil, kurulmasının baş nedenidir. Haricîler ondan koptuktan sonra yanında kalanlar, "Şîa" adı ile siyâsî bir fırka oluşturdular.

Amaç, önce Ali ve soyu (ehl-i beyt) yandaşlığı idi.

Şîilik, Ali'nin oğlu Hüseyin'in öldürülmesinden (680) sonra artık kitle-sel bir örgüttü.

Uzun bir süre sonra Şîilik'i, İslâm'ın bir kolu olarak Ali soyundan "Cafer Sadık", sonra da "İsmail" yönetmeye başladı ve "İsmailîye" adı ile, yeni biçim vererek bir tarikata dönüştürdü.

Daha sonra da, bilindiği gibi İran'da (Azerbaycan ve Irak'ı da katarak) Safavî Devleti kuruldu. (1502-1736); Safavî Şîî Devleti.

*

"Ali" adı, 14. yüzyılda, doğumundan sekiz yüz yıl sonra bilinmeye başladı.

"Ali" adı, Bâtınîlerin yüzyıllardır yaşadığı zulmü çağrıştırıyordu. Sonraları kimi hakları elinden alınmış, öldürülmüş; oğlu Hüseyin'le birlikte yakınları bir bir kılıçtan geçirilmiş biri idi ve Ali; gerçek kimliğinden arındırılmış, soyutlanıp, kâmil insan'a dönüştürülmüştür.

Ali, her ne kadar, düldül'e binmiş, zülfikârı ile "zındıkların" kellelerinden şatolar kurmuşsa da; Bâtınîlerden altı yüz kişiyi "İslâm'a zarar veriyor" gerekçesi ile hendeklerde yaktırmışsa da; İslâm'ın kendinden olmayan herkesin öldürülmesinin vâcip olduğunu söylemiş ve yüzlerce kez emirler yağdırıp her bir yeri kan gölüne çevirmişse de, "şimdi maz-

lumdu, acılı idi!”

Ali, artık ölüp gitmişti, ama milyonlarca yandaşı vardı, ünü vardı, adı vardı, sevenleri vardı. Ve Bâtınîler onun adını kullanarak, ondan gibi görünerek ölümlerden kurtulmuştu; bu da az şey değildi...

Bir bakış da Erdoğan Aydın’dan:

“Alevîlik, Şîîlik gibi Ali’den, onun kimlik ve mücadelesinden türemiş bir ‘Alicilik’ değildir. Kendisini zorla değiştirmek isteyen ve bu nedenle zulmeden, öldüren (İslâm dünyasındaki biraz da bir süre yoksullardan yana görünen) Ali’yi kendi yakınında görüp; egemene karşı bir savunma mekanizması olarak sahiplenmiş özgün bir sentezdir. Ancak, onu kendi otantik değerlerine göre ortaklaşmacı ve barışçıl olarak yeniden yaratmıştır.”

“...Bu kutsal şahıs üzerinden İslâmcı baskıyı göğüsleyerek kendini sürdürürebilme kaygısıdır.”

“Hüseyin’i de kendi direnişlerinin bir benzeri gördükleri için benimsemişlerdir.

“Ali; Alevîler’in, kendilerine zorla din dayatan Emevîler’in, Abbasîler’in, Selçuklu ve Osmanlıların içinden geliyordu; itilerek, horlanarak, öldürülerek. Alevîler, böyle bir kişiyi, zulme uğradığı için bağrına bastı.”¹

Balım Sultan, halktaki Ali-12 imam yakınlığını gördüğü için, Bektaşîliğin içine aldı.

“Anadolu Alevîliğindeki Ali, Sünnî ve Şîî teoloji ve tarihindeki Ali’den farklı bir Ali’dir. Kâh Pîr Sultan’dır, kâh bizleriz, kâh yaşamış Ali’dir. Ama bu Ali, yaşamış olan Ali’nin kendisi değildir; ondan izler taşımaktadır.”²

“Bir geyik de kutsaldır, Ali de kutsaldır. Çünkü biz hepimiz aynı tanrısal varoluşun parçasıyız diyor Alevîlik. Öyle ise, burada kutsallık, ortodokside olduğu gibi, dışlaştırmak, ayırmak, sınıflandırmak için değil, tersine bir potada eritmek, bütünleştirmek için kullanılıyor. Ama bu bütünleştirme sırasında, bütünleşen öğelerin her biri gerçekte kendi fark-

¹ Erdoğan Aydın, *Alevîliği Ne Yapmalı*-s.76,79,121.

² Ayhan Yalçınkaya, *Bütün Yönleriyle Alevîlik*- 49.-55.

lılığını koruyor.¹

*

Hız.Ali, tüm ömrünü İslâm'ın kuruluşunda, gelişip yayılmasında; İslâm'a, Muhammed'e ölümüne inanmış bir bütünlük içinde yaşadı. Düşmanlarına (Müslüman olmayan göçebe kültürü sahibi halklara) ve başka inanışta olanlara karşı, altında "Düldül"ü, elinde "Zülfikâr"ı ile savaştı. Hakkı olduğu düşünölen Halifeliliği alamayınca karşıtlarına savaş açtı.

Onu bugünlere taşıyanlar Şiiler ve Anadolu Alevileri oldu!..

¹ Ayhan Yalçinkaya, Bütün Yönleriyle Alevilik, s.:49-55.

Alevî Ozanlarınca Ali

Abdal Musa'dan:¹

(14.yüzyıl)

Kim ne bilir bizi nice soydanız
Ne zerrece oddan ne de sudanız.

Bize meftûn olan mârifet söyler
Biz Horasan ellerinde boydanız.

Pir Sultan Abdal'dan:

(16.yüzyıl)

Şeriat yolunu Muhammed açtı
Tarikat menzilini Ali seçti
Bu meydandan nice erenler geçti
Turnalar Ali'mi görmediniz mi.

*

Yürüyüş eyledi Urum üstüne
Ali nesli güzel İmam geliyor
İnip temenna eyledim destine
Ali nesli güzel İmam geliyor.

¹ Abdal Musa, Bektaşî geleneğine bağlıdır.

Doluların adım adım dağıdır
Tavlasında küheylanlar bağlıdır
Aslını sorarsan Şah'ın oğludur
Ali nesli güzel İmam geliyor.

Dolu geldim dolu benim
Bilmeyenler bilsin beni
Ben Ali'yim Ali benim.

Kul Nesimi'den
(17.yüzyıl)

Sorma be birader mezhebimizi
Biz mezhep bilmeyiz yolumuz vardır
Çağırma meclis-i riyâya bizi
Biz şerbet içmeyiz dolumuz vardır.

Biz müftü bilmeyiz fetvâ bilmeyiz
Kil ü kal bilmeyiz iftâ bilmeyiz
Hakikât bahsinde hatâ bilmeyiz
Şah-ı Merdan gibi ulumuz vardır.

Hilmi Dede'den
(1840-1907)

Tuttum aynayı yüzüme
Ali göründü gözüme
Nazar eyledim özüme
Ali göründü gözüme

“Kızılbaş” Sözcüğünün Kökeni

Çoğunluğun dine sarılması, Allah tarafından cezalandırma korkusu ve ödüllendirme umudu ile idi...

Osmanlı Sünnî yönetiminin “Kızılbaşlara” kızgınlığı; Şah İsmail’in, “Kızılbaş” tacı giyerek, Şiîlik adına hutbe okutup, İran’da Safavî Devleti’ni kurması ile başladı. Ve Osmanlı, 16. yüzyıl boyunca Safavîler karşısında, diken üstünde yaşadı: Sınır boyunda yaşayan insanların, öbür yana geçme olasılığı yada onlar adına çalışabileceği düşünüldü; tüm Bâtınî kökenli kişiler, gruplar potansiyel suçlu sayıldı. Ülkede bir “Kızılbaş” korkusu yaşatıldı!

Anadolu Bâtınîleri, Kızılbaş-Alevî adı ile Bâtınî geleneğini sürdürüyordu.

Aslında, “Kızılbaş” sözcüğünün ilk çıkışı, bin beş yüz yıl önce yaşayan ve Bâtınîliğin bir kolu olan Mazdakî’lerin, kızıl taç ve kızıl hırka giymeleri ve daha sonra da diğer Bâtınîlerin bu geleneği sürdürmeleridir.

Osmanlı’nın yanıbaşında, İran’da, ona rakip bir Türkmen Devleti’nin kurulması ve Şah’ının “Kızılbaş” tacı giymesi, Şiîlik adına hutbe okutması, Osmanlı Şiî-Kızılbaş Alevîleri’nde bir heyecan uyandırmıştı. Buna karşılık da Şiî ve Kızılbaş Alevîler’e karşı baskıcı tutumundan bu halkın küskün olduğunu bilen Osmanlı, hemen bir “vaziyet alma “ durumuna geçmişti.

İşte, bundan sonra Osmanlı yönetimi ile Anadolu’da yaşayan Şiî ve Kızılbaş Alevî halk arasında bir tür “düşmanca” ilişki böyle başlamış oldu.

Artık Osmanlı İslâm ulemâsı, Kızılbaşlık üzerinde bol bol söylemler üretmeğe başladı. Ellerindeki en önemli kaynak, Nizamülmülk’ün “Siyasetnâme”si idi!

Esat Korkmaz, “Alevîlik-Bektaşîlik Sözlüğü”nde, konuya değişik bir açıdan bakar:

“Kızılbaşlık; Ortaçağın temel üretim zemini olan toprak üzerindeki belirleyici üretici güç durumunda bulunan göçerlerin, yarı-göçerlerin ve köylülerin, en fazla ezilen sınıf insanının siyasal isteklerini de öne alarak devlete başkaldırısıdır. Bu başkaldırısı gerçekleştirirken ilkel komünal toplumdan getirdiği kural ve değerlerle kendini ve halkı kurtuluşa taşımaya çalışmış, siyasal iktidarı alaşağı etmek istemiştir. Bu Kızılbaş tavrı Osmanlı, çok tehlikeli buldu; yakaladığını kılıçtan geçirdi. Yakalayamadıklarına da karşı ideoloji başlattı. Mum söndü vb. gibi karalamalar günümüze kadar sürdü.”

“16.Asırda Anadolu’da Alevîlik”, adlı kitabında Saim Savaş, Osmanlı’nın Kızılbaş nitelmesini şu başlıklarla açıklar:

“Namaz ve oruç bilmemek,
Gece-gündüz saz ve söz’le meşgul olmak,
Ebubekir, Ömer, Osman düşmanlığı,
Sünnet-i Rasûlü hafife almak,
Peygambere buğz etmek (sevmemek),
Müslümanlara ‘yezit’ demek,
Şarap içmek,
Safavîlere yardım toplamak” gibi.

*

Virgül Dergisi’nde¹ de Hasan Yüksel şunları ekler:

“ O devirde bâzı toplumlar, başına sardığı kumaş rengine göre anılıyordu. Sözgelimi Özbekler Yeşilbaş, Safavîler Kızılbaş, Osmanlılar Akbaş ve Gürcüler Karabaş olarak niteleniyordu.”

Şah İsmail’den söz açılmışken, onun Bâtınîliğe, Bektaş Veli’ye ilgi duymuş olmasının asıl amacı, Safavî Devleti ile bir “Şîî devleti” kurmak

¹ Aralık 2002, sayı:57

istemesi idi. Ne var ki, bu konunun evrenselliğe ulaşması olanaksızdı. Şiiliğin böyle bir gücü, bir zenginliği yoktu. “Siyaset”, sadece bir siyaset üstüne kurulur ve bir felsefesi olmazsa, bir gün tükenebilirdi.

İyi bir ozandı Şah İsmail, “Hatayî” takma adı ile güzel demeler, şiirler bıraktı.

Birkaç örnek:

“Şu dünyanın ötesine
Vardım diyen yalan söyler
Baştan başa sefâsını
Sürdüm diyen yalan söyler.

Ark kazarlar arkın arkın
Felek çevirmekte çarkın
Bu dünyada malım mülküm
Vardır diyen yalan söyler.”

*

“Gülü gül ile tartarlar
Gülden terazi tutarlar
Gül alıp gül satarlar
Çarşı pazar güldür gül.”

Hatayî

Hatayî; Yunus gibi, şiirlerinde kolaylığı, anlaşırılığı, sadeliği seçmiştir ve ona öykündüğü de olmuştur:

“Ali’yi severim candan içeru
Yolunu sürerim yoldan içeru
Bana benden demen bende değilim
Dahi bendeler var benden içeru.” vb.

Pir Sultan’dan :

“Haktan inayet olursa,
Şah Urum’a gele bir gün
Gazada bu zülfikârı
Kâfirlere çala bir gün.

Hep devşire gele iller
Şah’a köle ola kullar
Urum’da ağlayan sefiller
Şad ola da güle bir gün.”

*

“Kul olayım kalem tutan eline
Kâtip ahvalim Şah’a böyle yaz
Şeker ezeyim şirin diline
Kâtip ahvalim Şah’a böyle yaz.

Allah’ı seversen kâtip böyle yaz
Dün û gün ol Şah’a eylerim niyaz
Umarım yıkılsın şu kanlı Sivas
Kâtip ahvalimi Şah’a böyle yaz..”

Yavuz Selim, hükümdar olduktan sonra “Safavî tehlikesi”ne karşı Erzincan ve Bayburt’a kadar Safavî toprağına akınlar düzenlerken, bir yandan da Şah İsmail yanlısı saydığı Anadolu Kızılbaşları’ndan 40 binini Çaldıran seferi öncesi, öldürttüğü bilinmektedir.

Kanunî döneminde Safavî yanlısı olduğu düşünülen Zünnunoğlu, Kalenderoğlu (bunlar Kızılbaş) isyanları kanla bastırıldı. Bunlarda başarı gösterenlere “pâye”ler dağıtıldı: ‘Ehl-i fesat, haramzâde ve Kızılbaşlar’dan olan memurlar, “başbuğ”luğa, terfi ettirildi.

Bir de, bu görevleri yerine getirenlere, ‘yakalayanların mal varlığının yakalayana verilmesi için’ bir ‘teşvik’ yasası vardı.

Yazışmalardan birkaç örnek:

Bozoklu Çerkes Bey'e gönderilen 27 Mayıs 1577 tarihli hüküm:

"Müfsid ve Kızılbaş âyini üzere oldukları ve ashâb-ı güzine düşmanlık ve küftettikleri sâbit olanların hakkından gelinmesi; ancak sâbit olmakla birlikte bu suçla itham edilenlerin Kıbrıs'a gönderilmesi ve adaya ulaştıklarına dair Kıbrıs beylerinden belge alınması..."

Bir başka örnek:

Rızaeddin adında birinin, evinde olmadığı sırada, evine bir 'taç' bırakılıyor; sonra evinde "Kızılbaş Tacı" var, diyerek evi yağmalanıyor; devlet ses çıkarmıyordu.

Ayrıca Kızılbaşların ayaklanmalarını önlemek için, bahaneler yaratılmasına dair buyruklar gönderiliyordu: Kuttâ-i tarîk (yol kesicilik), hırsızlık, adam öldürtmek suçlamaları, yada 'şikâyet var' gerekçesi ile yakalama gibi.. Bir örnek:

14 Eylül 1568 tarihli Amasya Beyi'ne gönderilen hükümde:

"Budaközü kazasında Safavî halifesi olduğu belirtilen Süleyman Fakih'in; hırsızlık ve haramîlik iddiası ile, kimseye duyurulmadan Kızılırmak'a atılıp boğdurularak öldürülmesi" isteniyordu.¹

"Bugün, yazarlar, araştırmacılar ve bir kısım bilim adamları, büyük ölçüde Osmanlı tarihçilerinin etkisiyle, Kızılbaş adını, tamamen, Şeyh Haydar'ın Türkmenlere giydirdiği söylenen 12 dilimli "Tac-ı Haydarı" denilen kızıl yahut kırmızı başlıkla ortaya çıkan ve "İran menşeli" itikadî bir çerçeveyi ifade eden bir söz olarak kullanmaktalar.

Bu kesimin dayanakları da esasen Osmanlı kayıtlarıdır. Osmanlı kaynaklarında Kızılbaş diye, genellikle, isyancı, talancı, Rafızî, mülhid, zındık diye, Anadolu Türkmenleri kastedilir. Osmanlı'nın dönme-devşirme tarihçileri, Türk ve Türkmen adlarını da Kızılbaş'a mensubiyetle "etрак-ı bi idrak" (idraksiz Türk, akılsız Türk), "düşüncesiz, yaramaz Türk", "soysuz Türkmen", "cibiliyetsiz Türkmen", "dinsiz Türkmen" gibi, daha birçok karalayıcı, aşağılayıcı sıfatlarla anarlar.

Bugün ülkemizde Kızılbaş denilince, biraz düzeyli çevrelerde, müfrid Şiilik, Anadolu'nun Alevî Türkmenleri, zamanında Safevî devletine bağlı

¹ Saim Savaş- 16. Asırda Anadolu'da Alevilik.s.100-105

olan taraftarlar ve onların şimdiki uzantıları anlaşılacakla beraber, kimi zaman da, yanlış olarak İranlılar kastedilerek kullanılır. Orta düzeyli bazı çevrelerde ve Sünnî halkın bazı muhitlerinde, bunların yanında, daha çok da, ana-bacısıyla cinsel ilişkide bulunan (ensest) anlamında "mum söndürenler" ve benzeri birçok ağır suçlamaların yakıştırıldığı anlamlarda kullanılmaktadır.

.....

İran'da, V.yüzyılın sonlarında, Zerdüştlüğün bir kolu olan Mazdekizm ortaya çıkar. Bu mezhebin kurucusu olan Mazdek (Mazdak) adlı biridir. Bu devirde İran Sasanî (Fars) devletinin başında da "Kubâd" yahut "Kuvat" bulunmaktadır. Bu ad, Türkçe'de "Kabad", sonraları da "Kavad" olarak telaffuz edilmiştir. Her şeyi mubah ve ortak sayan Mazdek, Kuvad'ı da , mezhebine sokar. Kuvad, daha iktidar mücadelesi sırasında, hapiste iken, ona muhafızlık eden zindancı, yanına gelip giden karısına âşık olur. Kavad da, karısı ile zindancının yakınlığına aldırılmaz ve zindandan kolayca kaçmayı başarır. Sonra, bir fırsatını bulup hâkimiyeti ele alır. Kuvat, Mazdek'in kız kardeşi ile evlenir. Düğününe bilinen dünyanın her yerinden davetliler çağırır. Artık herkes "Kavad" ı tanımaktadır.¹

Kızılbaşlık, Anadolu Aleviliği'nin Siyasî Adıdır

"Kızılbaşlık, 15. yüzyılın sonlarından itibaren Anadolu Aleviliği'nin siyasî adı olmuştur. Nasıl ki, 13.yüzyılın ortalarından, yani 1240'da Baba İlyas-Baba İshak önderliğindeki büyük halk hareketinden, Osmanlı Beyliği'nin kuruluş döneminin sonlarına kadar siyasî adı Babailik idi! Nasıl ki, 1400'lü yılların ilk çeyreğinde Batı Anadolu ve Balkanları kaplayan büyük Şeyh Bedreddin halk hareketiyle siyasî adı Bedreddinlik idi! İran Selçukluları, Abbasi ve Emevi dönemlerindeki baskıya ve zulme başkaldırmış yüzler-

¹ Nihat Çetinkaya- Kızılbaş Türkler- Kum Saati Yayınları-s.415-416. Mazdak'ın kadın-erkek eşitliğini önde tutmasını o zamanın "behrinde" günah sayanlar; Mazdak'a artık yakın olan Kavat'ı bir "küfür" saydıklarından, Mazdakilere de aynı gözle bakmaya başlarlar. "Kavat" sözcüğü, "Kitâb-ı Dede Korkud'da sövme ve küfür söyleme sırasında "mere kavat, kavat oğlu kavat" şeklinde geçmektedir. Bu sözün, İran şahı I.Kavad'ın dinsizliği kabul etmesinden kaldığı anlaşılıyor."

ce Alevî önderleri yönetimindeki halk hareketlerinin değişik siyasî adları olmuştur.

Bunların tümü de Alevîlik inanç ve felsefesi tabanında, kendisinden önceki çeşitli inanç ve siyasetlerin deneyimlerinden devrimci sentezler oluşturarak ortaya çıkmıştır. 8.yüzyıldan itibaren Müslimîye-Babek Hurremîye, Karmatî ve İsmailîye gibi birbirini izleyen Batınî-rafızî (Esoterique-Heretique) Alevî siyasetleri, Mazdekîizm senteziyle beslenip, Arap ve Türk-İran feodalizminin din devletleriyle tam 5 yüzyıl muhalif varlığını sürdürmüş ve sayısız toplumsal başkaldırıları yükseltmişlerdir.”¹

Alevî Siyaseti Felsefî Materyalizm Temeli Üzerine Kurulmuştur

“Ezilen kitlelerin yararına dünyayı değiştirmek ve yaşamı kolaylaştırıp güzelleştirmeyi amaçlayan, değişik adlar altındaki bu Alevî siyasetlerinin tümü felsefî materyalizm temeli üzerine kurulmuştur. Üstündeki incecik inanç örtüsünü hafifçe araladığınızda maddeyi görürsünüz. Tarih boyu Alevî siyasetlerin değişmez ilkeleri ise özetle şunlardır: Dünya, istisnasız bütün insanlığın eşitçe ve ortak yararlanması için varolmuştur. İnsandan daha yüce bir varlık yoktur ve dolayısıyla insan emeği kutsaldır.”²

¹ Aynı yerden

² İsmail Kaygusuz- Görmediğim Tanrı'ya Tapmam, Alev Yayınları, s.158-159

Şamanizm

Şamanizm, eski Türklerin dinî sayılsa da “Şaman” sözcüğünün “rahip” , “kâhin” anlamına geldiği bilinmektedir. “Şaman” sözcüğü; daha çok ilkel kabile törenlerinde, töreni yönetenler için kullanılmış. Şaman, erkek de olabilir, kadın da. Şamanlar, vecde gelir, (güya) cennette ve cehennemde dolaşırlarmış!

Bâtınlığın (Anadolu Aleviliğinin) Şamanlık ile felsefî benzerliği ve ilgisi yoktur. Doğa’ya yakınlık ise her kültürde vardır. Ağaca, güneşe, yıldızlara neredeyse tapınmak her göçebe kültürde görülmektedir.

Sözelimi, Cemevi’nde çalınan saz, Şaman davul ve zilinden benzerlik taşımaz. Cemevi’ndeki saz, deme, semah; ruhları, memnun etmek değil, insanın kendi ihtiyacından doğmaktadır. Bâtınlıkta; ruh çağırmak, şeytan, melek, yakarı, öbür dünya korkusu yoktur.

Şamanizm’in Hindistan ve Çin’de doğduktan sonra Kuzey ve Orta Asya’ya taşındığı söylenir.

Kandaş topluluklar ile uygarlık yani sınıflı toplumlar aşamasına geçmiş toplumlar arasında bir kültür alışverişi olduğu bilinmektedir. Kandaş örgütlenme, Şamanizm’in temelini oluşturur.

Kimi araştırmacılara göre Şamanizm, göçebe geleneğinden doğmuştur. Göçebelik daha çok hayvanla yapıldığına göre “hayvan kemiği” yenden doğuş’un simgesi sayılmıştır.

Orhan Gazi’nin çağdaşı Geyikli Baba, geyiğe binmiş motifi ile bilinmektedir.

Hacı Bektaş’ın “güvercin donunda” Anadolu’ya gelme efsanesi Şamanist düşünceden kaynaklanmaktadır.

Şîlik

İslâm'ın iki büyük kolu:

Biri Sünnîlik, biri Şîlik.

İran, Irak, Kuzey Yemen, Suriye, Lübnan, Bombay ve Pakistan'da yaşarlar;

Peygamber Muhammed'in ölümünden sonra, "Dört Halife" döneminde, halifelik mücadelesinde Ali'yi tutanlara verilen ad: (Ali ve ehl-i beyt: Ali, kızı Fatma ve Ali'nin oğlu Hasan ile Hüseyin'den oluşan aile)

Ali ve oğlu Hüseyin'in öldürülmesinden sonra, onların öcünü almak için bir araya gelen topluluğun ilk adı iken; zamanla, farklı inanç ve düşünce ile gelişen ve Emevîlere karşı bir fırka hâline dönüşerek ayaklanan bir oluşum.

Bu fırkanın önderi, önce İmam Cafer Sadık iken, sonra oğlu İsmail olur..

İslâm'dan benzeri nedenlerle kopan ve değişik adlarla ortaya çıkan kolların en kalıcı olanı İsmailîlik olur.

Dinî ansiklopediler ve yazarlar; birer Bâtınî olan Ebû Müslim, Babek ve Karmatî ve topluluklarını İsmailîlikle eşdeğerde görürler. Oysa bu kişi ve taraftarları, İsmailîlikle aynı bulvarda yürümüşlerse de, İsmailî harekâtında ilerde ve toplumcu, eşitlikçi, ortak mülkiyetçi bir eylem içinde kalmışlardır.

İslâm baskısından, İsmailîler de öteki düşünce grupları da aynı biçimde rahatsızdılar. Böylece, Şîîlerle Bâtınî gruplar bir tür yakınlık, kimi yer ve zamanlarda da birlikte davranıyorlardı.

Bu arada, Şîî kökenli kişiler ve gruplar, Bâtınîlik'e ilgi duymuş, etkilenmiş, Bâtınî kalmış, kimileri de tasavvuf ağırlıklı bir yolda yürüyebildiği kadar yürümüş, sonra da tarih sahnesinden silinmişlerdir.

Yinelemek gerekirse Bâtınîliği; Şîilikle, İsmailîlikle bir tutmak , kesinlikle doğru değildir.

Şîilik'in kurucusu İmam Cafer Sadık'tır.

Şîilik "Dört Kapı" başlığında açıklanır.

Şimdilerde adı "Buyruk" olan kitapla açıklanır:

Buyruk'ta Şîilik, "Dört Kapı" adı ile şekillenir ve dört esasa oturtulur:

Şeriat-Tarikat- Mârifet- Hakikat.

Bu dört başlık, giderek Anadolu Alevîliği ile ilişkilendirilmiştir.

Dört Kapı'da Bâtınîliğe yakınlıklar vardır. Şîilik, Bâtınîlik'e böylece sokulmuştur.

Dört Kapı'dan daha çok, Osmanlı'nın kurdurduğu "Bektaşîlik tarikatı" etkilenmiştir.

Buyruk'tan kimi satırlar:¹

"...Cümle evlâdı Resul'dan olan ve tâlip olan, bununla amel edip âmil olanlar." "Ol kimseler Muhammed ümmeti oldukları belli oldu..."

"Bu defa onlara Müslüman demek caiz ola..."

"İmdi ey tâlip, Hazreti Muhammed Mustafa Sallallahu Taalî aleyhi ves-selem ve Hazreti Fatıma ve İmam Hasan ve İmam Hüseyin ve 12 İmamın ve serveri enbiyanın rahî tarikatın beyan ettim ki..."

"İmdi, mâlumdur ki, bir kimse; 'Bismillâhirrahmanirahim' dese, şeytan aleyhün lâne erir, şol ateşe karşı mum gibi..."

Dört Kapı'da 10 özellik.

1. Zâhidlik (aşırı sofı-Kızılbaş olmayan.)
2. Tanrı'dan korkma.
3. Namaz
4. Kulluk
5. Abdest
6. Oruç
7. Hac

¹ Buyruk; Emek Basım-Yayınevi, Ankara, 1958

8. Tanrı'ya boyun eğme
9. Kelime-i şahadet getirme
10. Tanrı adını anma...

Hâricîler

(Ali'den Ayrılanlar)

Haricîlik, Ali ile Muaviye arasındaki Sıffin Savaşı'nda (675) hakem kararına başvurulmasında, Ali taraftarlarının katılmamaları; Ali'nin yenilmesi sonunda da ondan tümüyle ayrılan grubun adıdır.

Bundan sonra Haricîler, kendilerine katılmayanı “kâfir” saydılar; onlara karşı savaş açtılar; sonunda Ali'yi de öldürdüler.

Haricî ayrılığı'nın en önemli nedeni, Ali'nin yoksullarla kurduğu ilişkinin özünde bir seçim politikası olduğunun anlaşılması idi.

Haricîlik, siyasî bir oluşumdu önce; sonrasında bir çok kola ayrıldı; Yezidiyye'liğin bu kollarından biri olduğu söylenir. Özünde “eşitlik, özgürlük, adâlet” vardı.

“Kısacası, yoksulların nihilist¹ vicdanını temsil ettiler... ‘Haricîlik’ kavramı, İslâm'ın Sünnî yorumuna itiraz ederek ayrılan, direnen herkes için bu kavram kullanılır oldu”... “Zamanla, bağnaz İslâmî söylemden vazgeçtiler. Bir kısmı ise; Mezopotamya, Yemen, İran'da Bâtînî yayılmaya katıldılar. Yerli Hristiyan ve Musevîlerle iyi ilişkiler içinde idiler.”²

¹ Nihilizm: (Sözlük: Fr. Nihilisme) Hiçbir şeyin değeri olmadığını öngören siyasi düşünce.

² Faik Bulut, Ali'siz Alevîlik. S.261

Âhîlik

Âhî Evren, 92 yaşında iken öldürüldü!

Anadolu Aleviliği'nin en yakın ilişki kurduğu örgütlerin başında "Âhîlik" gelmektedir.

Âhîlik, bir Bâtınî-Alevî kuruluş değildir, bir yandaştır.

Âhîlik, daha çok kentsel bir esnaf kuruluşudur. Alevîlik ise daha çok "köylü ilericiliği" ile belirmiştir önceleri.

Yine de Anadolu Aleviliği'nden Âhîliğe, Âhîlik'ten Anadolu Aleviliği'ne geçmeler olmuş; her ikisi de birbirinden etkilenmiştir.

Âhîlik, başlarda Anadolu'da Hristiyanlığa, bir devlet dini İslâm'a karşı başkaldıran Bâtınilikte yerini almıştır.

Âhîler, önce şiî ağırlıklı idi, Anadolu Alevîleri ile yakınlık kurana kadar.

Âhîler, Osmanlı devletinin kuruluşuna yardımcı oldu. Osman Gazi'nin kayınbabası (bu konu tartışmalı) Şeyh Ede Bâli, Âhî idi.

Âhîler, peygamberlere meslek açısından bakarlardı: Âdem, çiftçi idi; Şid, hallaç; Nuh, marangoz; Hud, tüccar; İbrahim, sütçü; İsmail, avcı; Yusuf, saatçi; Musa, çoban; Lut, tarihçi; Davut, zırhçı; Yunus, balıkçı; İsa, gezgin; Muhammed, tüccardı.

Âhîliğin kurucusu Âhî Evren'dir (1169-1261).

Selçuklu yenilip de güç Moğollar'a geçince (Âhî Evren, Selçuklu-Moğol savaşında öldürüldü) Mevlevîler (Bâtınîler, Mevlevîler, Âhîler birlikte savaşıyorlardı), Selçuklu, Moğol yönetimine katılarak, üçlü birliktelikten

ayrıldılar.¹

Âhî Evren, örgütünün iyi çalışabilmesi için (o zaman önemli olan) tek ke ve zaviye'ye bağlandı.²

Ayrıca, Mevlevîlik'in Bâtûnîlik ile bir benzerliği yoktur. Mevlevîlik, sünnî bir tarikattır. Mevlâna, Bâtûnî değildir.

Mevlâna, bir sûfî'dir (tasavvuf ehli). "Peygamberler, ahiret işlerinde ihtiyar sahibidir." "Evet, kaza ve kader haktır"; "canım bedenimde oldukça Kur'an'ın kuluyum, Muhammed'in yolunun toprağıym..." der.³

Mevlâna, kendine özgü bir kişiliktir.⁴

¹ Söz Mevlevîlerden açılmışken, yanlış bilinen bilgiyi düzeltmek istiyorum; Mevlâna'ya ait olduğu sanılan bir şiirin, onun olmadığını:

"Gene gel gene

Ne olursan ol

İster kâfir ol

İster ateşe tap

İster puta

İster yüz kere bozmuş ol tövbeni

Umutsuzluk kapısı değil bu kapı

Nasılsan öyle gel..."

Ebu Said Ebul-Hayr

² Âhî Evren, Refik H.Soykut

³ Rubâî- 112; s.152.Remzi Kitabevi-1964)

⁴ Mevlâna 1151-1152'de doğmuştur.

Mevlâna'nın sandukasındaki kitabede şunlar yazılıdır.

"Doğuluların, Batılıların, bilginlerin padişahı; karanlıklarda parlayan Tanrı'nın nûru; İmam oğlu imam; (...) Kur'an sırlarını kavramış bulunan, (...) Hakk'ın, şeriatın, dinin Celâli." Mevlâna'yı daha çok rubailerinden tanımak, anlamak ve anlatmak gerek. Çünkü, "Mevlevîlik" oğlu Veled Sultan tarafından kurulmuştur. Bektâşîlik'in Osmanlı yönetiminin isteği ile Balım Sultan tarafından kurulduğu gibi.

Mevlevîlik, sünnî tarikatların en büyüklerinden biridir. "Tanrı ile evrenin birliği", görüşüne dayanır. Tanrı yarattığı evrende görünüş alanına çıkar. Evrende var olmak, Tanrı'nın bir görünüşüdür. Gerçek varlık, Tanrı'dır. Her şey Tanrı'dan gelir, sonunda yine Tanrı'ya dönecektir. Tanrı'dan başka varlık yoktur..." (Meydan Larousse)

Mevlânâ, bildiği gibi şairdir aynı zamanda. Şiirleri 7 ciltlik "Divan-ı Kebir" adlı bir kitapta toplanmıştır. Birinci cildin bir sayfasından birkaç dize: (Bildirdiği gibi şiirlerini Farsça yazmıştır.)

"Sevgilinin gül bahçesinden geldim

Mahmur gözlerime bak.

Meyhanecinin mahallesinden geldim

Ben diye güzelim bir hayaldir, geldi gözlerime.

Yezîdîlik (Ezîdîlik)¹

Hâricîler'den ayrılan bir koldur. Bâtınîlik'ten, Şamanizm'den, Hristiyanlık ve Yahudîlik'ten etkilenmiştir.

İran ve Mezopotamya'da yaşamış dinlerin izinin ve tesirinin olduğu bilinir. Yezidiliği; Hristiyanlar, Yahudiler ve Müslümanlar "şeytana Tapan" olarak göstermişlerdir. Bu nedenle alaya alınmış, aşağılanmış. Türkiye'den , neredeyse büyük çoğunluğu, Avrupa ülkelerine sığınmıştır.

Bir dergide çıkan röportaj'da "Yezidi Lideri" ile konuşulurken, sorulan soru üzerine verilen yanıt: "Neden olmasın, şeytan Tanrı'dan daha akıllıdır!" biçiminde idi.

Bir de gördüğüm bir olayı söylemek istiyorum: Mardin'in Midyat ilçesinde bir adamın, başına toplanmış çocuklara yalvardığına tanık olmuştum. "Ne olur!" diyordu adam. "silin de gideyim." Konu şu imiş:

Yezidîler, çevresine çizilen bir daireyi, çizen bozmadıkça, dairenin dışına çıkamazmış!

Adamın verdiği birkaç kuruşla dairenin bozulduğunu ve oracıkta uzaklaştığını anımsıyorum. Yine de inanmamıştım: Bir inancın bu kadar basit bir olayla açıklanıp çözülmesi, belleğimde hâlâ bir sorudur!

Yezidîlik'in iki kitabı vardır: "Kitab'ül Cîlve", "Mushaf'a A Reş."

"Yukarı da benim, aşağı da.

¹ Yezidîlik'in, Alevîlerin kızdığı sünnetlere söyledikleri "Yezit" ile hiçbir ilgisi yoktur.

Döntüp duran gökyüzü gibi geldim ben.

Ben oyum ki ta yaradılıştan beri geldim, ruhla uzlaştım, kaynaştım, çevresinde dönüp dolaştım.

Yine bir sayfadan birkaç dize:

“Zenciler diyarından ordu geldi,
Ordunun tam kalbine saldır,
Ey erlikte başını yücelten er,
Ercesine saldır o orduya.
Ateş gibi bir saldır, onların hepsi de odundur
Göntül ateşinle kurusundan yak, yaşını da...”

Fanatizm

Fanatizm; farklı görtüften hoşlanmamak bir yana, çok kez yok etme duygusuna kapılma ve zaman zaman da onu uygulamanın adıdır.

Osmanlıca'da "taassub", şimdilerde ise "bağnazlık" adı verilmektedir.

Fanatizmi; kişiler, gruplar, cemaatler, dinciler ve yönetimler uygularlar.

Fanatizm, daha çok dinsel ve politik alanlarda görölmüştür ve tarih buna tanıktır...

Fanatizm; tek tanrılı dinler için değışmez bir yöntemdir, bir felsefedir, bir tarihî gerçektir:

Çok tanrıclıktan tek tanrıclığa geçiş, yaşamda eşit olmayan insanları daha da eşitsiz kılan din ideolojisinde birleştirdi. Zenginlerle yoksullar, birmiş gibi sanılmağa başlandı.

Fanatizmde:

Dinsel aşırılık,

Aşırı tutku,

Kendi düşünce doğrultusunda ısrar,

Gözü dönmüşlük vardır.

Bu nedenle de zâlim, ilkel ve yıkıcı olabilirler.

Fanatik; gerçeğin, tam gerçeğin kendisi olduğuna inanır bir de...

Bu tarifler, genel doğrulardır elbette. Ne yazık ki çok kısa süren

Türkiye aydınlanmacılığı dönemine; daha değişik, daha ılımlı bakılabili-
nirken, son birkaç yıl içinde doludizgin yürütülen uygulama ve belirtile-
re, aynı hoşgörülle bakmak hayli zor.

Fanatizm, daha çok “dincilik” ile karşımıza çıkıyor:

Martin Luther’i tanımayanımız yoktur: Protestan reform hareketine
öncülük eden Alman din bilimcisi! “Hristiyanlığın bu dünyadaki görevi,
insanın dünyayı yaşaması” diyordu. Zamanına göre ileri bir görüştü. O
bir reformcudur. Yine de 1540’larda Alman Hristiyanlarını, “yalan evi”
saydığı Musevi sinagoglarını ateşe vermeğe çağırıyordu!

Amerikan sağında oluşan “Evangelizm”; her iyi, her güzel, her ileriye
dönük düşünceyi “şeytan işi” sayan bir harekettir, düşüncesi yönetime
yansıdı: Milliyetçiliği, dinciliği, yabancı düşmanlığını önde tutan bir uy-
gulamaya dönüştü; yandaş basın oluştu.

Sokrates, Spartaküs, Bruno, Jeanne d’Arc, Rosa Lüksemburg... Mazdak,
Ebu Müslim, Babek, Karmat, Hallac-ı Mansur, Hasan Sabbah, Baba İlyas,
Baba İshak, Fazlullah Hurufî, Şeyh Bedreddin, Seyyid Nesimî, Pir Sultan
Abdal umurlarında değil... Bunlar ve yüzlerce benzeri düşüncelerinden,
karşı duruşlarından dolayı öldürüldü.

Daha nicesi; zehirlenerek, asılarak, yakılarak, derisi yüzülerek, işken-
ce ile öldürüldü. Ve taraftarları ve kitleler, yüzbinler, belki de milyonlar
katledildi!... İşte bunun adı; fanatizmdir, teokratizmdir, totaliterizmdir ve
faşizmdir.

Fanatik, faşist yönetimler; yandaş, (militan) yaratırlar, geri kalan bir
bölüm insanı, büyük çoğunluğu “sürü” bırakırlar, daha doğrusu sürüleş-
tirirler.

Bu tür yönetimlerde üç güç vardır:

İlki; fanatizmin ağababaları! Bunlar az zamanda çok para kazanan hırs-
lı, cahil, yarı cahil ve bilimi-bilgiyi bu yolda kullananlar.

İkincisi, inandırılmışlar; armağanlar, vaatler verilmiş, bir yerde sahi-
den de inanmış kimseler.

Üçüncüsü, sürü!

Bu çok önemlidir; bilimsel açıklaması: Sürü içgüdü, koyun psikolojisi; ve bu sosyokültürel bir olgudur.

İçgüdü, hayvan ve insanda beliren doğal bir davranıştır; bilinçdışı edimdir. Sürü ise, düşünmeden bir araya gelmenin adıdır.

Gruplar, topluluklar, halk, genelinde çobanını arar; ille de yönetilmesini bekler. Önde yürüyen kişinin yaptığı herkesin yapmasının sanılması yada herkesin o kişiden beklemesi sorunu! Avusturyalı yazar Lorenz; “insanda kavgacılık ve saldırganlığın doğuştan var olduğunu, ama çevre koşulları ve eğitimle değişebileceğini” savunur.

Çinli Lao Tzu; “iyi yöneticiler, halkın midesini doldurur, aklını boşaltırlar” diyor.¹

Sürü içgüdü konusunda düşünenlerden biri de Niçe’dir (Friedrich Nietzsche) :

“Cehalet en keskin ilâttir; kullan ve yönet.”

“Bir inancı düşünmeden kabul edenler korkaktır, tembeldir.”

“Kolay yaşamak istiyor musun: Sürüde kal ve sürü sevgisi uğruna kendini unut.”

“Bir barbarlık dönemi başlıyor, bilimler ona hizmet edecek” diyor.

Bir de İmam Gazali’nin sözü var:

“Ârifi desteklemektense, cahili yeğ tutmak daha hayırlıdır!”

Fanatizm’in; çok sevdiği ve sık sık kullandığı şeyin adı “şiddet”tir.

Şiddet, sözlüklerde; “insanları sindirmek, korkutmak için yapılan saldırı” biçiminde açıklanıyor. Yani insanlara, fiziksel ve psikolojik acı çektirme, yok etme, ortadan kaldırma eylemi uygulanıyor.

İslâm (Emevîler’de, Selçuklular’da, Osmanlı’da, T. Cumhuriyeti’nde) Anadolu Alevîleri’ne sözlüklerin yazdığının daha ağırını uygulamıştır. Göç ettirmiyor, sadece acı çektirmiyor, sakatlamıyor; asıyor, kesiyor, bedenini parça parça ediyor, derisini yüzüyor, yakıyor!..

¹ Cengiz Çağla- Hakan Poyraz. Cogito, s.25-27, YKY.

İslâm Fanatizmi

*“Üç bin yıllık geçmişinin hesabını yapamayan
insan, günümüzde yaşayan insandır.”*
Goethe

“Doğu” denildiğinde, akla ilk gelen İslâm’dır. “Batı” için de Hristiyanlık’tan önce “bilim”i anımsarız ve sözlükler önümüze şu sözleri serer:

“Evrenin, evrendeki olguların ve olayların bir bölümünü ele alıp birtakım yöntem ve deney yolları kullanarak gerçeğe, gerçekliğe ulaşma yolu.”

Doğu’da ve İslâm’da ise; “bilim”, “ilim”e dönüştürülmüştür: Fıkıh, hadis, kelâm, tefsir yolları ile istenilene ulaşılmaya çalışır. Okullarda pozitif, bilimsel bakış uygulanmaz.

Böylece İslâm; bilime, özgür düşünceye kapılarını kapatmıştır. Bir örnek, çarpıcı ve özetleyicidir:

Ömer, İskenderiye kitaplığını ziyaretinde, yüzbinlerce kitabın karşısında duruyor ve:

“Yakın!” diyor. İtiraz edenlere:

“Bu kitaplarda olanlar Kuran’da vardır. Olmayanlar da zâten küfürdür, yakın!”

*

İslâm Anadolu’ya Girmeden Önce

Anadolu’da her ırktan, her renkten, her düşünceden insan vardı:

Bir yerlerde Urartu, Milet, bir yerlerde İyonya izleri vardı; bugün de

var!

İsa'dan iki bin beş yüz yıl önce yaşamış Sümer, hâlâ aramızdadır:

“Gider düşmanın ülkesini fethedersin,
Düşman da gelir senin ülkeni fetheder”
sözü Sümerler'den kalmadır.

Anadolu; bir deniz ise, içinde yaşayan denizini bilmeli. Anadolu; bir pasta ise, içindeki üzümün neden tat verdiğini bilmeli.

Üç bin yıl önce Hititler yaşardı Anadolu'da.
İki bin beş yüz yıl önce Urartular, Frigler, Lidyalılar, Sümerler...
İki bin yıl önce Romalılar.
Yedi yüz elli yıl önce Bizanslılar, Selçuklular.
Altı yüz yıl önce de Osmanlılar.

*

İzmirli Homeros (M.Ö.8.yy.) “İliada ve Odysseia” adlı destanın yazarı.
Sinoplu Diyojen, fıçı içinde yaşar. Mülkiyet duygusunun, insan ahlâkını bozduğuna inanır.

Heraklit, Efesli (M.Ö.540-480), diyalektik yöntemin babası, “Bir ırmağın suyu aynı yerden iki kez akmaz” diyen adam.

Protogenes, Köyceğizli (M.Ö.4.yy). Yaptığı resimler öylesine gerçekmiş ki, yaptığı ağaç resimlerine kuşlar konmak istermiş.

Herodot, Bodrumlu, (M.Ö.484-420), Perikles ve Sofokles'in dostu. Antik Çağ'ın en büyük tarih yazarı.

Tales, Fenikeli, (M.Ö.625-545), Matematik ve gökbilim bilgini. Güneş tutulmasını önceden haber veren adam. Ona göre su canlıdır.

*

Anadolu'da Rumlar yaşadı, Ermeniler, Kürtler, Araplar, Çingeneler, Gürcüler yaşadı.

Anadolu, üstünde yaşayanların ve altında yatanlarındır.
Anadolu'nun şanssızlığı, bunları bilenlerin azlığıdır.

*

Selçuklu yönetimi, ardından Osmanlı yönetimi, şimdi de Cumhuriyet yönetimi...

Eskiden halk, çoğunlukla köylerde yaşırdı. Her oluşum; toprakta, suda, havada ve ateşte belirleniyordu. Düşünceye, davranışa, alışkanlık-gelenek yön veriyordu. Bu birlikteliğin içinde Hristiyanlıktan, Uzak Asya'dan, Orta Asya'dan, Güney'den gelenler oldu, birçok inanç kümesi... İnanç ayrı idi, dil ayrı idi, renk ayrı idi, ama yaşama birdi.

*

Anadolu insanı boş durmuyordu: Anadolu, Suriye ve Mezopotamya'dan uzak değildi artık; biribirini yakından izliyorlardı. Anadolu'da Hititlerin Kupapa tanrısı ve dahi Kibele; Elâm'da Ambanini, Babil'de Gılgamış vardı.

Artık Anadolu bir yolağzı: Kimi Orta Asya'dan, kimi Kafkasya'dan, kimi Trakya'dan gelen gelene.

Gökten gelen ses, artık duyulmağa başlamıştı!

Kutsallık; önce dağlarda idi, geyikte idi, suda idi, toprakta idi, buğdayda idi, üzüm ve şarapta idi.

Sonra kutsallık, buyruklarla duyuruldu. Ve yerleşen, yasalaşan buyrukların adı "din" oldu, "gelenek" oldu. Korkutmalar, vaatler girdi araya, Cehennem-Cennet girdi. Önce insanın yarattığı din, Tanrı'nın yarattığına dönüştürüldü. Tanrı adına Tanrı olan insanlar ve onların yalakaları yapıyordu bunu!

Bir gün; "bir gece ansızın", dağı-taşı atlılar, atlılar tuttu. Birer elinde kılıç, birer elinde kur'an vardı atlıların. Bir ses kapladı her bir yeri; dağ-taş bu sestten inliyordu: "Allah-u Ekber, Allah-u Ekber, Allah'tan başka yoktur tapacak!" Ve ekliyorlardı: "Ulû-l-emr'e itaat, ber-mûcibî şeriat!"

Bunlar kimler idi: Bunlar, Divan-ı Lügat-it Türk'ün¹ yazdığı "bizim Türkler"in çocukları idi. Ve yeni Müslüman olmuşlardı; kraldan çok kral-

¹ Divan-ı Lügat-it Türk, Cilt 1, sayfa:343.

cı idiler, bağışıyorlardı durmadan:

“Kelngizleyü aktımız / Üzerlerine sel gibi aktık.
Kenler üze çıktımız / Şehirlere girdik,
Furkan evin yıktımız / Put evlerini yıktık,
Furkan üze çıktımız. / Putların üstüne sıçtık.”

Bunlar, Anadolu'ya Kuzey'den gelmişlerdi.

*

Bu, at kişnemeleri, kılıç-kalkan seslerinden insanlar dağlara kaçtı.
Anadolu'da bir deprem oluyordu sanki; yeni gelenler bir geldiler ama
“pir” gelmediler:

Kuşlar uçmaz oldu.
Türküler, şarkılar kesildi.
Oyunlar, danslar durdu.
Heykeller devrildi, boyunları kırıldı.
Açıkhava tiyatroları darmadağın edildi.
Kadınlar, kaya kovuğuna saklandı.
Çocuklar ağlaştı.
Duvardaki resimler yırtıldı.
Halı ve kilimdeki suretler silindi.
Geyikler koşmaz, tavşanlar sıçramaz oldu...
Bağlar talan edildi, şarap küpleri kırıldı.
İnsanlar tabur tabur dizildi.

Her türlü düşünceye, farklı renklere, farklı yaşayışlara ve en önemlisi
akıl'a veda edildi..

İslâm Anadolu'ya Yerleşti

İslâm, Sünnî İslâm, İslâm şeriatı, kurduğu yönetim ile, kendine bir düzen
kurdu; “Allah'ın emri” idi adı. Kendine aykırı gördüğü akımları, düşünce-
yi, kuralları, inancı tümüyle yasakladı:

Egemenliği altındaki bütün ülkelerde; toplumsal yapıyı, hukuku, dav-
ranışları, alışkanlıkları, geleneği, ekonomiyi, ahlâk anlayışını; kısacası,

nerede-nasıl-niçin hareket edeceğini, giyimini, tıraşını kendine göre biçimlendirdi.

Uymayanlara “katli vaciptir” yasaları ve fermanları çıkardı. Kadın’ı; erkeğine, dişiliğini ve emek gücünü sunan bir “meta”, “mal” yerine koydu...

Bilim, “ilim”e dönüştürüldü.

Arapça’yı, Arap kültürüne uymayı; onu biricik doğru olarak kabullenmeyi “en doğru yol” diye kabul etti...

Bu yol ikiye bölündü:

1. Sünnilik
2. Şîlik

İslâm âlemini, büyük çoğunlukla Sünnî ilkeleri kabul eden kollar yönetiyor bugün.

Yesevîlik, Mevlevîlik, Bayramîlik, Melâmîlik, Nakşibendilik, Kadirîlik, Rûfâilîk, Halvetîlik, Bedevîlik, Hanefîlik, Şâfilîk gibi onlarca kol.

*

“Bunlar var ya bunlar; yüzyıllar öncesi insan vücudunu kesip biçen ünlü tıp bilgini İbn-i Sina için Buhara’da ve Bağdat’ta ‘katli vâcip fetvası’ çıkarıp, yüz yıllar sonra onu büyük İslâm âlimi diye yutturmaya kalkışanlardır.

Bunlar var ya bunlar, Kayseri’de TÖS kongresini tutuşturanlardır. Sivas’ta iki kez diri diri insan yakanlardır. Gaziantep, Amasya, Tokat, Malatya ve Elazığ’ı ateşe verenlerdir.

Bunlar var ya bunlar, Kahramanmaraş’a, Çorum’a faşizmin alevini sıçratanlardır.

Onlar var ya onlar; yüzyıllardır ve de son bir yıldır namaz kılmayanın, oruç tutmayanın kırbaçlandığı, hırsızların elinin kesildiği, zina yapanın taşlandığı bir düzeni düşünüyorlar.

Onlar var ya onlar; alkölü, sinemayı, müziği, resmi, heykeli, baleyi, dansı yasaklamayı özlüyorlar. Kadınların kapanmasını, evde oturmasını, pantolon etek giymemesini, yüzmemesini ve hattâ kahkahayla gülmeme-

sini istiyorlar.

Düşledikleri, özledikleri, öngördükleri rejimin adı bir tür faşizmdir, İslâm faşizmidir..”¹

Din ve devlet birliği nedeniyle demokratik yönetim sistemine yönelmemiştir.

Şeriat’ın “doğal hukuk” anlayışına yer vermemesi nedeniyle özgür gelişmeden yoksun kalmıştır.

İslâm, aslında Arap miliyetçiliğine dönük “ümmeççi”liği yüzünden “millilik” bilincine erişilememiştir.

İslâm Şeriatı’nın kadına bakışından birkaç örnekle yetineceğiz:

* Peygamber Muhammed’in “kadınlar, aklen ve dinen dün (eksik) yaratıklardır.” Sözü, Kur’an’da “İki kadının tanıklığı, bir erkeğin tanıklığına bedeldir.” biçimine dönüşmüştür.²

* “Kadınlar tarlanızdır, tarlanıza dilediğiniz gibi girin.”³

* Şeriat’a göre kadın; köpek, eşek, at, deve, domuz, karga gibi hayvanlara eş değerde olup; kadınların en iyisi alaca karga ve en yararlısı koyuna denk sayılıyor.⁴

* Şeriatla yönetilen Suudi Arabistan, petrol sayesinde dünyanın en zengin ülkelerinden biridir: Kadın’a dünyayı zindan etmekte de birincidir. Bu ülkede kızlar 6 yaşından itibaren oğlanlardan ayrılır, ayrı okullara gönderilir; üniversitede bile erkek öğrencilerden ayrı sınıflarda okur ve erkek öğretmenlerden ders almaları yasaktır. Dersleri televizyondan izlerler. Haftada bir gün okul kitaplığından yararlanırlar; o saatlerde erkek öğrenci kitaplığa giremez. Suudi Arabistan’da tiyatro, sinema, konser ve dans evi yoktur. Kadınlar, araba kullanamaz. Evlenen kadına bu kez de yasakları koca ayarlar. Sokağa çıkma izni olan kadın, çarşaf içinde ve erkeğin bulunmadığı yollarda yürümeye çalışır.⁵

¹ İslâm Faşizmi, Erbil Tuşalp, Doğan Kitap, 1991

² Kur’an 2 Bakara, 282

³ Kur’an 2:233

⁴ Sahih-i Buhari Muhtasarı- VIII. 312 ve XI, 267

⁵ İlhan Arsel-Şeriat ve Kadın, s.253

İslâm, Alevîliği Düşman Bildi

“Osmanlı İmparatorluğu bir din devletiydi; şeriatçıydı, sünniydi. Bu yüzden Alevî’ye düşman gibi bakardı.”

İlhan Selçuk

(Cumhuriyet, 2006, 18 Ağustos)

İslâm düşüncesi devlet gücüne eriştikten sonra artık dur-durak bilmedi:

İslâm’ın yönetim biçiminin kökeninde bir “Doğu despotizmi” vardır. Önce yöneticilik vardır; yönetici ve bunlar; peygamber, halife, padişah, kral, şeyh, imam kutsaldır. Yönetilenin de tek bir adı vardır: Kul! Arap, Türk ve benzeri hepsi aynıdır. “Yönetime karşı gelinmez!” Bu dinin, bu İslâm’ın, bu Allah’ın emridir...

Bu nedenle Mezopotamya-Horasan’da (İran-İrak-Suriye) oluşan Bâtınîlik; ve onun Anadolu’daki süreğeni Alevîlik, hiçbir zaman hoş karşılanmamış, bağışlanmamış, üstüne gidilmiş, öldürülmüş, yakılmıştır.

Kıyam, artık devletin değişmez bir ideolojisi olmuştur.

İşte, kitabımızın önemli bölümünü oluşturan: Mazdek, Ebû Müslim, Babek, Karmet, Hallac-ı Mansur, Hasan Sabbah, Baba İlyas, Baba İshak, Fazlullah Hurûfi, Şeyh Bedrettin, Seyyid Nesimî, Pir Sultan bu nedenle öldürülmüştür.

Anadolu Alevîliği; “insan”ı önde tutar, “akıl”ı, “bilim”i esas alır, hamuru sevgidir.

Kökeninde, yaşayan kültüründe, bin yıllık direnişinde, yaşadığı acıma-

sız baskı yüzünden yer yer değişmeğe, bozulmağa, başkalaşmağa karşın hâlâ “iyi insan” damarını yitirmeyen bir insan sıcaklığı içindedir: Kadın saygındır; müzik, sanat, oyun, şarap yerini korumaktadır. Birlikte üretmek, birlikte tüketmek unutulmamıştır. Yetmiş iki millete bir nazarda bakmayı sürdürür...

Ve hâlâ İslâm ve İslâmî yönetimler onu hırpalamakta, hiçlemekte, aşagılamakta, yok etme güdüsünü sürdürmektedir.

İslâm, Alevîliğin önünde duran korkudur!

Alevî köyleri ise Anadolu’da “hava sıkın” birer istasyondur!..

Ancak bu eylemcilerin; yalnız İslâm’a karşı geldiğinden değil; düzenin sosyal yapısını değiştirerek komünal bir toplum oluşturmak; eşitlikçi, âdil, özgür ve emekten yana bir düzen kurma çabasında kavga vermelerindendi.

Alevî Kıyımı

Arap Hânedanlıklarından, İslâm Selçuklu yönetimlerinden, Osmanlı Sünniliğinden, Cumhuriyet’ten binlerce örnek verilebilir.

13 Bâtîni (Alevî) eylemci düşünüründen Mazdak, Sasanîler; Ebû Müslim, Babek, Emevîler; Karmat, Abbasîler; Hallac-ı Mansur, Hasan Sabbah, İran Selçukluları; Baba İlyas-Baba İshak, Anadolu Selçukluları; Fazlullah Hurûfî, Şeyh Bedreddin, Seyyid Nesimî, Pir Sultan Osmanlı yönetimlerince öldürüldü.

Osmanlı yöneticileri aydınları, yazarları Alevîliği şöyle tanımlıyorlardı:

“Osmanlı’nın ilk resmî vakanivüsü Hoca Sadettin Efendi, Alevîleri ‘kan dökücü, kılıcı pis bir kalabalık’ olarak niteliyor. Bir başka önerisi: ‘Kızılbaş fitnesinin çıkardığı yangını kanlar saçan kılıcın suyu ile söndürüp, onların kirli varlıklarını ortadan kaldırmaktır...” Şahkulu yanlıları için ‘kuduz köpekler’, ‘ayıplı mezhep ve geniş meşrep... ; Dergâhı için, ‘hâcet kapısı ve dilek kâbesi bilirler, ergin kızlarını, kızkardeşlerini adamlarına peşkeş çekip ve onlara secde ederler...’ diye yazıyor.”¹

Osmanlı, tarihi boyunca Alevîlere baskı, şiddet, kıyım uygulamıştır.

¹ Osmanlı’da Alevî Ayaklanmaları, Baki Öz, Ant, 1992, s.118.

İşte birkaç örnek:

Timur'un Anadolu'da olduğu dönem, Çelebi Mehmet 20 bin Türkmen Alevî'nin evini yağmalattı. Börklüce Mustafa ve Torlak Kemal'in güçlerini kılıçtan geçirtti.

Tokat-Amasya dolaylarında 400 Alevî, bir kalede dumandan boğduruldu; kadın ve çocukları öldürüldü.

4. Murat zamanında "mülhid" ve "dinsiz Kızılbaş" adı ile yüzlerce Alevî, Köprülü Mehmet Paşa zamanında da "eşkiya" adı ile binlerce Alevî öldürüldü.

Yavuz Sultan Selim'in 40 bin Alevî'yi öldürtmesi.

Gerekçe, Müftü Hamza'nın verdiği fetvada yazılıdır:

"Müslümanlar; bilin ve öğrenin ki şu Kızılbaşların başkanı Şah İsmail'dir.

Peygamberimiz aleyhiselâmın şeriatını ve sünnetini ve İslâm dinini ve Kuran'ı küçümsedikleri ve de Allah Taâlâ'nın haram kıldığı günahlara helâldir dedikleri ve Kuran'ı ve Mushaf'ları (kitapları) ve şeriat kitaplarını hor görüp ateşte yaktıkları ve de bilginlere ve dindarlara ihanet edip öldürüp mescidleri yaktıkları ve de pis başkanlarını Tanrı sayıp secde ettikleri ve de Hazreti Ebubekir'e ve Hazreti Ömer'e sövüp halifeliklerini inkâr ettikleri ve de peygamberimizin eşi Ayişe anamıza iftira edip sövdükleri ve de İslâm'ı yok etmeye kastettikleri... nedeniyle şeriatın hükmü ve kitaplarımızın nakli ile fetva verdik... Bunları öldürüp topluluklarını darmadağın etmek tüm Müslümanlara vâcip ve farzdır...

Osmanlı padişahına gerekir ki bunların ileri gelenlerini öldürüp mallarını ve kadınlarını ve çocuklarını İslâm Gâzileri'ne taksim ede...

Ey Allahım, dine yardım edene sen de yardım et, Müslümanları hor göreni sen de hor gör..."¹

Bir de başka bir fetvadan:

Osmanlı'nın Şeyhülislâm'ın² Ebussuud Efendi'nin verdiği sorulu cevaplı fetvası:

¹ Sadık Eral, Alevî Katliamları, s.41, 1993

² Şeyhülislâm- Şeriat mahkemelerine ve din işlerine bakan en yüksek rütbeli din adamı

- “Kızılbaş topluluğunun dine göre topluca öldürülmesi helâl midir?”
- “Elbette dinimize göre helâldir ve bu yolda şehittir.”
- “Kızılbaşlar Şîî midir?”
- “Kızılbaşlar, Şîî değildir. Onlar, Kuran’ı, Şeriat’ı, İslâm’ı hafife almaktalar. Ebûbekir’e, Ömer’e lânet ettikleri; Ayşe’ye dil uzattıkları için kâfirdirler; bu nedenle peygambere sövmüş oluyorlar. Kızılbaşların büyüğü küçüğü yok edilmelidir.”
- Tutsak alman bir Kızılbaş, Ermeni olduğunu söylerse, kurtulur mu?”
- “Ermeni ise kurtulur.”
- “Bunlardan biri şarap içse, içmeyene sövse. Diğeri de hak verse, ne yapmalıdır?”
- “Öldürülmeleri gerekir.”
- “Birisi, Hallac-ı Mansur’u haklı bulsa, bu kişiye ne yapılır?”
- “Hallac-ı Mansur’a yapılan yapılır.”¹

En gelişmiş hâli ile Cumhuriyet döneminden birkaçını aktarmak yeterlidir.

Malatya’da (1975):

“Beydağı tepelerinde kente ulaşan güneşin ışıkları, yangının karabulutunu delerek tahrip edilmiş ve yakılmış yerleri aydınlatmaya çalışıyordu. Yeni bir günün sabahında, geceyi ayakta nöbet tutarak geçirmiş olanlar, görevini yenilere bırakıyordu. Mahallelerden birer temsilci, yakılan ve tahrip edilen yerleri görmek üzere şehir merkezine gönderildi.

Kimi işyeri sahipleri de enkazı temizlemeye, artakalan eşyasını toplamaya gelmişti. Yangın devam ediyordu; kokudan, enkazdan geçilmiyordu. Şehir merkezi insanla dolmuştu. Herkes birbirine kuşkuyla bakıyordu, kimse konuşmuyordu.

Saldırganların, Alevîlerin yoğun olduğu mahallelere yöneldiği haberi fısıltıyla duyulunca , merkez yavaş yavaş boşalmaya başladı. Bu mahallelere daha çok Elazığ, Tunceli, Sivas, Adıyaman köylerinden Alevîler

¹ Rıza Zelyut, Osmanlı’ya Karşı Düşünce ve İdam Edilenler, s.37.

gelmişti...”¹

Elif ve Gülizar Nergiz Anlatıyor (1978):

“Yusuflar Hekimoğlu Sokağı’nda oturuyoruz. 23.12.1978 günü öğleden sonra, ellerinde balta, satır, sopa, tabanca ve Kur’an bulunan saldırganlar, ‘Allah’ını sevenler Alevileri öldürsün!’ diye bağıryorlardı. Evimize saldırdılar; önce dış kapıyı kırarak içeri girdiler; korkumuzdan bir yerlere saklanmaya çalışıyorduk. Biri, İsmail Nergiz’in başına balta ile vurdu, İsmail yere düştü. ‘Hangi mezheptensiniz?’ diye soruyorlardı. İsmail’i yerde sürüklemeye başladılar; İsmail öldü. Zeynep Nergiz, İsmail’in cesedine sarıldı, ağlıyordu. Zeynep’e de ateş ettiler. O da öldü. Komşumuzun evine koştuk; sonra askerler geldi, bizi kışlaya götürdüler...”²

Kahramanmaraş’ta (1978), Ömer Babacan Anlatıyor:

“Bağlarbaşı İmamı Mustafa Yıldız, 22 Aralık 1978 günü Cuma namazında: ‘Oruç ve namazla hacı olunmaz; bir Alevî öldüren beş sefer hacca gitmiş gibi sevap kazanır’ diye vaaz verir. Altmışın üstünde fanatik sakallılar, sakalını oynata oynata, dişlerini gıcırdata gıcırdata ‘Allah için gavur Alevileri vurun, evlerini yıkın, durduramı da vurun!’ diye bağıryorlardı.”³

Sivas’ta (1993):

“Beklendi, beklendi, beklendi...”

Ne güvenlik gücü geldi, ne devlet.

Sanki devlet Madımak Otel’inde kuşatılan insanları Şeriat’a, yobazlığa kurban vermişti.

Bunun başka hiçbir açıklamasını bulamıyorum:

Şeriat’a otuz beş yakılmış kurban!⁴

“400 yıl önce Pir Sultan’ı taşıyanlar, o gün dirilmişti sanki! Kalabalığa

¹ H. Nedim Şahhtüseyinoğlu, Yakın Tarihimizde Kitlesele Katliamlar.s.62

² H. Nedim Şahhtüseyinoğlu, Yakın Tarihimizde Kitlesele Katliamlar.s.108

³ H. Nedim Şahhtüseyinoğlu, Yakın Tarihimizde Kitlesele Katliamlar.s.150

⁴ Öner Yağcı, Sivas’ı Unutmak, s.51. 1997

katılımlar artıyor; bağırıyorlar: ‘Kanımız aksa da, zafer İslâm’ın.’ Arif Sağ, sürekli telefonla Ankara’yı arıyor, yetkilileri haberdar ediyor. Yanıt hep aynı: ‘Korkmayın, askerler geliyor!’ Bir avuç polis, kalabalığı otele sokmamak için vargücüyle çaballıyor. Otelde bulunanlar çaresiz. Saldırırlarsa ne yapacaklarını konuşuyorlar. Herkesin elinde fırça sapı, süpürge sapı, sandalye ayağı var. Kimsenin aklından yakılacağı geçmiyor.”

“Otel boşluğundaki camlar patlıyor. Kızgın camlar, yerde baygın yatan Lütfiye Aydın’ın üzerine yağıyor.

Polis, Lütfiye Aydın’ın öldüğünü düşünüyor. Bir kamyonetle onu hastaneye götürüyorlar. Eşi, sabah morga gidiyor. Doktor, ‘sivri bir şey var mı?’ diyor. Kalemını veriyor; kalem Lütfiye Aydın’ın ayağına batırılıyor; tepki veriyor ve sayıklıyor...

Aylar sonra hastaneden evine geliyor; odasının pencerelerini kapatıyor. Edebiyat öğretmeni Lütfiye Aydın, okuma- yazmayı yeniden öğreniyor!

Sokakta, hâline bakıp soranlara, ‘trafik kazası geçirdim’ diyor. Aslında yalan söylemiyor, öyle sanıyor!

Bir gün odasında ağladığı duyuluyor. Madımak Oteli yangınına hatırlıyor!”¹

¹ Soner Yalçın, “Alevilerin Sesi” dergisi, 2007 Hamburg

Başlangıçta Bâtınîlik Vardı

“Ortaçağ; felsefe, politika, hukuk gibi ideolojinin tüm biçimlerini teolojiye bağlıyor ve bu bilimleri teolojinin alt dalları olarak görüyordu. Yığınların duygu dünyaları yalnızca dinsel gıda ile besleniyordu; bu nedenle yığınlara kendi çıkarı ancak din kılığında gösterilebilirdi.”

Friedrich Engels

*

“Özgür düşünceden gerçeğin ışığı çıkar.”
(Bâtınî düşünce)

Bâtınîlik, kimi düşünce akımlarının dışında, Batı'da değil; Doğu'da İran'da, Mezopotamya'da, Horasan'da, olușan ve sonra Irak'a, Mısır'a, Suriye'ye, Anadolu'ya yayılan; bugün hâlen Anadolu'da yaşayan bir düşünceye, toplumsal yaşama biçimine dönüşen geleneğin adıdır; Alevîlik'in kökeninin adıdır. Ve uğrunda yüzbinlerce kişi can vermiştir. Hele bir de 13 kişi; önder, eylemci, asılan, kesilip doğranan ve kutsallaşan bilge, siyaset adamı...

Bâtınîlik'in ne olduğu yada ne olmadığı konusunu kısaca incelerken, önce İslâm Mezhepler Tarihi'nden¹ birkaç satır alıyorum:

“İslâm akidelerine en büyük zararın Bâtınîlik'ten geldiğini söyleyebi-

¹ İslâm Mezhepler Tarihi, Dr. Neşet Çağatay-Dr.İbrahim Ağah Çubukçu

liriz. Hz. Muhammed devrinde nasların zâhiriyle emel edildiği halde, Bâtınîler muhkem âyetleri bile tev'îl yolu ile uzak anlamlara sürüklemek zihniyetini doğurmuşlardır.(...) İslâmiyet'e bu kadar zıt bir tutum güden Bâtınîlik, acaba nasıl doğdu ve nasıl gelişti? (Kitapta 1369'larda aslen İranlı olan iki kişi; "Müslüman İran üzerinde hâkimiyet kurmasını bir türlü hazmedemedikleri" biçiminde açıklamağa çalışılıyor.) (...) Zira İslâm Devleti nüfuzlu ve kudretli idi. Bu yüzden adı geçen şahıslar gizli bir Bâtıniyye cemiyetini kurdular. Amacı, Müslümanlar arasına gizlice nifak sokmak ve İslâmiyeti yıkmaktı.(...)"

Gerçek olan ise; Bâtınîlik'in oluşumu M.Ö.6 bin yıllarına uzanır, Zerdüşť düşüncesine. Bâtınîlik zihinlerde ve kimi bölge insanlarında, halklar, gruplar arasında gezinirken o zaman İslâm yoktu; adı bile yoktu.

Bâtınîlik, İran'da, Anadolu'da pek çok ayaklanmanın düşünce temeli oldu.

Doğru yolda gitmeyen, bozulan-çürüten kimi erdemlerden söz edildiği halde tersinin uygulandığı düzenin değiştirilmesi; İslâm zorbalığına tepki gibi hareketlerin sezdiricisi, yol göstericisi oldu.

Bâtınîlik; Anadolu'da yaşayan, bilinen Alevîlik'in kökenidir.

"Bâtınî" düşüncesi ve tarihi seyrini, gelişimini yok sayan, dikkate almayan ve şu anda sadece Şii'liği yaşayan, yaşatmak isteyen kişiler, kuruluşlar; ne Alevî'dir ne de Alevî geleneği ile, kültürü ile ilgisi vardır!

Bâtınî görüşü açıklarken "Zerdüşťlük", "Manîlik", "Mazdakîlik", "Hurremîlik", "Karmatîlik", "İsmailiyelik"ten kaynaklanıp geliştiğini; giderek zenginleşip büyüdüğünü ve yayıldığını söyleyerek söze başlamak doğru olacaktır.

Bâtınîlik, zamanla tarîkâta dönüşmüş olan Melâmîlik'ten de etkilenmiştir. İlk döneminde her şeyin emekle elde edildiği, yapılan işin sürekliliği, beğenmenin gelişmeyi durduracağı inancında idi.

Bâtınîlik, ilk dönemlerinden Anadolu'da Alevîleştiği zamana kadar bin yıllık oluşum, sosyalizan bir yol izlemiştir.

Bir görüş de, M.Ö.lere götürülür; sözgelimi Homeros'un şiirleri kutsallaşmaya başlayınca Yunan filozoflarının bunları, Bâtınî yöntemiyle açıkladığı yönündedir.

Tevrat ve İncil, giderek Kuran'ın da Bâtınî merceğinden geçtiği ileri sürülür.¹

Sözelimi, "Martin Luther"ın, aynı yolu izleyerek İncil'de yazılı hâlden sıyrıp, aklın gereğine göre tev'il etme, yorumlama yöntemini kullandığını söyleyebiliriz!

Engels, ortaçağdaki siyasî gelişmelerin tümünün din yoluyla oluştuğunu söyler, ki bu bakış Bâtınîliği çağrıştırmaktadır. Çünkü Bâtınîlik düşüncesi "din görüşü" görüntüsünde yayılmıştır.

Bâtınîler, tev'il yoluyla (yorumlayarak), İslâm kurallarını tümüyle (kenem yekûn), yok saymışlardır.

Bâtınî görüş, kutsal metinlerden, onun bağlayıcılığından tev'il yoluyla sıyrılmış, özgür görüşe yönelmiştir.

Bâtınîlik, iç görüştür; iç yüz, görünmeyen demektir. Eski deyişle, "havâs-ı hamse-i bâtına". İçteki beş duygu: Hisse-i müsterek (birlikte hissetmek), hayâl (hayal kurmak), vehm (kuşku duymak), hâfıza (unutmamak), mutasarrıfa (kendinde kullanma hakkı) yetkisi bulunmak.

Karşıt anlamı, zâhir (zâhîrî). Dış görünüş. Her şeyin bir de dış görünüşü, dış yüzü vardır. Eski deyişle; "havâs-ı hamse-i zâhire". Görme, işitme, tatma, koklama, dokunma.

O halde, her şey yorumlanmaya muhtaçtır. Görünen yüz, görünen anlamından çıkıp, yeni bir yüz, yeni bir anlama çevrilmektedir.

Bu duruma "tev'il etmek" de denilmektedir. Sözce, kendi maksadının dışında, görünmeyen gerçek anlamını ortaya çıkarmak, kavramak anlamındadır.

Bâtınîlik, başlarda bir yorumlama yöntemi, giderek bir felsefe, bir yaşama biçimine dönüştü.

Not: Luther'ın o yıllarda (1520) İncil'i yorumlaması, kimi yanlışların doğrulanmasına imkân vermiş, kimi halk kesiminde, özellikle köylülerde; kıyam, başkaldırma eylemleri başlamıştı.

Luther, çark etti, durumu yumuşatmaya başladı: eylemciler ve yandaşları ve önderlerine bir tür savaş açtı.

¹ Faik Bulut-Alisiz Alevilik.s.408

“İncil’de zora başvurma yoktur” dedi. Hareketi önlemeye çalıştı; “yaptığı tev’il etme, yorumlama” işinden pişman olduğunu belli ederek, İncil’deki, Tanrı tarafından kurulmuş otoriteye övgüler düzdü; karşı taraf-taki Thomas Münzer ve taraftarlarına savaş açtı. Çünkü Münzer, İsa’nın yeniden yeryüzüne inip, bin yıl egemen olacağından söz eden yazıları, inceliyor ve: “Hasat döneminde, Tanrı’nın bağlarındaki zararlı otları ayık-lamak gerekir. Tanrı demiştir ki, ‘putlara acımamalısınız; eğer öfkenin üzerinize geçmesini istemiyorsanız, onların mihrabını yıkın, o kutsal resimlerini parçalayın ve yakın” (Köylüler Savaşı, Friedrich Engels, çev.:Okay Gönensin, Payel) diyordu...

“Bir dinbilim doktoru olan Münzer (Alman), önce Luther yanlısı idi; dincilere saygınlık kazandıran Lâtince’yi kaldırdı. Luther’in dinde reform-na devrimci bir yön verdi. ‘Cansız kitap (İncil) yerine, canlı akıl kon-malı’ diyordu. ‘Aklın karşısına Kitab-ı Mukaddes ile çıkmak, akıllı yazı ile öldürmek demektir. İman, insanda can bulan akıldan başka bir şey değıl-dir.’ diyordu... sürdürüyordu: ‘Cennet; ötedünyada değildir, onu kendi yaşamımızda aramalıyız.’”¹

Bâtınî akımlarda “takiyye” vardır ve kuşkusuz Sünnî İslâm’dan farklıdır. Sünnî feodalizmin sürekli takibine uğrayan gizli örgütler için bu vaz-geçilmez bir kuraldı.

Mevlâna’nın Mesnevi’ndeki şu beyit, Bâtınîlere yardımcı niteliktedir:

“Mâzi Kurân bergüzidin mağara

Poetra piş-i sefan en dahtim.”

Biz Kuran’ın özünü, ruhunu, içini aldık.

Bâtınîlik’te , ser verip sır vermemek esastır. “Takiyye”, Bâtınîler için ölüm-kalım sorunuydu.

Bu sözcüğün bugünkü adı “taktik ve strateji”dir.

Modern bakışla Bâtınîlik, materyalisttir, akılcıdır, diyalektik düşünür.

Bilimin, tekniğin gelişmediği, kültürün yalnız dinsel kavramlarla yaşa-ma geçirildiği yüz yıllarda Bâtınîlik, aydınlıkçı düşünce üretmiştir.

Bâtınîlik; felsefî, siyasî ve sosyal yanı ağır basan bir düşünce akımıdır

¹ İnsanlık Tarihi-Alâaddin Şenel, s.844

ve başından beri ekonomik, sosyal, dinsel düzeyde rahatsız olan kurumlar, kümeler, kişiler, sözü edilen bu yapılanmaya karşı hep eyleme geçmiştir.

Yöneticiliğe yükselen dinciler, eşit olmayan ekonomik yapıyı desteklemiş, geliştirmiş, bu toplumları dinî topluluklarla donatmışlardır. Ve ona göre “kolluk gücü” oluşturmuşlardır.

İlkel komünal ilişkiden daha sıyrılmamış ve feodal baskıya direnen halklar, Bâtınîlik'teki “tam eşitlik”ten dolayı kolayca Bâtınî oluyordu.

Bâtınî görüş ortaya çıktıkça, anlaşılır oldukça ilgi artıyordu.

Bu görüşe göre Evren yaratılmamıştır, kendiliğinden vardır; ne başı vardır ne sonu. Ahret yoktur. Yeniden dirilme, yargı günü diye bir şey yoktur.

Cennet insanın dünyayı gönlünce yaşamasıdır. Cehennem yine insanın dünyada çektiği sıkıntının adıdır. Akıl, insanı insan eden temel koşuldur.

İnsan, iyiyi- kötüyü onunla seçer, onunla ayırır. Bu nedenle en güvenilir ölçü akıldır. İnsanı yöneten, iyiye götüren sadece akıldır. İnsan ancak kendi gücüyle erdemli olabilir ve mutluluğa ulaşır. Bütün insanlar kardestir. Doğa düzeninde haram yoktur; bu durumu dinler yaratmıştır. Yeryüzünde sınırların bulunması doğru değildir; doğada sınır yoktur. Sınırı mülk sahipleri koymuştur. Şeriat bilgisiz, geri kalmış topluluklar için bir aldatmacadır. Belli bir olgunluğa, bilgeliğe erişen bir Bâtınî için ne dinin, ne başka bir inancın önemi vardır.

“Bâtınîlik, (felsefesi) yaşama geçirildiği günden beri, görülmüştür ki, halkların ‘manevî’ etkinleşmesini karşılarken, bir yandan da ‘yaşama isteği ve zevkini’ oluşturmuştur.

Özellikle son yıllarda, kimi yazarlar, Bâtınî görüşün, akılcı yanını silip yerine, ‘inanç’ koymaya çalışıyorlar.”¹

Bâtınîlik'in Özeti Yeni yöntem

¹ Esat Korkmaz-Alevilik Felsefesi

Yeni düşünce

Yeni sistem

ve

Özgürlük

Eşitlik

Ortaklaşacılık

Adalet

Kardeşlik

Kadın-erkek eşitliği

Mülkiyet'in reddi.

Her şeyin en önemlisi: İnsan

Evren, kendiliğinden vardır, yaratılmamıştır, yok olmayacaktır.

Bâtınlık, bir Doğu ilericiliğidir.

Bâtınlık, bir Doğu solculuğudur.

Bâtınlık, Doğu'nun ilk devrimciliğidir...

Bâtıniler, sürekli İslâm faşizmine karşı savaşım vermiştir.

Sürekli kendini geliştirmiştir.

Bilindiği gibi Bâtınlık, Zerdüştlükten ve süreğeni olan Efesli Herakleitos düşüncesinden yararlanmıştır. Bu düşünce: "Bir ırmağa iki kez girilmez"dir. Alevilik de bu görüşü sürdürür. Evrende ve toplumlarda her şey değişir.

İslâm ve diğer dinler yerinde saymışlardır.

Çünkü onlar "akıl"ı değil, "inanç"ı esas almışlardır.

Çünkü onlar için "insan" bir "kul"dur; her şey Allah içindir.

Bu durum karşısında, İslâm'a bağlı olan Sünniler ve onların yazarları, tarihçileri; Bâtınileri sürekli düşman, kâfir, sapık, sapkın, Allah'sız, "anabacı" ayrımı yapmayan, kadınları ortak kullanan, zındık.. biçiminde kötülediler, yazdılar, söylediler! Çünkü Bâtıniler, önce ahlâki olarak İslâm'a tersti: Onlara göre:

"İslâm ahlâkını yaratan Allah, mutlak bir mükemmelliğe sahiptir. Buradan, 'bütün zamanlar ve halklar için' gerekli olan İslâm ahlâkının mutlak doğruluğu, ebediliği ve değişmezliği sonucunu çıkarıyorlar.

Sadece Allah'a inanmanın bile kişiye yüksek, kusursuz bir ahlâk güvencesi verdiği sanısı, bu ahlâka uygundur. Burada, bireyin, toplumsal ahlâkın zenginliğini benimseme yönünde; bağımsız, eleştirel bir yaklaşım olanaksızdır..”¹

Bâtınîlik'i, süreğeni olan Anadolu Aleviliği'ni hafife alanlar, bilmediği halde bilir görünenler, Şîlik'le başlatanlar büyük bir yanlışlık, hatta hıyânet içindedirler...

¹ Ali Berberoğlu-Emek-Din ve İnsan.s.158

Türklerin Bâtınîlikle Tanışması

*Zengin Oğuzlar Müslüman oldu,
yoksullar ise göçebe geleneğini
sürdürdü ve Bâtınî oldu.*

“Ve fil cümle zamanı geçtikten sonra, Abbasiye devletinde Türk neslinden Salur bin Tak Han’dan bir kişi kral oldu ki, ona Çanak Han derlerdi ve Kara Han lakabı alır. Türk hanlarından ilk İslâm’a gelen, mümin olan odur. Ve Hicretin 300’ünde (Miladî:9-10 yy.) Türklerden 2 bin kişi, hargâhı ile İslâm’a gürüb mümin ve müştaki oldular. Ondan ötürü buna “Terk-i İmam” denildi. Lâfzında hafifletilip “Türkman” dediler. Türkman’ın adı o vakitten beri konuldu.”¹

“Araplar, 650’lerden başlayarak 300 yıl içinde (950-1000 yıllarına kadar), Türkler’i Müslümanlaştırdı. Araplar, saldırgandı; Türkler, yurdunu ve inancını koruyan kişilerdi, bu bir işgal ve sömürgeleştirme politika-sıydı.

Bu sürede Araplar, göçebelikten (Bedevilikten) yerleşik hayata geçme sürecini yaşadı. Araplar, 637’de Sasanileri yendi, 642’de İran ele geçirildi. O yıllarda Türkler, İslâm’ın potansiyel düşmanıydı. Araplar, 50 yıl sürekli Horasan’dan sonra Türk yurtlarına “vur-yağmala-kaç” akınları düzenledi.

¹ Ali Berberoğlu-Emek-Din ve İnsan.s.158

Türkler açısından Arap-İslâm yayılmasının iki yüzü vardı. Birincisi “işgâl-talan-zulüm”; öbürü, Türklerin toprağını ve inancını “ölümüne savunması.”

Araplar, Horasan-Bayken’i yağmalamakla kalmadı, heykel ve tapınakları yaktı-yıktı, esir kadın ve çocukları satarak paraya çevirdi.

Sonra Buhara’yı ele geçirdiler.

Arap kumandanı Kuteybe, “Her kim Türk’ten bir baş getirirse 100 dirhem vereceğim” demişti.

Sonunda anlaşma yaptılar:

Halife’ye senede 200 bin, Horasan Valisi’ne 10 bin dirhem vergi ödenecekti. Arap askerlerinin hayvanlarına yem ve odun temin edilecek, camiye her gelene dirhem verilecekti.

Sonraları da Taklan, Şuman, Keş, Neseş, Faryab, Harzem, Semerkant, Taşkent, Fergane işgâl edildi.

İslâm’da buna “Cihad” deniyor.

751’de Talas Savaşı ile Çin ordusu yenilir. Böylece Çin, Orta Asya’nın egemenliğini Araplara bırakmış olur.

Büyük olasılıkla, yenen Çin olsaydı, Türkler Budist olacaktı!

Türkler, İslâm’ın dört mezhebinden Horasan’da en çok tutulan Hanefilik’i benimsedi.”¹

“Artık yeni bir kültür, yeni bir yaşama biçimi, yeni arayışlar; özellikle Bâtîni kültür; Fars, Rum, Türk, Kürt, Süryani, Nabatî ve Kiptîler arasında oluşmaya başlar.

Arap İslâm’a karşı savaşan Güney Türkleri, yenildikten sonra, Arap-

¹ Neşri Tarihi-C.1.s.16. Nakleden: Erdoğan Aydın

İslâm'a karşı olmayı Şiilik'e yakınlaşmaya dönüştürür. Bunlar "Mevalî" (yabancı) adını alırlar ve Abbasî yönetimine karşı savaşıma katılırlar.

Orta Asya'da Türklerin dini Şamanizm'di. Göktanrı'ya inanırlardı. Bu dinin kitabı, peygamberi yoktu. Onları bir tür rahip yönetirdi. İçki, hayatın tatlı bir rengiydi. Kadın-erkek ayrımı yoktu.

Orta Asya'dan, Türkmenler iki koldan Anadolu'ya geldiler.

Bir kol, Hazar Denizi'nin kuzeyinden "Şaman- Göktanrı-İslâm" kimliğiyle dolaşıp daha da Sünnileşerek Anadolu'ya göç ettiler.

Güneyden gelenlerin bir bölümü de yine Şaman-Göktanrı kimliğine Bâtıniliği de ekleyerek Anadolu'ya yöneldiler.

1071'den önceleri güneyden (Irak-Horasan, İran-Suriye) gelmeye başlayan Türkmenler, Göktanrı, Şamanizm, Zerdüştlük, Mazdakçılık, Karmaticilik, özetle Bâtınizm ve biraz da Şiilik etkisindeydiler.

Türkçüler, Türk-İslâm sentezcileri, Bâtıniliğin Orta Asya'dan başladığını söylüyorlar.

Şu bir gerçek ki, Anadolu'ya Orta Asya'dan gelen kimi Türkmenler, Şiilik ve Bâtınilikten etkilenmeden Göktürk ve Sünnî bir karışım içinde idiler. Bir yaklaşımla Anadolu'da Sünnî ve Bâtınî (Alevî) farkı böyle belirlenmiş oluyor.

Orta Asya'da Türklerin, kandaş bir kabile toplumu hâlinde yaşadığı bilinmektedir.

Göçebe toplumlarda sömürünün ve sınıfların varolduğu da bir gerçektir.

Kabileler arasında "Ak kemikli budun" ve "Kara kemikli budun" diye ayrışmanın varlığı da bilinir.

"Beyler de budun da tüz imiş!" sözü, bir Orhun Yazıtları cümlesidir.

Karluklar ve Oğuzlar, İslâmı ilk kabul eden bir ulus topluluğudur.

İslâm Ansiklopesi'ne göre, Arap tarihçisi Mesudî, Oğuzların, kimi sınıfsal farklılığını şu sözcüklerle belirttiğini yazıyor: “el âli” (yüce, ulu), “el evâsıt” (orta), “el esafil” (en aşağı, en bayağı) ...

Orta Asya'daki Türkler'e İslâmlığı ilk götüren Arap tüccarlar olmuştur. Bu yüzden ilk Müslümanlar, Arap tüccarları ile ilişki kuran zenginlerdir. Yoksul kesimi, uzun süre Göktanrı'cı kalmıştır. Daha sonraki akınlara, Müslüman olan Türkler de katılır.

13 Bâtınî Eylemci

- 1-Mazdak (Sasanîler Döneminde öldürüldü)
- 2-Ebû Müslim (Emevîler Döneminde öldürüldü)
- 3-Babek (Emevîler Döneminde öldürüldü)
- 4-Karmat (Abbâsîler Döneminde öldürüldü)
- 5-Hallac-ı Mansur (İran Selçukluları Döneminde öldürüldü)
- 6-Hasan Sabbah (İran Selçukluları Döneminde yaşadı)
- 7-Baba İlyas (Anadolu Selçukluları Döneminde öldürüldü)
- 8-Baba İshak (Anadolu Selçukluları Döneminde öldürüldü)
- 9-Bektaş Veli (Anadolu Selçuklu Döneminde yaşadı)
- 10-Fazlullah Hurûfî (Osmanlı Yönetimince Öldürüldü.)
- 11-Şeyh Bedreddin (Osmanlı Yönetimince Öldürüldü.)
- 12-Seyyid Nesimî (Osmanlı Yönetimince Öldürüldü.)
- 13-Pir Sultan Abdal (Osmanlı Yönetimince Öldürüldü.)

13 Eylemci, Bâtınî'dir; Anadolu Aleviliği'nin önderidir, kurucusudur, sürdürücüsü, karşılıksız seveni, fedâîsidirler. Bin yılın tarihinin, bu on üç eylemci düşünür sayesinde tarih olduğunu söylemek en azından bir değerbilirliktir.

Cemevlerinde; Hallac-ı Mansur, Fazlullah Hurûfî, Seyyid Nesimî'ye ek olarak öbür on önder için de aynı duruş sergilenmelidir. Ali ve Hüseyin adı abartılmıştır.

13 Eylemci, Anadolu Aleviliği'nin oluşması yolunda, gelişip yaygınlaşmasında, önemli bir kitleye ulaşmasında "ölümüne" uğraş vermiştir.

1

Mazdak (Mazdek)

Mazdak; bir anlamda dünyanın ilk sosyalistlerinden biridir. Sokrat, Platon, Kant, Descartes ondan etkilenmişlerdir.

Mazdak, İran-Nişabur'da doğmuş; hayatı hakkında fazla bilgi yoktur. Yaşadığı zamanda ve ortamda önemli bir kişilik oluşturmuştur. Bakmasını bilmiş, düşünmesini bilmiş; büyük bir halk gücünü örgütlemiş, kitlelere ulaşmıştır. Yüzyıllar sonra onun görüşü gelişmiş, büyümüş, çoğalmış, yüzyıllar sonra da bu düşüncelerinden ve eylemlerinden yararlanmaya devam edilmiştir. Etkisi İslâm öncesinde de, sonrasında da devam etmiştir.

Mazdakilik, İ.Ö.7.yy'da oluşan Zerdüştlük ve Manicilik düşüncesiyle başlayan, gelişen ve Mazdak tarafından daha da geliştirilen ikici (dualist): “İyi ve kötü” , “karanlık ve aydınlık” gibi simgelerle belirlenmiş ve din kılıfı içinde ortaya konmuştu. Öylesine etkili olur ki; uzun zamanda Sokrat, Kant, Descartes bu bakıştan etkilenmiş, düşünceleri zenginlik kazanmıştır.

Yüzyıllar sonra da Engels , bilimsel bir yöntemle son noktayı koydu: “Doğanın Diyalektiği!” idi bir anlamda.

Mazdak'a göre: Yeryüzü tüm insanlarındır, ama daha çok, çalışan insanların hakkıdır.

Toplum, kişilerden oluşur, bu nedenle her kişinin eşit hakkı vardır. Dünya nimetleri, dünyanın her türlü varlığı-malı ortaktır. Bir kişinin, diğerinden fazla mal sahibi olması haksızlıktır. Aile kurumu doğaya aykırıdır: çünkü kadın, erkeğin tutsağı değildir; ortaklaşacılık, paylaşımcılıkta eşitlik ilkesi vardır.

Mazdak'a göre, insanda iki dünya vardı. Biri "yüce", ikincisi "aşağı". Bir gün gelirdi ki bu iki unsur, bir yerde birleşir, bir "birlik" oluşurdu.

Böyle bir topluluk, "eşitçi bir topluluk" olurdu sonunda. İşte o zaman her türlü kötülük ortadan kalkar; baskısız, sömürsüz, âdil, eşit ve ortaklaşacı bir yaşama biçimi oluşurdu ancak.

O yıllarda İran'da Sasanîler yaşıyordu. Saray, görkemli, gösterişli, bol harcamalı; bu nedenle de halk ezik, yoksul ve perişandı!

Mazdak, böyle bir İran yaşayışı içinde, Zerdüştlüğü ve Maniciliği reform ederek düşüncesini yaymağa çalıştı. Bâtınîlik, yavaş yavaş doğmağa, gelişmeye, yayılmağa başlıyordu.

Mazdakî düşünce yönetiminde; kadın özgürdür.

Feodallerin, şariatçıların, dincilerin kadını "mal" saydıkları için kadının özgürlüğünden, "kadın tarlandır" buyruğunun ellerinden kayması korkusu sarmıştı. Bu nedenle saldıranların başbabası Nizamülmülk Siyasetnâmesi'nde: "Evine gelen bir Mazdak taraftarı, evin girişinde Mazdakilerin giydiği külâhtan bulursa, karısı ile o anda bir başkasının birlikte olduğunu anlar ve geri döner!" diye yazmıştı.

Komünistlere, Bâtınîlere, Kızılbaşlara, Alevîlere bu türlü külâh, kasket, mum söndü suçlaması bin yıllara uzanıyor!

Nizamülmülk, Siyasetnâme adlı kitabının bir başlığında: "Ülkenin ve dinin düşmanıdır bunlar."

"Dünyada ilk olarak bir dini (İslâmiyet) ifsat eden (fesata uğratan, bozan) kişi, Mazdak'tır." (Oysa Mazdakîlik İslâm'dan önce vardı!) diyor ve şöyle sürdürüyor:

"Çünkü onlar, Mecûsî'dirler (Zerdüştcü), her şeyi mübah sayarlar. Kadınları mübah, her mahzuru helâl saydılar. Onların maksadı, Müslümanların malına ve ırzına el atmaktır."

İslamcı yazarların, yöneticilerinin ilk söylediği; savunduğu, eleştirdiği asıl iki konu vardır: “mal ve ırz” yada “mal-mülk ve namus!”

Malın, mülkün, özel mülkiyetin bu insanlara göre önemi çok açıktır: Aslında, mülkiyet ahlâk ve tüm sosyal olumsuzlukların kaynağıdır.

İlkçağın en büyük toplumcu düşünürü Platon’dan beri “mülk” konusu tartışılmıştır. İlkçağda toprak herkesin iken, şehirler kuruldukça ticaret gelişmiş, özel mülkiyet ortaya çıkmaya başlamıştı. Yakın çağlarda da emek-sermaye çatışması; yoksul-zengin kavgası bugünlere kadar sürüp gelmişti.

Hâl böyle iken, bu mal’ın, mülk’ün yanına insan haklarını, özgürlüğü, eşitliği, adâleti, kardeşliği, barışı bir yana bırakarak , hemen ırz’ı, namusu kısacası kadın’ı koymanın nedeni anlaşılıyordu!

Bir yanıt da, İslâm dininin içindedir, kadına bakışındadır.

Peygamber Muhammed’in kadına bakışı:

“Kadınlar aklen ve dînen dûn (eksik) yaratıklardır.”

“Bana cehennem halkı gösterildi, çoğunluğu kadındı.”

“Kadınlar tarlanızdır, dilediğiniz gibi girin.”¹

“Namazı kat’eden şeyler; köpek, eşek, domuz, kadın.”²

Şeriat’a göre kadın, her şeyi ile pis.

“... Hoşunuza giden başka kadınlarla iki, üç ve dörde kadar evlenebilirsiniz.”

“Ey ümmetim, kadınlara hayırla muamele etmenizi tavsiye ederim, çünkü onlar sizin kölenizdir..” v.b.

Mazdak, eyleminden dolayı tutuklanmış, düşüncesinden dolayı öldürülmüştür.

¹ 2 Bakara 223

² İlhan Arsel- Şeriat ve Kadın

Zerdüştlük

Zerdüştlük, İsa'dan 600 yıl önce İran'da kurulan bir dindir; kurucusu Zerdüş'tür. Düşüncesini, bölgedeki eski kültürlerin kaynağından oluşturduğu kuşkusuzdur.

Zerdüş, dünyaya; "iyilik-kötülük", "karanlık-aydınlık" zıtlıklarından, "dualist" (ikicil) bakıştan bakar. Kuşkusuz bu bakış daha eskilere gider. Sözelimi Zerdüş'ten 2500 yıl önce Mezopotamya'da Uruk Kralı Gılgamış üstüne yazılmış destanda da vardır. Binlerce yıl önce düşünüleni bir daha anımsamak, önemsemek, geliştirmek önemlidir. "Karanlık-aydınlık" zıtlığı üstünde duruyor destan... Aynı bakış Mazdakçılıkta geniş geniş işlenmiştir...

Herakleitos, 535-475 yıllarında "sıcak ile soğuk" gibi zıt öğelerin kavgası olduğunu söylemişti; zıtlıkların devamında bir birlik oluşacağını düşünüyordu. Sonra Sokrat, Platon, Aristo, Descartes tarafından da dile getirilmiştir.

Zerdüş de , kuralı önce şöyle belirlemişti:

"İnsanlar iki olguyu dikkate almalı idi. "İyilik" ve "kötülük". Her ikisi de insanın içinde idi. Onun görevi, kötülüğü yenmek idi.

"Işık" ile "karanlık". Bu iki şey sürekli mücadele hâlinde ve bu mücadele insanın içinde idi.

İnsanların görevi, iyilik ve kötülük için Tanrı'ya yakarmak değil, içindeki ışığı aramaktı.

Zerdüş'ün ilk sözü 'kötüye diren!' olmuştur. "Ondan korkacağına, ona diren! Kötüden kurtuluşun tek yolu, kötü olan her şeye direnmektir. (...)

Kötü her yerdedir. Beyninde, düşüncende, dilinde, eylemindedir. (...) Sen bu sırra erdiğinde Tanrı sensin!...”

“Öküzüne ve güneşe kötü gözle bakan; köyleri yakıp yıkan; iyi kişiye söven; hayatını kaba güçle kazanan insan olmak istemiyorum” diyordu.

“Hayvanlara ve bitkilere saygı gerekir ” diyordu.

Zerdüş düşüncesinde “ateş”, en büyük güç ve kutsaldı. Ateş; ısıtandır, sıcaklıktır, ışıktır, aydınlıktır; her canlının onun ısısı kadar, anımsattığı her duyguyu yani güzelliği birlikte duyumsamayı, birlikte bakmayı, birlikte yaşamayı, birlikte sevmeyi muştular.

Törenlerde müzikli danslar edilir; müziğin iç temizliği ve rahatlığı sağladığına inanılır.

Zerdüş’e göre, insan “saf” ve “iyi” olarak doğar. Zamanla “akıl” gelişir; iyi ile kötü, günah ile sevap arasında seçimini yapar, yapmak durumundadır. Bu olgular iç içedir, insanın başlıca görevi: Kötüden iyiye, günahtan sevaba dönüşmesidir. Ona göre dünya, tüm insanlarındır, çünkü insan kutsal bir varlıktır. Ona göre şarkı ve şiir, insanı insan yapar; kişiyi zenginleştirir, inceltir.

Zerdüş’e göre; insan bir sevgi yumağıdır; her şeyin önünde sonunda tüm ilişkilerinin nedeni, amacı duyduğu sevgiyi ifade, gördüğü sevgiyi duyumsaması içindir. Hayvanı, bitkiyi sevmeyen insan, insan değildir. Kurbanda karşıdır, hayvanı kesmez, etini yemez.

Zerdüş’ün düşüncelerini konu edinen Avesta adlı yapıtta: İnsanları erdemli kılmak; insan ilişkilerinde en önemli etkenin sevgi olduğu; savaşın kötülüğü; hayvan-bitki sevgisi anlatılmaktadır.

Zerdüş düşünce, Bâtıniliğin oluşumunda önemli bir yer tutar ve bu düşünceye yol gösteren bir beyin olmuştur. Hristiyanlıkta, Sabiilik’te, İslâm’da bile önemli izleri vardır. Yunan filozofu Herakleitos, Alman filozofu Schopenhauer, yine Alman yazar Nietzsche bu düşünceden yararlanmışlardır. En önemlisi İranlı Mani’nin oluşturduğu Manicilik, bir tür Zerdüştlük reformudur.

Zerdüştlükte insan, ışıktan gelmiş, sonra yine ışığın sonsuzluğuna gidecektir. Bilindiği gibi İslâm’da insan çamurdan oluşmuştur, yine çamur

(toprak) olacaktır. İnsanı kötölemek için “insanoğlu çamurdan olmuştur.” denmektedir.

Zerdüşt’ün mücadelesine, kimlerle nasıl savaştığına, isyanına ait fazla bilgi yok. O, düşünen biridir, o bir öğreticidir. Zerdüşt, “Bâtınî” fişeginin bir “beyni” olmuştur.

“Manicilik”, “Mazdakîlik”, “Hürremîlik”, “Karmatîlik” ve daha sonraki-lerin ilk genlerinden; bir düzenleyici, hücre birimidir Zerdüştlük.

“İlk” eksiktir, eskidir, “temel”e ilk kazmayı vuranlar, unutulmaz. O kazma vurulmasa idi; yapı, yapılar kurulamazdı.

“İlkler”, yaratıcıdır, yön vericidir, çağrışımıdır.

“Bâtınîlik”in, büyük, büyük babalarındandır Zerdüşt.

Her Bâtınî görüş, Zerdüştlükte olduğu gibi, başta İslâm, Arap ve sonra Selçuklu, Osmanlı, hattâ Cumhuriyet döneminde bile baskı, zulüm görmüş, yok edilmek istenmiştir. Ama bir görüş, bir düşünce, zamanla yara alsada da, onun kendine özgü güzelliği sürüp gidecektir...

Bâtınîlik’i ilk etkileyen nasıl ki Zerdüşizm ise; ikinci etkileyen de Budizm’dir; ve bir Hint felsefesidir.

Buda, Zerdüşt ile aşağı-yukarı aynı zamanların insanlarıdır. Bu nedenle Bâtınî düşünce, her ikisinden de etkilenmiştir. Sözelimi:

Kadına saygı her iki görüşte de ağırlık oluşturur: Kadın özverilidir eli açıktır, sevecendir.

Budizm’de insanı adam eden önce akıl’dır. Bâtınîlik’te de öyledir.

İnsan, sürekli değişme sürecindedir. Değişmeyen kural, zamanla eskir; yenileşme, insanı gerçeğe, doğruya götürür.

Her iki bakışta, görüşte bu durum aynıdır.

Not: Bu bölüm hazırlanırken; E. Xengin’in “Alivîliğin kökenindeki Mazdak inancı ve Zerdüşt Öğretisi” (Berfin Yayını) adlı kitaptan yararlanılmıştır.

Manicilik

İranlı Mani tarafından kurulan, (İ.Ö.3.yy.) bir “Zerdüştlük” reformu sayılan, daha önceki dinlerin akla uygun olan yanlarının birleştirilmesidir (Zerdüştlük- Budizm- Hristiyanlık.)

Karşıtların birliği; “İyilik-güzellik” , “karanlık-aydınlık” bu bakışın özüdür.

Manicilik, din görünümünde bir ahlâk öğretisidir ve İslâm’a karşı düşünce üreten Bâtınî akımın kurucularından biridir.

Zerdüştlük’teki “düşünce-söz-eylem” üçlüsü Manilik’te: “Üç mühür” adı ile geçer.

Bir kural da: “Ortaklaşacalık” , “Kardeşlik” , “Emeği ile geçinmek”tir.

Manicilik; Türkistan, Irak, Filistin, Suriye, Habeşistan’da yaygındı. Daha sonra Çin’den, Doğu Türkistan’a kadar yayıldı; bir süre Uygurlar’ın devlet dini oldu.

Maniciliğin kabulü, Karabalasagun Kitabesi’nde: “Evvelce et yiyen kavim, şimdi pirinç yiyecek, evvelce adam öldürülen memlekette, bundan sonra hayır hüküm sürecektir” biçiminde yazılmıştır.¹

Oğuz ve Kürt Manicilerinin; Kalenderî ve Haydarî adı ile Anadolu’ya geldiği bilinir.²

Manicilik, Mazdekî’lerin esin kaynağı oldu.

Yüzyıllarca yaşayan bu görüş, daha sonra da İslâm dünyasında, zındık

¹ Nasıl Müslüman Olduk- Erdoğan Aydın-s.176

² Haydarîlik; Melâmîlik’ten doğmuştur, Tanrı sevgisine dayanır.

Kalendirîlik; gönül zenginliğini önde tutar, kural dışıdır, gösterişe önem vermez.

(inancı bozuk) sayıldı.

Manici uygulamadan birkaç örnek:

Ağızdan kötü sözün çıkması yasaktı.

İnsan bedeni, aşırı isteklere kapalı kalmalı idi.

Ayrıca, Alevilerce tavşan eti yenmemesi de Manicilik'ten geçmedir; dişi tavşanın, kadınlar gibi "ay hâli" görmesinden.

*

12.-14. yüzyıl içinde Manicilik'in etkisi ile iki akım oluştu: Katharlar ve Bogomilcilik.

Katharlar; genellikle Fransa ve İtalya'da yaşadılar. İran'da-Anadolu'da Bâtınîler'in (Alevîlerin) "Asıl Müslüman biziz" takıyyesiyle kendilerini korudukları gibi; "Asıl Hristiyan biziz" diyerek yüzlerce yıl inandıkları gibi yaşadılar. Kiliseye gitmiyorlardı, kadın-erkek eşitti, mülkiyette ortak idiler...

Bogomilcilik de, 1100 yıllarında Afganistan, Sırbistan, Bosna'da hüküm sürdü; Rahip Bogomil, Hristiyanlığı yeniden düzenleme çabasındaydı.

2

Ebû Müslim¹

O bir “köle” idi; önem, onun köle olmasından gelmiyordu: Köle olmadığı hâlde çıkarı uğruna nice köleleşmiş soylular, okumuş kişiler tanırız...

Ebû Müslim, konusuna girerken, önce, “Ebû Müslim”i, “Ebû Müslim” yapan o “atmosfer”i özetleyen Erdoğan Aydın’ın² bir paragrafını başa almak istedim:

“Mekke ve Medine’de İslâmiyet kurulduktan sonra (650), Arap ordusu (Emevî devleti), Acemleri, Kürtleri, Kiptî denilen Mısırlıları (Orta Doğu’yu) ele geçirdikten sonra Orta Asya’ya dayandı.

Ne var ki Seyhun-Ceyhun bölgelerinde yaşayan başta Türkmen halkı büyük bir direniş gösterdi.

Türkmenler Göktanrı dini ve Şaman inancı etkisinde idiler. Taşkent, Buhara, Semerkant, hatta Beykent değişik inanışların barış içinde ya-

¹ Bu bölüm hazırlanırken:
Faik Bulut’un, İslâm Komünçileri
Ebû Müslim Horasanî,
Alisiz Alevilik
Horasan Kimin Yurdu;
Erdoğan Aydın’ın, Nasıl Müslüman Olduk
Aleviliği Ne Yapmalı
adlı kitaplarından yararlanıldı..

² Erdoğan Aydın, Aleviliği Ne Yapmalı. S.104

şadığı şehirlerdi. Bu halkların inançlarıyla İslâmi inanç arasında büyük farklar vardı. Barış içinde yaşayan halklar, hem değişik bir inanç, hem de bunu zorla yani katlederek, tecavüz ederek, yağma ederek yapmak isteyen bir güç karşısında irkildiler, şaşırdılar ve direndiler.”

O yıllarda Arap olmayan halkların göçebe kültürüne ek Zerdüştlük, Manicilik düşüncesinin de yayılmasından sonra ortaya çıkan oluşum, Ebû Müslim’in doğuşuna ortam hazırlayacaktı.

Ebû Müslim neden önemlidir?

Bir cümle içinde, kestirmeden söylemek gerekirse, önce o bir köle idi. Köle olmak çok mu önemlidir; önem onun köle olmasından gelmiyor; köle olmadığı halde çıkarı uğruna nice köleleşmiş soylular, okumuş kişiler tanırız!

Sonra o bir Bâtınî idi. O zaman bir Bâtınî olmak, kapitalist ve şeriatçı bir uygulama içinde komünist kalabilmek gibi bir şeydi!

Üçüncüsü ansiklopediler Türk diyorlarsa da kesin değildi; o, ne Arap, ne Acem, ne Türk, ne Kürt; o bir “insan”dı! Elbette bunlardan birinden-di, bunlardan birinden olmak hiç de olumsuz bir şey değildi. Büyüklük, onlardan birinden olduğu halde, hepsini sevgi ile kucaklayabilmek, hepsinin özünde o akıllı olan yaratıcı insanı görebilmektir!

O dönemde sıradan bir insan dahi olamayan, alınıp satılan birinin, önce o durumdan kurtulup, sonra bir yandan öğrenen, öğrendiğini özümleyen, düşünen, gören, yorumlayan, tüm bu olguları birtakım taktiklerle eyleme koyan ve bir önder olabilen bu kişi bir “büyük” değil de nedir? Olay bin iki yüz elli yıl önce idi; kölelik, Fransa’da iki yüz yıl, Amerika’da ise yüz elli yıl önce kaldırıldı. Bu tür kişilerin gerçek kimliğini tanımada yarar var: Faik Bulut, Ebû Müslim’i anlattığı kitabında şöyle diyor:¹

“Arap asıllı olduğu söylenirse de, ben Kürt aşiretlerin yaşadığı el Cezire, Azerbaycan ve el Cibel bölgesinde dolaştım, gördüm, Kürtler onu kendilerinden sayıyor.”

“Bıyıkları incecik, hafif sakallıydı. Omuzlarına düşecek kadar düz saç-

¹ Faik Bulut, Ebû Müslim Horasanî, s.138-165.

ları vardı. Esmer tenli ve yakışıklıydı. Bembeyaz gözakıyla çevrili bir çift zeytinkarası gözbebeği, cildinin pürüzsüzlüğüne estetik bir hava veriyordu. Geniş alnı, yüz güzelliğini tamamlayan bir tablonun fonu işlevini görüyordu. Kısa boyu ve geniş omuzlarına rağmen çakı gibiydi; çevik ve kaslı olduğu her halinden belliydi. Aının üstüne atlamaya hazır bir kaplan kadar sessiz ve tetikte bekliyordu.”

Onun için değişik söylentiler:

“Sözümona; Muğiriye, Keysaniye, Hâşimîye kâfirce fıkralarını benimser. Hurremilik ve Ravendilik denen zındıkça görüşlere sıcak bakar. Buna rağmen Abbasoğlu ailesine içten bir bağlılıkla hizmet eder.”

“Fitne çıkaran fırka ve hareketlerle temas kurup, devlet aleyhine çalışmaya başlamış.”

“Dahi denecek derecede kurnaz imiş. Bir bakışta insanın içini okuduğu; fazla gülmediği, şakadan hoşlanmadığı; az konuştuğu halde, her sözcüğünde gizli bir anlam olduğu söylenir...”

“Ebû Müslim, küçükken bir prensin yanına verilmiş. Onun oğulları ile büyümüş (...) Sonra, Benû İcl kabilesine sığınmış; orada mesleğini öğrenmiş. Kürtçe ve Farsça’yı iyi konuşurmuş...”¹

Benû İcl, Yemenli bir Arap kabilesi soylusu idi.

Ebubekir’in halifeliği sırasında “mürted” (İslâm dininden dönme) olmuş, sonra da tekrar Müslüman olma zorunda kalmıştı. Devlete muhalifti. Halife Osman ile Ali arasındaki halifelik yarışında Ali’yi tutmuş; Osman’ın öldürülmesine o da karışmıştı.

Ali, öldürülünce yerine geçen Hasan, halifeliği Muaviye’ye devretti.

Yemen’de oturan Yezit’in ölüm tehditlerinden kurtulmak için Kûfe’ye giden Hüseyin ve yetmiş yakınını, Kûfe’ye dâvet eden Benû İcl ve kabilesi idi.

Emevilerin, eşitsiz, rüşvetçi yönetimine karşı idi. Önce Ali yanlısı idi. Köle İbrahim, Benû İcl’in kabile toplantılarına tek “mevalî” olarak katılırdı.

¹ Faik Bulut – Ebû Müslim Horasanî- s.138-165

Ebû Müslim, iyi ki köle idi. Ve doğumundan 788 yıl önce “kendisini yeryüzünün tek gücü sayan Romalılar’ı dize getiren “köle Spartaküs’ün adını duymuş mu idi yada Emevi Devleti’ne son veren kendisi “Ebû Müslim” ile “Spartaküs” arasında bir bağ kurabilmiş miydi?

Yeryüzünün tek gücü “Romalılar” ın sonu ile; Arap-İslâm toplum yapısındaki Arap üst sınıfının temsilcisi “Emevî Hânedânı”nın sonu, iki “köle”nin eseri idi!..

Azat edilmiş köle İbrahim, sonunda anladı ki, “Müminler kardeşir” âyeti havada kalıyordu! Emevî ve Arap olmayan Müslüman halktan önce, belki de ilk fark eden o olmuştu. İbrahim fark etmişti bu durumu.

Onlara insanca davranılmadığı artık çok açıktı. Düşündü köle İbrahim “ya gerçek İslâm bu değildi ya da söylenenler havada kalıyordu!”

Ne zaman insanlar, “fakr-u zarûret” (şiddetli yoksulluk) içinde duyumsarsa kendini, mutlaka yeni bir kurtarıcı, bir “Mehdî” çıkmasını bekliyordu.

“Kurtarıcılık”, “Mehdî beklentisi” çok çekici, çok büyüleyici bir güçtür!

“Bu sözcüğü duyduğunda İbrahim’in “Mehdî” sözcüğü ilgisini çekti. “İnsanların kurtuluş mücadelesinin sihirli bir adı” idi.¹

Büyük gücü olan Emevî Hanedanı’nı deviren, yönetimi Abbasîlere devreden Ebû Müslim, bu “muazzam” işi nasıl yaptı? Ve Abbasiler, Emevîlerden daha mı Ebû Müslim’in yakınlık duyduğu yada derinden inandığı bir düşünceye ve yapılanmaya sahipti?

Hayır, hiç de öyle değildi; Abbasiler, Emevî yönetimine karşı koyan bir halk hareketini sahiplendiler ve Ebû Müslim’den yararlanarak, Emevî yönetimine son verdiler. Ve sonra da İslâm Şeriatı’nı sonuna kadar uyguladılar: Halifeler, Allah’ın dünyadaki gölgesi; soyluların, toprak ağalarının sömürüsü sürdü gitti.

İlk halife Osman öldürüldüğünde Suriye valisi olan Muaviye, halife adayı Ali’yi yenerek Emevi halifesi oldu. Muaviye, merkezini Mekke’den Şam’a taşıdı.

¹ Faik Bulut, Ebû Müslim.s.54

Suriye ordusu Emevî ağırlıklı idi.

Şam, artık işgalden işgale, talandan talana koşan; Arapçılığın ve şeriatın oluşturulması, yayılması konusunda her zulmü mübah¹ sayan ve Arap kavmiyatçılığı² yönetiminin merkezi hâline gelen bir yönetimin yeri olacaktı!

Muaviye'den sonra oğlu Yezid halife oldu.

Muaviye döneminde büyük oranda fetihler yapıldı. Orta Asya'da; Buhara, Semerkand, Harezm, Fergana ve Taşkent fethedildi.

“Emevî halifeleri, İslâm inancının yayılması ile ülkesinin genişletilmesini aynı şey saymış; ister Şii ister Harici olsun, kendi siyasetlerine düşman olanların aynı zamanda, Müslümanlığa da düşman olduğuna inanmışlardı.”³

Arapların, Arap İslâmlığının; Kuzey Afrika, İran, Türkistan, İspanya gibi ülkeleri işgâl etmesi “İslâm kültür ve medeniyetinin yayılması” olarak gösterilmiştir hep!

Çünkü, her türlü işgâl ve baskı, “Allah” adına yapılıyordu.

Basra, kölenin yoğun olduğu bir kent hâline geldi ve kölenin, efendisi tarafından öldürülmesi İslâm hukukuna uygun sayıldı.

Her evde köle hizmetçi bulunması gelenek hâlinde idi.

Ama ilginç bir şey daha vardı ki, aşağılanan, hizmetçi olarak kullanılan bu kölelerden ordular kuruluyor ve savaşlar böyle yürütülüyordu. Ve böyle böyle bir şeyler daha oluşuyordu: Köleler kendisine neyin iyi olduğunun farkına varmaya başlıyordu; bir sınıf bilinci doğuyordu böylece!..

Bu durum bir de özgürlük-eşitlik-adâlet düşüncesinin oluşmasına, yayılmasına ve eyleme dönüşmesine hizmet ediyordu.

Bâtınlılık, böyle yayıldı; isyanların, eylemlerin, savaşların patlamasına böyle neden olundu.

İslâmın dışa açılması ile; Mezopotamya, Yunan, Anadolu, İran, Irak kültürleriyle karşılaşmasına ve yeni oluşumların, yeni fırkaların özellikle Bâtınlığın yayılmasına, gelişmesine, güçlenmesine kapı açılıyordu.

¹ mübah: din yolunda hiçbir sakınca görmemek

² kavmiyatçılık: kavimcilik, grupçuluk

³ Erdoğan Aydın, Nasıl Müslüman Olduk

Ebû Müslim, Horasanlılar ve Mevâli köleler için bir efsane adamı olmuştur artık.

Emevî Devleti'nin yıkılmasında, Abbâsî Devleti'nin kurulmasında çok önemli yeri olan Ebû Müslim, İslâm adına savaşıyor görünse de beyninde ve gönlündeki asıl amaç, insanın özgürlüğü idi: Bu insan, Zerdüşti idi, Mani idi, Mazdakî, Şii idi, köle idi; Türkmen'di, Kürt'tü, Acem'di, Arap'tı...

İslâmiyet, bu halkların inaçlarını, kültürlerini özgürce yaşamalarına engeldi, karşı idi ve kendi ideolojisini zorla, yok ederek, zulmederek yerleştirme politikası gütmüştü!

Erdoğan Aydın, "Nasıl Müslüman Olduk" adlı kitabında; o günlerde Türklerin nasıl zorla Müslümanlaştırıldığını anlatırken haklı olarak: ¹

"Biz İslâmlaşık ve ondan sonra da "hoşgörüsüzlük virüsü" girdi içimize. Hele ki dinsel bağnazlığın yükseldiği dönemlerde; eğer Müslüman değilse, daha kötüsü bizim mezhebimizden değilse, kardeşimiz bile olsa, ona düşmanca bakmayı aşıl原因 bir virüs bu. Bizim düşüncemizi paylaşmıyorlar, hele ki eleştiriyorlar diye insanları kılıçtan geçirebilen, yakabilen bir virüs!" diye yazmıştı.

"Köle İbrahim (Ebû Müslim), Müslüman olmuştu. Ama Zerdüştlük-Manicilik, Mazdakilik ve bunlardan öğrenip benimsediği eşitlikçi, özgürlükçü düşünceyi ve kerhen (istemeyerek) benimsediği zorlama İslâmi bakışla sürekli öteliyordu. Efendilerini (Arap kölecilerini) sevmiyordu; çünkü yaptıkları ile söyledikleri taban tabana zıttı!"²

Ebû Müslim, artık bir Horasan önderiydi. Halk onu bir kurtarıcı, neredeyse bir "mehdi" gibi görmeye başlamıştı.

Ama Halife Ebû Cafer Mensur, onun ününden rahatsız oluyor, onun asıl amacının ne olduğunu da seziyordu. Aralarında tatsız mektuplaşmalar olmuştu.

Abbasoğlu İbrahim, önemli biri idi ve hapiste idi. Hapse girmeden

¹ Erdoğan Aydın, Nasıl Müslüman Olduk

² Erdoğan Aydın, Nasıl Müslüman Olduk

önce, Ebû Müslim'i Horasan'a göndermişti.

Ebû Müslim, düşüncesini önce konuşarak, propaganda yaparak anlatıyordu; ama harekete geçmenin zamanının artık geldiğini düşünmeye ve harekete geçmeye karar verdi.

Cami cami dolaşüyor, Emevi yönetimini açıktan yeriordu:

“Biz ehlibeyt taraftarıyız, Arap-Acem demeden; eşitlik, özgürlük istiyoruz, zulme son...” diyordu.

Ali-Muaviye mücadelesinde, Ali yanlılarının (Haricîlerin), Ali olayından dolayı “şia”dan ayrılıp yeni bir yön oluşturdıklarında Ebû Müslim, Haricîlere yakınlık duymuştu.

Bilindiği gibi Haricîler önce Ali yanlısı idiler. O zaman Ali, yoksullarla dostluk içinde idi. Ali'nin bu tutumunu “halifelik mücadelesinde” sadece “ehl-i beyt”in halifelik hakkı olduğunun ispatı biçimde algılayarak, ondan uzaklaşanlara “Haricî” denilmişti. Aralarında kadın savaşçılar ve Hristiyanlar da vardı. Özetle, İslâm'a karşı eşitlik, özgürlük istiyorlardı... Eşitlik vâdederek ortaya çıkan, devletleştikten sonra durum değiştiren İslâm yönetimine karşı idiler. Zengin-yoksul farkı artmıştı. Köylüden hem zekât hem haraç, kentliden sadece zekât alınıyordu.

Böylece Haricîlik; İslâm'ın Sünnî yorumuna karşı çıkmanın adı oldu.

Şiîlik'in teorisyeni sayılan Cafer-ül Sadık ise; Ebû Müslim hareketinin, isyanların, İslâm'a aykırı olduğunu söylüyordu. Hasan'ın çocukları ise Ebû Müslim hareketine yakınlık duyuyordu.

Ebû Müslim “Horasan Ordusu” adıyla bir ordu kurdu. Merv'i, bir kurtuluş bölgesine dönüştürdükten sonra, Horasan'ın önderi olarak tanınmasına Horasan valisi Nasr karşı çıkıyordu.

Savaş, artık Horasanlı eylemcilerle Emevî direnişçileri arasında idi.

“Öldürülmeler Emevi-Abbasi taraftarları arasında gerçekleşmiyordu: Öldürülecek Emevi kalmayınca, silâhlar içe yöneldi; artık Abbasîler içinde iktidar savaşı başladı.”

“Sebebi, dinin bîzatihi kendisi idi. Yaşanan döneme ilkel insanlık kültürünü, Tanrı adına kutsayıp insan bilincinde onu güçlendirerek kalıcılaştırıyordu: İslâm tarihi ve kültüründe seçim; ikna, azınlık ve muhalefet hak-

ları gibi en basit demokratik mekanizmalara itibar edilmiyordu; Allah'ın veya Peygamberin halifesi sıfatıyla mutlak kişi yönetimi kutsanırken; muhaliflik, hep kanla çözülecek bir sorun hâline geliyordu.”¹

Abbasîlerin tahta çıkmasında Ebû Müslim'in çok büyük bir payı vardı. Ebû Müslim'in danışmanı Acem Neyzek:

“Emevîler'den çok çektik; şimdi de Abbasîler belâ oldu. Bizi kullandılar önce, şimdi de harcıyorlar. İran'a, Horasan'a dönelim. Asıl kültürümüze, Mazdakçılığa dönelim. Horasan arkadadır!” dedi.

Halife Ebu Cafer Mansur, Ebû Müslim'den kurtulma fırsatını yakaladığını düşünerek, onu saraya dâvet etti.

Ve muhafızlar Ebû Müslim'i sarayda öldürdü...

Cesedini bir kilime sararak 756 yılının ocak ayında Dicle ırmağına attılar.

Ebû Müslim'in ölümüne kimse inanmadı:

“ O ölmedi, don değıştirdi.” dediler.

“ O ölmedi, kuş oldu, göğ e çıktı.” dediler.

“ O bir Horasan Spartaküs'ü idi ” denildi.

Horasan; İran, Irak, Suriye ve Anadolu'da isyanlarda, ayaklanmalarda bir bayrak oldu; “eşitlik”, “özgürlük” bayrağı. Baba İlyas - Baba İshâk, Şeyh Bedreddin, Pir Sultan Abdal Ebû Müslim'den esinlendiler.

Anadolu'da Ömer, Osman, Bekir, Ali, Süleyman, İbrahim adları milyonların nüfus cüzdanlarında kayıtlıdır. Ama, bir “Muaviye”, bir “Yezid”, bir “Mervan” adına hiç rastlanmaz!

Anadolu halkının bu adları reddi, bir tarihi tespittir, bir hükümdür ve önemli bir halk seçimidir.

Emevî yönetimi; Muaviye, Yezid, Mervan'larla ve onların bakışı ile yönetilmiştir.

¹ Erdoğan Aydın- Nasıl Müslüman Olduk

Emevîler (661-750)

Emevîler'e, "Emevi Hanedânı" da denir. Hanedân; "kökten asil ve büyük aile" demektir.

Emevî halifeleri, İslâm'ı yayma bahanesiyle din bağınazlığını büyük ölçüde kullanmakla birlikte Arapçılığı, ondan daha çok toprak (kuşkusuz bu toprak, başka devletlerin, toplumların, halkların yurdu, öz toprağı) kazanmak için sürekli saldırılar, yağmalar, öldürmeler ve yakıp yıkmalar da devam etti.

Müslümanlığın; evrensel bir din, dünyanın tek Tanrısı, İslâm'ın Tanrısı olduğu düşüncesi, Emevi Hanedânı yöneticilerinin nasıl davranacağını belirliyordu.

Bu bakış onlar için önemli bir araç oldu: saldırı ve zulüm için böyle uyarlandı.

Faîk Bulut, "Ebû Müslim Horasanî" adlı kitabının ilk sözünde;¹ "... Dinlere geçiş tarihi, toplumsal aşamalarda sınıflara bölünmenin, zengin-yoksul, yöneten-yönetilen, ezen-ezilen, efendi-köle, Tanrı-kul diye ayrışmanın tarihidir." demektedir.

Emevi Devleti, doksan yıl, böyle bir toplum oluşturdu. Din ve siyaset kıskacı içinde bir de "Arap-yabancı" ayrımını ekleyerek zulmünü sürdürdü.

Ebû Müslim, bu gerçeklerin yeşerttiği, yetiştirdiği bir yığittir, bir

¹ Faîk Bulut, Ebû Müslim Horasanî, s.15.

eylemcidir. Emevilerin bu yanından kurtulmak için savaştı; onun için Abbâsî oğullarına yakınlık duydu; ama Emeviler'den pek de farklı olmadıkları için, onlar tarafından öldürüldü. O, bir Bâtînî idi.

Abbasîler (750-1258)

Emevî Devleti (hanedânı) sonra Abbasîlere geçti.
Şeyh Abbas, Muhammed'in amcası; Haşimî kabilesindendi
Ebû Müslim, bir devlet yıkıp, yeni bir devlet kurma başarısının önemli bir örneği oldu.

Ali'nin öldürülmesinden sonra Abbas'ın oğlu İbrahim, Ebû Müslim Horasanî ile anlaşarak 746'da Horasan ayaklanmasını başlattı. İbrahim'in öldürülmesi ile ayaklanma tüm İran'a yayıldı.

İbrahim'in kardeşi Ebu'l Abbas 746'da Kûfe'de halifelliğini ilân etti.

Ebû Müslim'in ve Ebu'l Abbas'ın orduları, son Emevî halifesi II. Mervan'ı yenerek bu Emevî hanedânına son verdi.

Ebu'l Abbas, ilk Abbasî halifesi oldu. (750-754)

Ebu'l Abbas, Emevî Hanedânı'nın tüm üyelerini öldürttü. Tek kurtulan Abdurrahman, İspanya-Endülüs'e kaçarak, orada Endülüs Emevî devletini kurdu.

Abbasîler; toprak ağaları, paralı askerler, dinci ulemalardan oluşan bir yönetimdi artık.

Bu dönemde kadın ve köle ticareti doğal bir hâle dönüştü.

Abbasî yönetimine karşı; özgürlük-eşitlik-adalet isteyen halk, Bâtınî, Haricî ve Şîî fırkaları içinde savaşımlar veriyordu...

Abbasîler, devlet olmadan önce Bâtınîliğe ilgi duyarkan Ebû Müslim, Babek, Karmat ayaklanmalarını hunharca bastırdı!

Abbasî Döneminde “Safa” “Vefa” Dostları

“Zerdüştlük”ten ve “Manilik”ten çok şey almış bir hareket olarak belirleniyor.

Faik Bulut, “İslâm Komüncüleri” adlı kitabında “İhvan ül Safa (İhvan-ı Safa) ve “Helan-ül Vefa” hakkında bilgi veriyor. “Felsefenin bu ‘Vefa Dostları’ önce iki dernek kurdu (1047-48), sonra Mısır’a kadar yayılma gösterdiler” diyor. Ayrıca; Ortodoks İslâm’ın bu felsefeyi şiddetle reddettiğini ekliyor; Abbasî yönetimine karşı olduğunu da söylüyor.

Abbasî yönetimi, şariat ağırlıklı İslâm kurallarını sıkı sıkıya uyguluyordu. Bu duruma karşı Basra ve Bağdat’ta “İhvan-ı Safa” (İhvan-ül Safa) ve Helan-ul Vefa adlı iki dernek kuruldu.

Bu hareketin uygulayıcıları Bâtinî idiler. Felsefeleri, insanın tanrısal bir varlık olduğu görüşünü yansıtıyordu: İnsanda en önemli şeyin, aklın olduğu görüşü başta idi. Ve bu görüş gizlilik içinde yayılıyordu. Ayrıca bu hareket, felsefe ile yetinmiyor; yönetimi değiştirmeyi amaçlıyordu.

Bu tarihi olay, “İhvan-ı Safa Risaleleri” adında dört bölüm halinde bu günlere taşınmıştır. Bu 52 adet risaleden birinde:

“Ey kardeşim!.. Bil ki; bu dünyadaki her varlığın bir zâhırî (görünen), bir de Bâtinî (gizli) yanı vardır. Şeylerin zâhırî (görüntüsü) kabuktur, kemiktir. Bâtinî (içeriği) yanı ise özdür, cevherdir, kemikteki iliktir.”

“...Bir komünal toplumun amacı, fazilet şehrini kurmaktır. Yekvücut

olmuş toplumun harcı, ortak dâva ve sürekli sağduyudur. Harcı sevgidir... Çünkü biz, aynı rahimden gelmiş insanlar aynı ruhu taşıyoruz..." diyor.

Esat Korkmaz da¹ :

"Yeni-Platonculuktan kaynaklanan 'İhvanus Safa' adlı felsefe çığırının beş kurucusundan biri olan Arap düşünür 'Ayfî', düşüncesini bir yaşama felsefesi bütünlüğü içinde dile getirdi." diyor.

İhvan-ı Safa grubu, "bilimden korkmamak, hiçbir kitabı değersiz görmemek, bir inanca bağnazca bağlanmamak" ilkesinden hareket ediyordu: Tüm dinlere ve düşüncelere, kültüre, geleneğe aynı ölçüde yaklaşmalı idi.

¹ Esat Korkmaz, Alevî-Bektaşî Sözlüğü

3

Babek

*Eşitlikçi idi, birliktelikçi idi, akılcı idi, her türlü buyruğa karşı
idi ve Bâtınî kolundan Hurremî idi.*

“Babek” adı, Mazdak’tan yaklaşık yüz elli, Ebû Müslim’den altmış yıl sonra ortaya çıkar. Doğa’nın diyalektikidir bu; her olumsuzza, mutlaka olumlu bir güç yanıt verecektir; bir zorunluluktur bu. Her çağın, dönemin sosyal bir süreci vardır; kimi kısa kimi uzun...Ardından Babek doğacaktır, sonra da Karmat ve ötekiler...

Babek, bir çoban idi; binlerce, onbinlerceden biri idi, ama o Babek’ti.

Babek, Halife Me’mun zamanında Arap egemenliğine karşı, Hurremîlerin önderi olmuştur. Hakkında değişik bilgiler vardır: Biri, Hurremî hareketinin bir kolu Fâtımîler’in kurucusu Ebû Müslim’in kızı Fâtıma’nın oğlu “Mutahhar” olduğudur. Bir diğeri: Azerbaycan’da doğduğu, bir İranlı olduğu, Tebriz çevresinde çobanlık yaptığı, süt nineliği yapan gözü kör bir kadının oğlu olduğudur...

Hurremîler’in önderi Cavidan, zeki ve yetenekli gördüğü Babek’i yanına alır. Babek, Cavidan öldüğünde, onun karısı ile evlenir.

Babek, artık Hurremîler’in önderidir ve eşitlik, özgürlük ve adillik, Bâtınlık adına yirmi yıl durmadan savaşmıştır.

Babek taraftarları, Hurremîlik düşüncesini bir silâh gibi kullanmış, Arap istilâcılara karşı İranlı Azerbaycanlılarla, Kürtler ve Ermeniler’le

birlikte savaşı sürdürmüşlerdir:

Babek'in birinci görevi; yurdunu, Arap istilâcılardan kurtarmak, ardından da eşitlikçi, âdil, özgür bir toplum kurmaktır.

Her Bâtunî yanlısında olduğu gibi, Hurremilikte kadın özgürdü, erkeğin mülkiyeti geçersizdi. Kadın ve erkeğin birlikte toplantılar düzenlemeleri, birlikte törene katılmaları, birlikte eğlenmeleri, değişik anlamlara çekilegelmiştir.

İçki, özellikle şarap, şerbet niyetine içilen bir gelenektir.

Ortaklaşa yaşarlardı; birlikte üretir, birlikte tüketirlerdi.

Onlar için "takiyye" zorunluydu, İslâm içinde Şii görünmek zorundaydılar.

Törelerini gizli sürdürürlerdi.

Mülkiyet herkesindi, kişi için haramdı.

Elbiseleri kırmızı renkte idi. "Muhammara- kızillaşmalar" adı verilmişti.

Ne var ki İslâm şariatçıları ister Arap olsun ister Türk, (fark etmiyor) olaylara aynı gözle bakarlar. Eskiden de böyledir, şimdi de: Halkların hakkı, görevi, kendini, kendi kültürünü savunma hakkı, İslâmcılar için bir suç sayılmaktadır. İslâm Ansiklopedisi yazarları bunu bize hiç çekinmeden söylüyorlar:

"Babek, İslâm dünyası için ciddi bir tehlike teşkil eden Hurremî hareketinin başıdır. İran'da, Sasanîler devrinden beri tâkibata uğrayan Mazdek taraftarlarının komünizm mahiyetindeki hareketleri, İslâm istilâsından sonra da, türlü adlar altında zuhûr etti. Babek isyanı, İslâm âlemi için teşkil ettiği tehlike bakımından, bunların en ehemmiyetlisi addolunabilir. (...) Bunların daima Arap istilâsına karşı kin ve nefret besledikleri ve hâkimiyeti ele almak için, her fırsatta zuhûr ettikleri mâlum olduğu gibi, daha Sâsanîler devrinde selefleri olan Mazdakîlerin devlete ve asil sınıflara karşı aynı hisle hareket ettikleri de mâlumdur!.."

Babek ve taraftarları 816'da isyan bayrağını açtılar. Bezz Kalesi çevresinde önemli başarılar elde ettiler; o bölgeyi tümüyle ele geçirdiler.

Arkasından ikinci bir fırsatta, İsfahan ve Fars illerine kadar uzandılar. Babek'in başarıları devam etti, gücü arttı; taraftarları çoğaldı; yürüyüş, Bağdat'a yaklaştı.

Ama Abbasi yönetiminin tayin ettiği Türk komutan Afşin'in güçlerince sürekli sıkıştırılmakta; Babek ise her seferinde, canını zor kurtarmakta idi.

Sonunda nerede olduğu, bir köylünün ihbarı ile anlaşıldığında, Afşin'in gönderdiği birlikçe yakalandı; bir fil üzerinde, Samarra sokaklarında gezdirildi; karısı ve çocukları esir alındı.

Daha sonra halife Mutasım'ın emriyle, önce el ve ayakları, ardından başı kesilir.

Babek'in, kesilen ayağından akan kan ile, (sarardığı öldükten sonra belli olmasın diye) yüzünü boyadığı söylenir.

Sonra kesik baş; Azerbaycan ve Horasan'da sokak sokak gezdirilerek halka gösterilir.

Babek'in öldürülmesinden sonra 11.yüzyıla kadar Hurremî hareketi, varlığını korumaya devam eder.

Hurremîlik, 5.yüzyılda İran'da, Manicilik'ten doğma bu akıma, Mazdak'ın karısı Hurrema'nın adının verildiği söylenir. Daha çok 9.yüzyılda adı duyulur; Azerbaycan, Erdebil gibi bölgelerde gelişir.

Emevîler, Hurremîler'i sürekli düşman bildi.

Hurremîlik ve Bahâ-din

Horasan'da Zerdüşt rahiplerinin dilinde Hurremîlik, "Bâh-din" ya da, "Bahâ-din" adı ile geçerdi:

Hurremîlik, Bâtınî bir koldu. Bunun da eşitlikçi (kadın-erkek eşitliği-ni de içine almasından); dünyayı, "herkesin" bilmesinden, İslâm'ın katı kurallarına karşı olmasından dolayı bir tür övgü adı idi : Bâh-din yada Bahâ-din.

Bahadın halkının, Horasan yöresinden geldiği bilinmektedir. Şimdilerde bile (kimi aşınmalara karşın) Bahadınlılar, Bâtınî geleneğini sürdürürler.

"Bâh" sözcüğü "yol", "Bahâ" sözcüğü ise, "güzel" ve "değerli" anlamındadır.

Zerdüştler ve Hurremîler için; geniş anlamda "yol" ve "güzel" sözcüğü, "iyi insana özgü" birer davranışı kapsar; bu davranışı gösteren insanlar da "değerli"dir kuşkusuz. Bu durum, Zerdüşt rahiplerinin gözünden kaçmamıştır...

Bir de o yüzyılda her kavram, "din" içinde algılanırdı. Böylece "Bahâ"ya bir de "din" eklenmiş, "Bahâdin" sözcüğü (adı) doğmuştur.

Bahadınlıların Horasan'da yaşayan dedelerinin, Anadolu'ya gelerek bugünkü oturduğu yere, ("Bahâdin" deki (.) noktayı atıp,) "Bahadın kariyesi"ni kurmaları doğruluk kazanmaktadır:

Bâtınî-Hurremî geleneğinden (kültüründen) Bahadın'a yansıyan kimi

şeyleri kısaca yazarak, bir tür “tarih düşürmüş” oluyoruz:

“Hurremîlik, Ortaçağ İslâm tarihçilerinden İbn-ül Nedim ile Ebu'l Kasım el Belhî'nin nazarında ‘eşitlikçi, ortakçı’ Mazdelikten etkilenerek Gulat-ı Şia adı verilen (esasinda Bâtınî ve Alevî hareketlerin anakolunu oluşturan) fikrî ve siyasî akımların genel adıdır.”¹

Hurremîler; İslâm'ın katı kurallarına karşı idi. (Oruç,namaz, hac ve benzeri)

Eşitlik isterdi.

Adalet isterdi.

Dünya herkesindi.

İnsanlar arasında: Yerli-yabancı; Arap, Kürt, Türk, Acem, Yahudi, Ermeni diyerek ayırım yapmamalı idi.

Birliktelikçi idi.

Aşırı mülk, hırsızlıktı.

Ülfet ederlerdi. (Kadın-erkek-çocuk-yaşlı-genç hep beraber-Cemevi benzeri).

Bahadın'lılar da (özellikle benim çocukluğumda) böyle isterler, böyle yaşamaya özenirlerdi.

Ayrıca benzer bir şey daha tespit etmiş bulunuyorum:

Bâtınî-Hurremî olan (Hurremîlerin önderi) Babek'in, evlilik töreninde karısı olacak kadın, “bir demet reyhanı Babek'e atar; Babek, reyhan demetini tutar ve gerisin geriye, karısı olacak kadına fırlatır...”

Üç-dört yaşlarında idim Bahadın'da. Ağabeyimin sağdıçı oldum. O zaman köyde özel nikâh kıyılırdı, bu törende benzer şey oldu: Ağabeyimin evleneceği kız, elindeki mendili, ağabeyimin kucığına, o da bu mendili, kızın kucığına attı.

Yine çocukluğumdan bir tespit: Bahadın'ın yanibaşında, neredeyse iç içe bir köy vardı; Pöhrenk. Burada Ermeniler yaşırdı çoğunlukla. Bu köyün insanları sanki birer akrabamızdı; bizler onlara, onlar da bize gider gelirdik. Erkeğine amca, kadınına bacı derdik. Urganımızı onlar bükür, duvarımızı onlar örerd; ustalıkta ünlü idiler. Çevre Sünnî köylülerce aşagılanır, ama onlardan sevgi görürdük!

¹ Faik Bulut, Hasan Sabbah Gerçeği, s.249

4

Karmat-Karamatîler

“Karmatîler, din tüccarlığı yapmadılar, mezhepçilik peşine düşmediler. Tersine, adalet ve eşitlik, özgürlük temelinde yeni bir düzen kurmayı amaç edindiler. Hem de ırk, renk ve din farkı gözetmeden.”

El Mir Ali

“Şeytan onları azdırdı. Ben de onları kılıcım ile temizledim.”
Ubeydullah el-Mehdi

Karmat, önce hamal iken sonra; Bâtınî, sosyalizan bir eylemci olmuştur.

Karmat'ın ilk öğretmenin, “Al-Hüseyin Al-Ahvaz” olduğu bilinir; “öğreti”yi öğreten bir “dâî”dir ; “yol gösterici”, dâvet edicidir ve yayıcıdır.

“Öğretmen”, bir şanstır; suyun akışına, küreğin ucu ile suya yön veren, yeni bir fidanın büyüyip meyva vermesine sebep olan bir bahçıvandır o....

Karmatiliğin yayılmasında, ülkenin sosyo-ekonomik ve siyasî yapısı önemli rol oynamıştı.

Sınıflar arasında, topraksız köylü ile Bedevî kabileler, köleler ile zenginler (şeyhler, efendiler, yöneticiler) arasında aşılmaz farklılık vardı.

İslâm'da (Kur'an'da) eşitlik-adalet gibi kavramlar varmış gibi gösteriliyorsa da, özünde ticarete ve kişisel mülkiyete aşırı önem verildiği; zenginliğin Allah vergisi olduğu zihinlere kazılıyordu!

Halifelik mücadelesinde halkın ikiye bölünmesi, İslâm'a karşı ikirciklenme gibi etmenler; Karmatîlere, görüşlerini anlatma imkânı ve kolaylığı sağlıyordu.

Bir de, Mazdekiliğin, Maniliğin, Hurremilîğin, kısacası Bâtınîliğin Şiîlerce desteklenmiş olması da etkili olmuştu.

Kâbe çevresinde dolaşan kervanlar, ki bunlar Kureyş'in üst tabakası Arap ve Yahudi tüccarlar; zenci köle, cariy ve gılman (oğlan) ticareti yapıyorlardı. Ahlâk, gelenek tanımayan bu oluşum karşısında, kimi insanlar çoban, (koyun, deve güden), ortakçı, küçük esnaf ve bunların arasındaki dürüst, saf kalan insanlar ve okumuşlar tepki duyuyordu.

Büyük çoğunluk, din adı ile uyuşturuluyordu, görünen görmez ediliyordu; aç bırakılıyordu, zulüm görüyordu; yine de her şey güneş gibi, toprak gibi, açlık gibi ortada idi:

"Peygamber, öldüğünde onlarca kölesi, cariyeleri, "100 deveyi kurban edecek" oranda malı-mülkü vardı."

"Ebubekir, Ömer, Osman, İslâm öncesinde olduğu gibi, sonrasında da büyük tüccar olmayı sürdürmüşlerdi."

"Malı mülkü yoktu, denilen Ali-Fâtıma çiftinin, babadan kalma Fedek hurmalığı, Kûfe kentinin bütün bağlarını içine alacak büyüklükte idi..."¹

"Ali, şeriat sistemini, İslâm Devleti'ni korumak için; sistemi eleştiren, kurtuluş yolları arayan her türlü hareketi (özellikle kendisini eleştiren Haricîler'i) bastırmak için o ünlü 'zülfükârı' ve 'düldülü' ile kılıç salladı..."²

Kendine Özgülüğü:

Karmatîlik; Zerdüştlük'ten, Mazdekîlik'ten, Manîcilik'ten, Hurremilik'ten etkilenen Bâtınî bir harekettir.

Şeriat'ın "haram" saydığı her şeyi "helâl", günâhları "sevap" kılan bir uygulamadır.

Herkesten ürettiği alınır, herkesin ihtiyacına göre verilir.

Arada bir "ülfet gecesi" (cemevi) düzenleniyordu. Kadın-erkek, yaşlı-genç-çocuk, birlikte yiyip içip eğleniyordu.

¹ Ali Mezehen-çeviren: Bahriye Üçok, Ortaçağ'da Müslüman Yaşayışı

² Abdullah Ekinci. Karmatîler

Sünnîler, “mum söndü”lûkle suçluyordu!

Devlet-din işleri ayrılmıştı; dinlilik-dinsizlik serbestti.

Kadınlar da erkek gibi çalışırdı.

İnsanlar arasında; ırk, renk, din farkı gözetilmiyordu:

Onlara göre; cennet, dünyada idi. Gerçek cennet; insanın, zevk-keyf içinde yaşamasının adı idi.

Bâtınîlik’te olduğu gibi, Karmatîlik’te de kişi, “kâmil insan” olabilmek için her türlü kötülüğü yenme zorunda idi.

Karmatîlik’te toplanan vergi, bireylerin ihtiyacına göre paylaşılıyordu..

Oruç tutmaz, namaz kılmaz, hacca gitmezlerdi. Öyle ki, uzun yıllar hac yolunu tıkamışlar, gidip gelme işini önlemeye çalışmışlardı.

Bütün soysal kurumların ihtiyacını, genel bütçe karşılardı.

“Kurtarılmış bölgeler” oluşturmuşlardı.

İşçi emeğini; köylü ürününü; toprak sahibi toprağını (bağını-bahçesini-koyununu-sürüsünü); esnaf kazancını ortaya koyuyordu: Her şey, herkesin ihtiyacına göre paylaşılıyordu.

“Gizlemek” anlamında “ihtiyat”tan gelen “takiyye”, Karmatîler için, önemli bir korunaktı ve bu nedenle, düşüncelerini bir “tarikat” gibi göstermeye gayret ederlerdi: İslâm’ın “zâhiri” görüntüsü içinde kalmayı yeğ tutarlardı. Bu yöntem, tüm Bâtınîlerce sürekli göz önünde tutuldu.

İşin “ilginç yanı” Karmatîliğe ilgi duyanlar daha çok Arap bedevîleri ve köylülerdi.

Ve sonunda, Abbâsî orduları Karmatîlerin tüm kurtarılmış bölgelerini, tek canlı bırakmadan yok ettiler.

Yine de Karmatîlik, özellikle Bahreyn ve Yemen’de yüz yıl yaşamayı sürdürdü.

5

Hallac-ı Mansur (858-922)

*"İnsan olmadan, Tanrı olmaz."
"İnsan, tanrısını kendi yaratır."
"Ben, Tanrı'yım."*

Önce Yunan sofistleri söyledi: "Her şeyin başı insandır!" Hallac-ı Mansur, "Ene'l Hak" dedi sonra, her şey bir anlamda Tanrı'dır, dedi. Daha da açık söylendi giderek: "Ben Tanrı'yım" , "İnsan Tanrı'dır", "Tanrı insandır..."

İran-Bağdat doğumlu, Fars. Büyükbabası hallac (pamuk atıcısı) idi.

Yetiştirilmesi, gelişmesi, Şeyh Bedreddin ile paralellik gösterir: İkisi de hem "din" hem "İslâm" duygusunu, her hâliyle öğrenir. Sonra yorumlar, sonunda da, çok farklı sonuçlara ulaşma benzerliğini yaşarlar.

Hallac-ı Mansur, bir ortamda meydana çıkmıştı. Zaman, "Karmatilik" zamanı idi; zenci köleler isyan hâlinde idi. Zenci isyanı ile hayatı boyunca ilgilendi; hattâ bir köle kızı ile evlendi.

Çağın hareketi; kişiyi yaratırdı, beslerdi, ona görev yüklerdi.

Mansur'un söyledikleri ve öldürülüşü, Doğu edebiyatında büyük bir etki yarattı:

"Hallaç'ın gönlüne düşen ateş, benim de yaşamıma düştü" diyen Feridüddin Attar, bir beyitinde:

"Evvel ü Âhir menem, gâni vü fakîr menem.

Zâkir ü mezkûr menem, küfr ü îman bendedir.”

(Tüm zamanlar benim, hem zenginim hem yoksul,
Anan da anılan da benim, inanmayan da ben) der.

“Yanan çalıdan kulağına gelen ses, ne çalının sesidir, ne de tohumların,
Tanrı idi konuşan. İşte benim işlevim, çalıninki ile aynı; siz o olursunuz
o da siz.”

“Hallac’a hicâb (utanma) hakkında soruldu. Hallac dedi ki:

‘Hicâb, kasteden ile kastedilen arasında bir perdedir.”¹

Ömer Hayam (ölm.1124) Hallac’ın ölümünden söz ederken, onun
Karmatîlerle ilişkisini imâlî beyitle açıklar:

“Kaderin sırrını sen de bilmiyorsun ben de,
Karmat yazısını sen de bilmiyorsun ben de...”

Ebû Tâhir’dan:

“Velew Kane Heza el Beyt-i Allah Rabbune

Lisabbe aleyne el nar min favgine sahben

Li’enn ene haccac ne hucet-i Cahiliye.”

Bu Beytullah denen yapı, olsaydı Rabbimizin evi,
Gökten ateş alev yağardı,
Çünkü Cahiliye devrinin Haccını da biliriz biz.”²

*

Ebû Tâhir Kâbe damına çıktığında (Karmatîler’in Kâbe’yi işgâl ettiği
sırada):

“Ey Allah, eğer bu senin evinse, hadi gel de kurtar evini. Sen göktesin,
evin yerde, bu nasıl iştir. Sen orada ilâhsan ben de yeryüzünde kendimce
ilâhım” der.

“Enel Hak” demesi İslâm’da bir devrim olarak yankılandı. Yunan

¹ Hallac-ı Mansur, Tavasın.Çev.:Yaşar Günenç- Yaba

² Faik Bulut, İslâm Komünçileri, s.503

Sofistlerinin, “her şeyin kaynağı insandır” kavramına yakındı bu.

Mansur’un bu sözü söylemesini bahane ettiler; asıl suçu: Bağdat’ta “buğday bunalımı” vardı, tüccarlar karaborsa yapıyordu. Halk ayaklandı, Hallac hapiste ayaklanmayı uzaktan destekledi; işte, olan ondan sonra oldu: Ayaklanmayı cezalandıran güç, 9 yıllık cezaya bir de “ölüm”ü ekledi.

Önce kırbaçlanır; ardından kolları ve bacakları kesilir, sonra asılarak halka gösterilir. Daha sonra da başı kesilerek yakılır.

Bir şiirinde:

“Senin ruhun benim ruhuma, şarabın saf su ile karışması gibi karışmıştır.

Sana bir şey dokunduğunda bana da dokunur.

Ey Allahım, bu durumda sen bensin.

Ben, biz, sen, o, hep biriz...” der.

“Enel Hak” sözüyle, insanın Tanrı olduğunu söylüyordu.

Tasavvuftaki “vahdet-i vücud” anlayışının sınırını aşan Mansur, “Vahdet-i mevcut” düşünüyordu.

Vahdet-i vücud’a göre yaratılan, yaratanın özünden çıkmıştır.

Hallac’a göre, yaratılanla yaratan aynı şeydir; insan, Tanrı’nın ta kendisidir.

Vahdet-i vücud’ta, Tanrı’nın (var edenin) yarattığı için yaratılan’ın önemli olduğu düşüncesi vardır.

Mevcutçular, taşın, toprağın, suyun, ağacın, tahtanın da canlı olduğunu kabul ederler. Örnek olarak “iki şeyi birbirine vurursun, ses çıkarır; ses, canlıya işarettir” derler. (Ses’in “söz”e dönüştüğü vurgusu Hurûflîğe aittir.)

“Dâr-ı Mansur”, dede karşısında duran can’ın dizüstü duruşunun adıdır. Yolu uğruna ölümü pahasına “dimdik” duran Mansur’a saygıdır bu.

Dâr, Farsça’da “ağaç” anlamındadır. Mansur’un asıldığı darağacı, ağaç-

tandır.

Hallac-ı Mahsur'dan birkaç deme:

"Pervane, sabaha dek alevin çevresinde döner, arkadaşlarının yanına gelir ve onlara, görkemli bir anlatımla, bu tanrısal ilişkisinden söz eder. Sonra, tam bir birleşmeyi özleyerek kendini alevin cilvesine kaptırır."

*

"Alevin ışığı, gerçekliğin bilgisidir; sıcaklığı, gerçekliğin gerçekliğidir. Onunla birleşme ise gerçekliğin Doğru'sudur."

*

"Tanrı Tanrı'dır, Evren de evren,
Çirkin ve kötü yok!"

*

"Ona sahip olan, yalnız kalır;
Onunla karışan, kuralların dışına çıkar;
Ondan soyunan, kör olur ve kendini ona bağlayan yıkıma uğrar.
Onun parlaması; kesintisiz akan su gibidir,
kaynayan bir pınardır, esintisi boldur;
Oku delicidir ve yere fırlatıldığında gücü kesilir.
Ondan korkan, dünya işlerinden el çeker;
Dikensiz bir seyirci olur.
Onun çadır ipleri, ermiş ve tırmanma aracıdır."¹

¹ Hallac-ı Mansur- Tavasın; çev:Yaşar Güneç, YABA

6

Hasan Sabbah ve İsmailîyelik¹

“İsmailîye” tarikatı: “On iki İmam” ve “Şîliğ’in” teorisyen ve kurucusu İmam Cafer’in² oğlu İsmail, Şîlik’ten uzaklaşıp Bâtınî olmuştu!

Hasan Sabbah ise, İsmailîliğ’in Nizârî kolundan ve Bâtınî idi; çünkü bu kol Bâtınî idi...

Bâtınîlik, ne Şî’dir, ne İsmailî...

¹ İsmailîlik: Cafer-i Sadık’ın oğlu İsmail’in kurduğu ve ‘İmam’ın yanılmazlığı’ ile temellenen bir tür mezhep. Ona göre “İmam” Tanrı’nın halifesi idi ve dokunulmazdı.

² Câferîlik; Şîliğ’in, Muhammed’den sonra, İmamlığın Ali’ye geçtiğine inanan kolu. İmam Cafer, Şîliğ’in fikir babasıdır. Onun için “Caferî”ye adını alır. Ona göre; İmamlığın, Muhammed’den sonra Ali’ye geçmesi, Allah’ın emridir. Gerçek İmamlık, 12 kişindir; Ali, Hasan, Hüseyin, Zeynelabidin, Muhammed Bakır, Caferî Sadık ve diğerleri... 12. İmam, Muhammed Mehdi’dir: Yeryüzünü kötülüklerden kurtaracak kişi... Caferîlik, İmamlara inanmayı, İslâm’ın temelleri arasında sayar. İmam, günah işlemekte serbesttir. Caferîlik, Sünnîlik kadar katıdır. Namaz, oruç, hac, zekât şartır.

“12 İmam” olgusu, Alevîliğe ve Bektaşîliğe Balım Sultan’la girmiştir.. Çünkü Osmanlı, Balım Sultan yoluyla, Alevîliği Şîleştirek Sünnîliğe yaklaştırmak içindi; Safavî (Şah) rekabeti sözkonusu idi. Cafer Sadık’ın hazırladığı “Buyruk”, Bâtınî görünse de, Şîliği yasalaştırma amacındadır.

Buyruk, Bektaş Veli’nin Makalatındaki ilkeler göz önünde tutularak hazırlanmıştır. Buyruk’ta İmam Cafer insanlara; Şeriat, Tarikat, Marifet, Hakikat kapıları ile bunlara ilişkin “erkan”ı (esasları) anlatır. Resul soyundan gelen pîrlar ve insanlar ona göre davranmalıdır. Öylesine davranırsınlar ki, onların Muhammed’in ümmeti olduğu belli olsun ve de onlara Müslüman densin.

Bunun Bâtıncesi: Alevîlikte Dört Kapı öğretisi vardır. “Şeriat” yol, anlamındadır. İslâm şeriatı ile ilgisi yoktur. Tek amaç, “Kâmil insan” olmak, kemâle erkmektir. Niçe’nin “üstün insan” dediği bir anlamda budur. İnsan özgürdür, ona yol gösteren şey, içindeki cevherdir...

Hasan Sabbah, İsmailî'liğin Nizârî kolundan görünse de o daha başından noktayı koymuştu: Peygamber Muhammed'in hadislerinin ilâhî bir değeri olmadığını ileri sürüyordu. İnsanların İslâm kurallarına uymasının, "hakikat" ten uzaklaşması olduğunu söylüyordu.

İslâmcı ve yabancı yazarlar; Hasan Sabbah'ın, İran'da-Alamut Kalesi'nde üstlendiğini, çevresine oradan korku saçtığını, fedailerini afyonlayarak insanları öldürttüğünü yazdılar.

İslâmcı yazar Ömer Rıza Doğrul, "Cennet Fedâileri" adlı romanında, ana-bacı-kardeş tanımazlığından söz ediyordu.

Faik Bulut ise "Hasan Sabbah Gerçeği" adlı kitabında:

Hasan Sabbah'ın Selçuklu veziri Nizamülmülk ve Ömer Hayyam'la okul arkadaşı olmadığını;

İran'lı yazar Freidoune Sahebjam'ın "Dağın Şeyhi Hasan Sabbah" adlı romanının tümüyle hayâl ürünü olduğunu;

Sabbah'ın Zerdüştlük, Manilik, Budistlik¹ gibi düşünce gruplarından etkilendiğini yazıyor...

Zerdüş्त yanlılarının, İsmailîlerin, hattâ Bâtınîlerin içtiği bitki özsuynun haşhaş değil, bir tür şarap olduğu bilinmektedir.

Şu bilinen bir gerçek ki, (hep böyle olmuştur, bugün de) idealist (düşünce açısından), eylemci, devrimci kişiliklerin (deli fişek denilen, cesur, bilinçli, inançlı-bilinçli, engele ölümüne gidenlerin) sarhoş, deli, kandırılmış olarak kötülenmek istendiği bir olgudur.

Belli bir bilince erişen Hasan Sabbah, yıllarca Daî (dâvetçi) sıfatı ile dolaşmış, konuşmuş, tartışmış, anlatmış ve binlerce kişiyi örgütlemeye başarısını göstermiştir. Bilgi ve bilinci ileri, hem düşünce bazında hem yaşamadaki büyük eşitsizliği, adâletsizliği, sömürüyü yakından görmüş; bu durum ona ışık tutmuştur.

Yöntemi; güçlü kaleler kurmak, sayıca çoğalmak, güçlenmek ve düşmana vur-kaç'la saldırmaktı.

¹ Budizm: Kurucusu Buda'dır; bir din felsefesidir. Özetle; kişinin belli bir düzeye çıkması nedeniyle, bedenin tutkulardan, acı ve sıkıntılardan kurtulması gerekmektedir. Böylece insan "yoklukta varlık" a ulaşır.

Alamut Kalesi

Yönetim Büyük Selçukluların elinde idi.

Büyük Selçuklular, 1038-1194 yılları arasında Harezm, Horasan, İran, Irak ve Suriye'ye egemen olan bir devlet yapısında idi. Halkın büyük çoğunluğu, onuncu yüzyılda Ortaasya göçlerinden sonra Müslüman olan göçebe Türklerdi.

Abbâsî halifeliğinin yönetimiyle böyle bir birliğe kavuşulmuştu. Tuğrul Bey, Alp Arslan, Melikşah-Nizamülmülk dönemleri idi.

Büyük Selçuklu Devleti'nin özelliği; dinsel ve siyasi yapısından kaynaklanıyordu. Medreselerin asıl kaynağı o yıllara uzanır. Sünniliğin egemenliği o yıllarda atılmıştı. Fars edebiyatı ve Kültürünün yanında Arap dili ve kültürü ağırlık kazanıyordu.

Hasan Sabbah, yönetimin güçlü olduğu kent yakınlarındaki dağlardan yer tutarak, çalışmalarını oralarda sürdürmektedir. Hazar'ın kuzeyindeki dağlık bölgeyi uygun görür: Sarp tepelerle çevrili, yalçın kayaları geçit vermeyecek olan Alamut Kalesi'ni mesken tutar. Arap fatihleri, daha buralara gelmemiştir; İslâm baskısından bunalan Bâtınîler ise bu bölgeye sığınmıştır.

Alamut, kartal yuvası anlamında idi ve Hasan Sabbah, 4 Eylül 1090, yani 900 küsur yıl önce, kaleyi ele geçirir. Orada yaşadığı sürede ancak iki kez dışarı çıkar. Orada okur, düşünür, düşüncesini oradan yaymağa çalışır. Kale ve çevresini üretim alanına dönüştürür ve zamanla yüze yakın kişinin yiyip içmesini oradan sağlar.

Derler ki, "komando ve özel tim"i ilk geliştiren Hasan Sabbah'tır. Fedâî erleri oluşturulur; onlara bilinç, cesaret öğretilirdi. Bu durumun sağlanmasının, afyonla, cennet vaadi ile, huri ve benzeri şeylerle ilgisi yoktur. Bilmeleri, düşünmeleri yetmekte idi...

Burada, kalede kendilerini hapsedmediler. Burası bir düşünme merkezi, planlarına ve eyleme hazırlık yeri olarak kullanıldı. Dai'ler ve timler kale dışında, ülkenin dört bir yanında çalıştılar.

Bâtıniliğin ve Hasan Sabbah'ın baş düşmanı Nizamülmülk, bir fedâî tarafından öldürüldükten sonra kale, kuşatma ve saldırılardan kurtuldu...

İran'ın her yöresinde yaklaşık 50 kadar İsmailî kalesi kuruldu; Bâtînlilik buralardan yayılmağa çalışıldı. "Dar-ül Hücre" (Eğitim-öğretim yurtları) yolu ile büyük başarı sağlandı...

Ve Hasan Sabbah 80 yaşında 1124'te öldü.

İsmailî Alamut Devleti, 1256'da Moğollarca son buldu.

Başlarda, İsmailîye hareketinin zamana göre hayli ilerici yanları vardı. Sözgelimi "İhvanü's Safa" (felsefe topluluğu): Bilimden korkmamak; tek bir inanca bağnazca bağlanmamak; tüm din, kültür ve geleneğe saygılı olmak gibi bir felsefî çalışma, önceleri büyük önem kazanmıştı.

"İsmailîlik, önceleri dindarlar için, ruhsal aydınlanma, ezilen halklar içinse, düzeni yıkmak, âdil-eşitlikçi bir düzeni kurmak için kurulmuş yeraltı bir örgütlenmeydi. Giderek, düşüncesinden çark ederek tasavvufa yöneldi!...

"İsmailîlik, dönemin şariat sistemini temsil eden Abbasîlere, Selçuklulara, Eyyubîlere, Memlûklar ile istilacı Haçlılara karşı bir direniş hareketiydi. Sünnî İslâm'a dayalı iktidarı yıkmayı amaçlıyordu. Bu bakımdan temelde sırtını ezilen köylüler, orta tabaka ve Bedevîlere dayamıştı. Zamana ve mekâna göre değişen bir tabanı ve programı bulunuyordu. Yani İsmailîliğin Bâtınî dünyası, renkli ve zengindi, tek değil çok boyutluydu..."^{1 2}

¹ Faik Bulut, Hasan Sabbah Gerçeği, s.108

² Halûk Hepkon-Teori-Nisan-1994

Babaîlik

Babaîlik de diğer Bâtînî akımlar gibi, İran-İrak-Horasan çevresinde oluşan; Anadolu'ya gelindiğinde yeni koşulları da içine alarak gelişen, genişleyen, zenginleşen; yerel sorunları da kendi bilgi ve göreneği içinde çözümlemeye çalışan bir yaşanmışlığın adıdır.

Anadolu Selçuklu döneminde Anadolu'da insan yaşamı, koşullar, göçebelik, köylülük, yönetim ne halde idi?

Oğuz Türkleri, 1077'lerde Anadolu Selçuklu devletini kurdu ve bu devlet 230 yıl yaşadı; Moğol istilâsı ile son buldu.

İlkel ataerkil bir aşiret hayatının yanında şehir lonca sistemi (esnaf birliği); toprak köleliğine dayanan derebeylik; bir yandan da uluslararası kervan ticareti sürdürülmekteydi.

Toprağın bir bölümü, "tumar" yada "zeâmet" (atlı kuruluş-sipahi) ve "has" (seçkinler) adı altında devlet toprağı; bir bölümü tekkelerde, bir bölümü vakıflarda, bir bölümü de "mâlikâne" adı ile zenginlerin elinde idi. Yeni fetholunan yerler, devletin sayılıyordu. Köylerde toprak zenginleri (köy ağaları) türemişti. Küçük bir bölüm de yoksul köylülerin elinde idi.

Göçebeler, hayvanlarını otlatacak mera (çayırılık-otlak) bulamıyordu. Yöneticiler (devlet), kent halkı, göçebe halkı aşağılıyordu. Köylülere "akılsız Türk", köylüler de onlara mütegalibe (zorba) diyordu.

Rüşvet, bugünkü gibiydi; rüşvetçiler "işini iyi bilirdi". O zaman da bu-

günkü gibi rüşvetin adı “bahşiş” idi!

Yunus, boşuna söylememişti:

“Gitdi beğler mürveti binmişler birer atı

Yedüğü yoksul eti, içdüğü kan olusar...”

Moğol istilâsı öncesi ve sonrası durum aynı idi.

Göçebe hayatını ve kültürünü sürdüren halk; bir yandan da kendisini Müslüman sayıp, ahlâken ve davranış olarak farklı görünen bu kentli-yönetici ve ayrıcalıklı üst gruplardan rahatsız oluyordu.

Bir örnek vermek gerekirse, göçebe gelenekli halk, hem işi hem de geleneği gereği; kadın-erkek, hattâ çocuk, birlikte davranıyor, birlikte eğleniyorlardı. Çoğu İran’dan, Horasan’dan getirdiği geleneği gereği Zerdüştlük, Mazdakilik, İsmaililik ve benzeri göreneğini sürdürüyordu.

Bu farklı kültür ve gelenek sahiplerine; yerleşik ve yönetimi, toprağı, ticareti dolayısı ile zenginliği elinde tutan gücün; göçebelere ehlileştirmek (belki bir yerlerde oturmalarını sağlamak, gelenek ve göreneğini kendilerinininkine benzetmek) isteğı, her iki kesimde bir kavga, bir çatışma isteğı uyandırıyor. Artık göçebe, yerleşik mutagallibeye açıkça karşı idi. Şimdi ortada bir baskı ve o baskıya karşı bir direnme vardı.

Bu direnen gruplar içinde Bâtınîler başı çekiyordu. Bu gruplar önce Orta Anadolu’da Amasya, Çorum, Yozgat, Güney Doğu’nun kimi köylerinde direnme hareketine başladılar.

Bu hareketi yönlendirenler İslâm tarihçilerine göre Hâricî ve Râfızî; yani, Kalenderîler (Şîilikten ve Bâtınîlikten etkilenenler), Haydarîler (Şîilikten etkilenenler), Mazdakîler; kısacası genelinde Bâtınîlerdi...

7-8

Baba İlyas ve Baba İshak

Baba İlyas, Baba İshak ve Babailik hakkında kitap yazanlar, aşağı-yukarı aynı bilgiyi veriyorlar:

Baba İlyas, Amasya'nın Çat köyünde koyun çobanlığı yaparmış; ama para almazmış. Köylü onu çok severmiş. Köyde bir zâviye (zevâya-küçük tekke) açmış. Davranışları ile bir "şaman" görüntüsünde imiş. Kısa zaman içinde Amasya, Bozok, Çorum, Tokat, Sivas dolaylarında adı duyulmuş. Selçuklu hükümdarı 2. Gıyaseddin Keyhüsrev'in askerleri, köyü basmış; İlyas da Amasya'ya sığınmış...

Bu açıklama, Baba İlyas'ın; yönetime, düzene isyan edecek ve çevresine binleri toplayacak bir hazırlıkta, güçte olduğunu göstermiyor.

Ancak, Ahmet Yaşar Ocak, bir ipucu veriyor:

"Babailer hareketinin birinci türevi Bektaşilik ise, ikinci türevi, daha başlangıçtan itibaren onunla aynı sosyal tabanı ve aynı heteredoks İslâm anlayışını paylaşan Alevilik'tir. (Aleviler, farklı bir görüşü, İslâm'ın Sünnî görüşünü nasıl paylaşır, burası pek anlaşılmıyor!) Ama sonra ayaklanma-

¹ Bu bölüm için kaynak kitaplar:
Ahmet Yaşar Ocak, Babailer İsyanı.
İsmet Zeki Eyuboğlu, Tarikatlar.
Babailer, Reha Çamuroğlu.
Heseidos Eseri ve Kaynakları.
Füritzan Husrev Tökin, Türkiye'de Halk Hareketleri

nın derleyip toplayarak bir araya getirdiği, birbiriyle irtibatlandırdığı ve böylece bu isyana kadar muhtelif kesimler hâlinde yaşamakta iken onun aracılığıyla Anadolu'da 13.yüzyılın ikinci yarısından itibaren aynı amaç uğruna bir araya gelen heteredoks zümrelerin (resmi dinî anlayıştan farklı) devamından başka bir şey değildir.”¹

Diyorsa da, yazının devamında Babailer ayaklanmasının “Alevî zümreler” ile ilgisinin olamayacağını söylüyor. Ve sonunda da: “Nihayet 15. yüzyıl sonlarında Bektaşiliğin ve Aleviliğin teşekkülüne ortam hazırlayan en büyük tarihî rollerini oynamışlardır.” Ve bir konuşmasında taşı gedigine koyma zorunda kalıyor:

“Şalvarı şaltak Osmanlı
Eğeri kaltak Osmanlı
Ekende yok biçende yok
Yiyende ortak Osmanlı.”

Şu açıktı ki; hükümdar 2.Gıyasettin Keyhüsrev yönetimi, “sefahat hatyatını finanse etmesi” ve dahası var: Zenginin zengin, halkın yoksulluğunun, üstüne üstlük bir de horgörülmesi, aşağılanması karşısında belirli bir bilincin itelemesiyle ayağa kalkan halkın tepkisi, isyanı!.. Savaşının görmezlikten gelinmesi olacak iş değil!

Buraya kadar yaptığım araştırmada gördüm: “Hakkında fazla bilgi yok”, “bilinmiyor” gibi ek notlar koydum: Arap-İslâm yazarları, daha sonra da Türk İslâm yazarları ya yazılanları yok saymış ya da kimi yorumlamayla bilgi vermekten, doğruyu yazmaktan kaçınmışlar!

Tarihçiler, Babaî Hareketi’ni görmezlikten gelmiş, açık açık yazmamışlarsa da , öyle ki, (belki de bu nedenle yazılmamıştır!) bu hareket, Anadolu tarihinde bir halkın, bir işaretle yürümesinin Anadolu’da olması, Türkiye tarihi açısından önemli bir tespittir: Belli bir bilinçle aşağılanmaya, baskıya, sömürüye karşı!..

Baba İlyas’ın, Baba İshak’ın çevresindekiler; zamanla Alevî adını alacak

¹ Ahmet Yaşar Ocak- Babailer İsyanı, s.94. s.217.

olan Bâtınîlerdi. Bunlar; yoksul, topraksız köylülerdi.

Anadolu Aleviliği (artık “Bâtınî” adı “Alevî” adı ile yer değiştiriyor), 15.yüzyılda; baskıcı, sömürücü bir düzenin farkına vardığı için isyan ediyor. İsyân, “artık bıçak kemiğe dayandı” demektir; kendisinin, insan olmasının, insanlar arasında eşitliğin sağlanmasının gereğini yerine getirmek demektir...

Hemen burada, bu şaşkınlığımı daha da şaşırtan bir örnek vermek istiyorum:

Homeros’tan sonra, yani bundan 2800 (iki bin sekiz yüz) yıl önce yaşamış, Yunan İlkçağı’nın büyük ozanı; (kendisi, çoban, çiftçi, küçük köylü sınıfının temsilcisi) Heseidos’tan bir alıntı:¹

“Şimdi krallara bir sözüm var,
Ne kadar söz bilir kişiler olsa da krallar!
Atmacanın biri alaca boyunlu bülbüle demiş.
Ama ne zaman demiş, göklerde bulutlar arasında
Bülbülü sıkarken yaman pençelerinde
Zavallılık inlerken keskin tırnaklar gövdesinde
Şöyle demiş atmaca bizimkine bütün hışmıyla:
‘Ne bağıryorsun be! Pis ufaklık?
Senden daha güçlü birinin elindesin,
Ne kadar güzel türkü söylersen söyle,
Seni ben götüreceğim istediğim yere
Orada ya yiyeceğim seni ktır ktır
Ya da dilersem, koyuvereceğim seni.
Kendinden güçlüsüne ayak direyen zırdelidir,
Acı çeker, kepaze olur boşuna.’
Böyle demiş rüzgâr kanath atmaca.
Yüce göklerde uçan kuş!...”

Yunanlılar, beş yüz yıl önce olanı, yapıları, yazıları hiç saklamadan,

¹ Heseidos-Eseri ve Kaynakları -Çev.:S.Eyuboğlu-A.Erhat

olduğu gibi korumuşlar, bugünlere ulaştırmışlar.

Baba İlyas, kuşkusuz bir Bâtını'dır. Bâtını düşünce, değişik görüşlerin birleşimiyle bir sentez oluşturmuştur; bunun adı "Bâtınilik" olmuştur.

İsa'dan önce görülmeye başlamış, ilk ayak izleri ışığının, havadan, sudan, güneşten alan insan gerçeğinin görüle görüle, yaşanıla yaşanıla, söylene söylene, düşünüle düşünüle oluşan ve her görüşten bir ders çıkarılan bir özden oluşmuştur. Bunun ekseninde insan vardır. Kadın-erkek demeden, siyah-beyaz demeden, Doğu-Batı demeden insanı, sadece insanı konu edinmiştir ve insanın elle tutulur hâlidir ortaya çıkan:

Düşünerek, yaşayarak, döğüşerek, ölüşerek bugünlere gelinmiştir.

İşte Bâtınilik, işte Babailik Anadolu'ya böyle gelmiştir. Öncesinde içinde Zerdüştlük, Mazdakilik, Manicilik, Hurremilik, Karmatilik, Bektaşilik, Alevilik... vardır.

Babailik bir Alevî ayaklanmasıdır.

Baba İlyas böyle bir ayaklanmanın kahramanlarından biridir.

Baba İlyas bu durumu nasıl hazırlayıp eyleme koymuştur, fazla bilinmiyor. Ama on binlerce kişiyi savaşıacak kıvama getirdiği bir gerçektir.

Baba İlyas'ın büyüklüğü buradan geliyor. Okulsuz, kitapsız, işsiz, hi-mayesiz, sadece aklı ile, yüreği ile, insanlık onuru ile on binlerce insan, ölümün üstüne yürüyor. Eşitlik için, adâlet için, onuru için, yaşamak için.

Baba İlyas'a "resûl" diyorlar, "veli" diyorlar, "mehdi" diyorlar. "Boz atlı ve nurdan îmâmeli" diyorlar. Amasya Kalesi'nde kapatıldığında "Boz at, duvarı yararak girer Kale'ye, üstüne binen şeyhi göğe uçurur!.. Halk sevdiğini tanırlaştırır, o günlerde tek kurtarıcı odur. Daha çok Amasyalı, Çorumlu, Sivashlı, Tokatlı, Yozgatlı, Malatyalı, Elbistanlı hep öyle söylüyor, seve seve katılıyorlar ona, on binlerce. ...

Sonra Baba İshak katılıyor; o da şeyh'tir, mehdîdir. Kimi ona Rum dön-

mesi diyor.

Bâtınî olmuş, önce Mazdaki imiş, daha daha önce Hristiyan olmuş, sonra Müslüman en sonunda da Bâtınî eylemcisi.

Bunların çoğu miş'li geçmiş zaman ürünü; ama Bâtınîliği kesin ve bunu da ölümü ile belgelemiştir.

Ve bu iki önder, onbinleri yürütüyor.

İsyan, Baba İshak tarafından Maraş ve Elbistan taraflarında başlatılıyor.

Hazırlık iki yıl sürüyor. Haber gelir gelmez taraftarlar “karıncalar ve eşek arıları gibi” (bu benzetme bir tarihçiye aittir) , “her köşeden çıkarak” önce Adıyaman, Gerger ve Kâhta’yı ele geçiriyorlar...

Baba İlyas ise Gıyaseddin Keyhüsrev’in askerlerince Amasya’da öldürülüyor. Bu konuda da türlü söylentiler var; sonucu gerçekte Amasya’da öldürüldüğüdür.

“Baba İshak taraftarları, Baba İlyas’ın ölümüne inanmıyor, saldırılarını daha güçlü yapıyor; yer yer Konya, Kırşehir istikametine yürüyüşe geçiyorlar. Söylentiye göre Baba İshak taraftarları arasında Türklerden başka; Kürtler, Gürcüler, Fransızlar da vardır. Savaş genelde dört ay sürüyor. Gıyaseddin Keyhüsrev’in ordusu gâlip geliyor, Baba İshak orada öldürülüyor.”¹

Babaîlik isyanı, yüz yıl sonraki Şeyh Bedreddin’e yol gösteriyor; her iki hareket birbirine çok benziyor.

Babaî isyanı dönemi, tarihe önemli kişilikler kazandırmıştır. Baba İlyas, Baba İshak, Bektaş Veli, Âhi Evren, Yunus Emre, Sarı Saltık, Geyikli Baba, Abdal Musa, Kaygusuz Abdal ve benzeri...

¹ Jean-Pierre Bodmer, Gogito-Selçuklular.

9

Bektaş Veli ve Bektaşîlik

1270'lerde yaşadığı, 14.yüzyılda da adının duyulduğu söylenir.

Bektaş Veli'ye "hacılık"ın, Yesevî Dergâhı'ndan Lokman Perende tarafından verilen bir lâkap olduğu anlatılmaktadır.

Bir de "mürşit" anlamında Bektaş Veli'yi tanımlayan "hace" sözcüğü kullanılır.

"Hacı Bektaş" adı, Bektaşîliğin kurucu Pîr'i sayıldı: "Hacı Bektaş Ocağı", "Bektaşîlik Tarikatı", "Hacı Bektaş Tekkesi", "Pirevi" gibi.

"Hacı Bektaş Vîlâyetnamesi", Bektaş Veli'nin yaşamını söylencelerle anlatır.

Âşıkpaşazâde'ye göre (1400 yıllarında yaşamış, en önemli Osmanlı tarihçisi), Bektaş Veli, kardeşi Menteş ile Horasan'dan gelir Anadolu'ya. 1240'da Baba İlyas'ın yanında yer alır ve onun gözde müridi olur.

Eflâkî (Ahmet Eflâkî)-(ölümü: 1360-Türk mutasavvıfı) ; Bektaş Veli'nin İslâm kurallarına uymadığını, bir bilge olduğunu, Farsça bildiğini, Türkçe'yi iyi konuştuğunu yazar.

Bektaş Veli, Anadolu Selçukluları döneminde Anadolu'ya gelmiştir; artık Baba İlyas'ın mürididir. Yol'a girmiştir, Pîr'e bağlanmıştır, dervîştir.

İsyanın geçtiği (Babaîler isyanı) yerde bulunur, isyana katılmaz.

Hayatının son yıllarını Suluca-Karacahöyük'te (bugünkü Hacı Bektaş ilçesi) geçirir; 63 yaşında ölür.

Başlangıçta bir derviş ve dar bir çevrede tanınırken ünü giderek yayılır ve bir "veli" sayılır. "Makâlât" (Sözler), onunla ilgili inanılmaz öykülerle doludur:

Yaşamı, söylencelerle anlatılmaktadır ve bu nedenle gerçek sayılmıştır!

Makâlât'ta, "tarikat"tan söz edilmektedir, Bektaş Veli tarikat kurma-mıştır. Bektaş Veli'nin On İki İmam soyundan olduğu yazılıdır, oysa o bir Türkmen'dir.

Namazda kırk gün secdede kalır, sonra kırk gün ateş üstünde bir kaza-da erir ve çocuk hâline dönüşür; kırk gün sonra da "ermiş" olur(!)

Evlilikten söz edilir, o hiç evlenmemiştir, mücerred (bekâr)dir.

Hacılığı:

Lokman-ı Perende (Ahmed Yesevî'nin müridi), hac için Mekke'ye gider. Kâbe'den sonra Arafat'a çıkar. O gün kurban bayramı arefesidir. Evinde bayram yemeğinin hazırlandığını düşünür. Tam o anda Bektaş, üstünde içi yemek dolu tas olan tepsiyle önünde görünür! Artık Bektaş hacı (!) olmuştur. Ondan sonra Bektaş'ın adı "Hacı Bektaş Horasanî" olur.

Dahası var: Hac dönüşü Horasanlılar Lokman'a mürşidinin kim olacağını sorarlar:

"Aranızdan kim susam yaprağı üstünde namaz kılabilirse odur!" der. Yeni Hacı-Bektaş, dervişlerin şaşkın bakışları önünde abdest alır; secce-de havalanır, Hacı Bektaş Velî, namazını kılmış olur!

Ahmet Yesevî ile Bektaş Velî'nin herhangi bir ilişkisi, herhangi bir yakınlığı yoktur. Yesevî öldükten altmış yıl sonra Bektaş dünyaya gelir.

Yesevî sünnidir, Bektaş Veli Bâtınî'dir.

Bektaş Velî, Horasan'dan Sivas'a gelir, Amasya'ya gider önce, Kırşehir ve Kayseri'de kalır bir süre. Sonra Suluca- Karacahöyük'e (Hacı Bektaş) gelip yerleşir.

Gerçeğe en yakın olanı, onun Suluca-Karacahöyük'te yaşamış bir Bâtınî dervîşi olmasıdır.

Bektaş Velî ile yakınlık kuranlar: Şeyh Ede Bâli, Abdal Musa, Ahî

Evran...’dır.

Folklor, söylence (efsane), masal gibi kültür oluşturan öğeler, özellikle edebiyatta önemlidir. Tarih, sosyoloji ve felsefede gerçeği değiştirir hâle getirilirse yanlış ve zararlı yöne sevkedici olurlar.

Örnek, Bektaş Veli’nin kişiliği, önemi gereksiz abartılarla zedelenmiştir. Onun doğal hâli, yüceltildiği düşünülen kavramlardan çok çok değerlidir.

Bâtınî düşünce; “İnsanlık Evrensel Bildirgesi”nden bin yıl önce, insan’ın din, ırk ve diğer yanları ile eşit doğup, eşit ve özgür yaşadığı, yaşayacağı, değişik biçimlerle dile getirilmiştir.

Bektaşîlik – Alevîlik

Farklılık başlarda sosyal sınıftan dolaydır.

Kentli ve okumuş Bektaşîler, törenlerinde Kuran okurlar.

Alevîlerdeki müsahiplik, Bektaşîlerde yoktur.

Bektaşîler iki zümreye ayrılır.

-Çelebiler- Bektaş Veli'nin Kadıncık Ana (Hâtun Ana) ile evlenerek, çocukları olduğu inancındakiler.

-İkincisi Arnavutluk ve Trakya'daki Baba'lara bağlı bulunanlar. Bektaş Veli'nin mücerred oluşunda inananlar.

Bugün, Anadolu'da Bektaş Veli dergâhını (Hacı Bektaş'ta) Çelebiler temsil etmekte.

Bektaşîlikte:

“Gelen dönmez, dönen gelmez.”

“Gelme gelme- dönme dönme.” kuralı vardır.

Bektaşîliğin Bugünkü Anlaşılrlığı:

Bektaşîlik, bir düşünüş, bir toplumsal içerikli, salt inanış olmaktan kurtulmuş bir akımdır.

Bektaşîlik bugün, Alevîlikle bir düşünölmektedir ve tek bir ad olmuştur.

Alevîlikten beklenen, aynen Bektaşîlikten de beklenmektedir.

İnsan, bağımsız bir varlıktır.

İnsan-ı kâmil (olgun insan) onun amacıdır.

Bütün insanlar kardeştir.

Kadın-erkek ayrımı yoktur; birlikte hareket edilir.

Kimse, kimsenin inancına karışmamalıdır.

İçki, oyun, müzik, heykel yasak değildir.

İnsan-Tanrı özdeştir.

İnanç kurumlarında pek bir yeri olmayan bilimsellik (akılcılık), toplumsallık, özgürlük, kadın-erkek eşitliği, sanatın her türü Alevîlik'te ve Bektaşîlik'te vardır.

“Bektaş Veli” ve “Bektaşîlik” ile bir düşünce, bir yaşama biçimi, bir gönül adamı, hoşgörülü, doğrucu ve sevimli bir tip gelmiştir Anadolu kültürüne.

Yaşayan Bektaşîlik'in, bugün Alevîlik'ten pek farkı yoktur. Alevîler, kendisini Bektaşî; Bektaşîler kendisini Alevî görmektedir. Her ikisinde de şîilik'e değilse de Ali'ye, on iki imama sevgi, Kerbelâ olayına acı duyma türünden yakınlık sürmektedir.

Dört Kapı (Şeriat-tarikat-mârifet-hakikat)

Bugün hâlâ, Alevîliğin, Bektaşîliğin felsefesi, politik ve düşünce cephesi; Şiîliğin kurucusu ve fikir babası İmam Cafer Sadık'ın öğretisi Buyruk okunup, yorumlanmadan, bir "amentü" gibi dikkate alınmakta, özgün bir yapıda olan Alevîlik ve Bektaşîliğin çıkış nedeni sayılmakta, gerçek nedeni yerine konulamamaktadır.

"Dört Kapı" "buyruğu", ilk kez, "İmam Cafer Sadık'ın (On İki İmam'dan altıncısı), "İmam Cafer Sadık Buyruğu" ile duyurulmuştur. Buradan Bektaşîliğe, oradan da Alevîliğe geçmiştir.

Gördüm ki bu "buyruk" Şiîlik'te, Alevîlik'te, Bektaşîlik'te bir "buyruk" olarak gösterilmekte ve yaşatılmaktadır.

Buyruk'un (1958 Ankara basımlı) ilk sayfasının önsözünde:

"İmam Cafer Buyruğu, Menakıb-ı evliya, Menakıbnâme, Fütüvvetname gibi çeşitli adlarla anılan bu kitaba "Buyruk" adını verdik. Elde ettiğimiz elyazmalarından, İzmir nüshasını esas tuttuk. Maraş, Alaca, Gümüşhacıköy, Malatya ve Hacıbektaş nüshalarından aldığımız bazı kırsımları kitabın son tarafına ekledik..." deniyor.¹

¹ Buyruk, hazırlayan: Sefer Aytekin, 1958.

Birinci sayfasında:

“Hâza

Menâkıb-ı İmam Cafer Sadık

Kaddesellâhü Sırrehül Aziz”

(İmam Cafer Sadık’ın övünülecek vasıfları, gizli yolda; Allah kutsal ve kutlu eylesin.)

İkinci sayfada:

“BİSMİLLÂHİRRAHMANİRRAHİM

İmam Cafer Sadık, bu babı bu âyeti kendi nutkundan bu hükmü âyân ve beyandır.

Ve hem bildirir ki cümle evlâdı Resûlden olan ve tâlip olan bununla amel edip âmil olalar. Yol erkân süreler. Ve yola varalar ki, onlar ol kim-seler Muhammed ümmeti oldukları belli ola. Bu defa onlara Müslüman demek caiz ola.”

Üçüncü sayfasında, bilinen “Kırkların Cemî” anlatılıyor.

Daha sonraki sayfada, peygamber ile Ali’nin “müşahip olması” anlatılıyor!

On ikinci sayfada, Pir’lik ve Tâlip’lik anlatılıyor. İlk cümle:

“On zamandan bugüne kadar, şeriat, tarikat, marifet, hakikat ve pir’lik, Muhammed-Ali’den kaldı...”

Her başlığın ilk cümlesi: “Ve İmam Cafer Sadık Hazretleri bir kavilde öyle buyurmuştur ki...” diye başlıyor.

“Dört Kapı” şöyle açıklanıyor:

“Hazreti Ali Emirülmüminin buyurmuş ki; şeriatın, târikatın ve marifetin ve hakikatın ahvallerin beyan eder ki, tâlip olan tutmak gerektir.”

“Eğer senden sual etseler ki, şeriat nedir? Cevap ver ki: Şeriat, Muhammed Mustafa Sallallahü taala vesellem hazretlerindir...”

“Tarikat Yolu”nun açıklayıcı ilk cümlesi:

“İmdi ey tâlip, Hazreti Muhammed Mustafa Sallallahu Taalâ aleyhi vessellem ve Hazreti Fatıma ve İmam Hasan ve İmam Hüseyin ve oniki imanın ve serveri enbiyanın rahî tarikâtın beyan edelim ki bu yolda bu erkânda rahî hak ola ve erkânı kadîm ola.”

“Besmele” Bölümü:¹

“İmdi, mâlumdur ki, bir kimse “Bismillâhirrahmanirrahim” dese, şeytan aleyhün lâne erir; şol ateşe karşı mum gibi.”

“Ve bir hadiste Muhammed Mustafa Hazretleri buyurmuş ki: Bir kimse evlâdını okumak hizmetine verse, ol oğlan bir kere Bismillâhirrahmanirrahim dese, Hak Taalâ hazretleri ol oğlan için bir berat yazar ki, ateşten halâs ola ve ol oğlan atasına ve anasına bir berat yazarlar ki, hergiz cehennem ateşi görmeyip halâs ola...”²

“İmam Cafer Buyruğu’na göre insan; hava, su, toprak ve ateşin birleşmesinden oluşuyor ve on özelliği var:

Zahidlik (aşırı sofu, Kızılbaş olmayan),

Tanrı’dan korkma,

Namaz,

Kulluk,

Abdest,

Oruç,

Hac,

Tanrı’ya boyun eğme,

Kelime-i şahadet getirme,

Tanrı’nın adını anma.”³

Hemen anlaşılacağı gibi, İmam Cafer, İslâmî kurallardan bir bölümünü, on adedini burada sıralıyor. Kimi yazarlar da bunların Aleviler için “buyurulduğunu” yazıyor!

¹ Buyruk, hazırlayan: Sefer Aytekin, 1958, s. 110.

² Buraya kadar anlatılan Bâtınlık ve Alevilik’in; sözü edilen Buyruk’un buyurdukları ile bir ilgisinin olup olmadığı anlaşılacaktır.

³ Esat Korkmaz, Alevî Felsefesi, Pencere Y. S.43, 1997

Balım Sultan

Balım Sultan, yazılı bir belge bırakmamıştır.

Hakkında yazılanlara göre, Sadrazam Gedik Ahmet Paşa, Edirne yakınında, şimdi Yunanistan'da olan Dimetoka'daki Seyid Sultan Tekkesi'ne uğrar. Orada genç Balım Sultan'ı görür, çok beğenir; onu İstanbul'a saraya çağırır. Bir süre sonra da Hacı Bektaş Tekkesi'ne gönderilir. Bu tekkede Sultan İkinci Bayezid'in isteği ile Postnişiliğe (Bektaşî liderliği) yükseltilir.

Balım Sultan, önce bir derviş tarikatını, ilkeli bir kuruma daha çok şiiğe dönüştürür.

Sultan İkinci Bayezid'in bu görevi Balım Sultan'a verişinin asıl nedeni çok açık değildir.

"Neden Sultan, bir Türkmen boyu çevresinden doğmuş bulunan bir halk tarikatının düzenlenmesini, görünüşe göre Hristiyan kökenli (anne-si Rum) ve Trakya çıkışlı bir kişiye (dervişe) bırakmıştır?"¹

Osmanlı-Safavî rekabeti sırasında Anadolu Bâtıniliği'ni, Alevilik'i yönlendirmek; Anadolu Aleviliği'ni Safavî Şiiği ile eşanlamlı kılmak; Anadolu Aleviliği'ni, arayışlardan uzaklaştırmak politikası düşünülebilir belki!..

Osmanlı padişahlarının Bektaşîliğe ilgisi Birinci Selim'e (1551) kadar sürdü; Selim, bir süreliğine Bektaşî tekkelerini kapattı.

Bektaşîler, gizliliğe çekildi, dolayısı ile Aleviler, gizliliği benimsediler. "Mum söndü" yakıştırması bu nedenle daha da artmış oldu.

¹ Irène Mélikoff, Hacı Bektaş, Çev.:Turan Alptekin, Cumhuriyet, s.210

Osmanlı Devleti'nin kurulduğu ilk yıllarda Bektaşî Abdalları, Osmanlı'nın yanında yer almıştı. Yeniçeri Ocağı, bu nedenle Bektaş Veli'yi "Pir" bilmıştı.

Abdal Musa

Kadıncık Ana'dan "el almış" (bir mürşid'e bağlanmak, derviş olmak) ilk Bektaşî Cemâati'nin kurucusu ve yayıcısı olmuştur.

Vilâyetname'ye göre, Bektaş Veli'ye ilk kucak açan Kadıncık Ana' (Hâtun Ana)dır. Bir söylentiye göre, Kadıncık Ana "Bacıyân-ı Rum" adı verilen derviş kadınlardan biridir. Yine söylenceye göre Bektaş Veli'ye iki çocuk veren kadın. "Çelebiler" soyunun ilk ana'sı. Ve ayrıca Bektaş Veli öldükten sonra da, onun düşüncesinin yayılmasında büyük hizmeti olan kadın.

Kaygusuz Abdal, Abdal Musa'nın mürididir... Kimi şiiri "Gaybî" adı ile bilinir:

"Urum abdalları gelir dost deyu
Eğnimizde aba, hırka, post deyu
Hastaları gelir, derman isteyu
Sağlar gelir şahım Abdal Musa'ya..."

*

"Âsi kullar yaratmışsın
Varsın şöyle dursun deyu
Onları koymuş orada
Sen çıkmışsın uca Tanrı..."

Kaygusuz Abdal; Alevî- Bektaşî edebiyatının en önde gelen ozanlarından dır.

Bu ozanlar, Alevî-Bektaşî bakışına özgü deyişler, deyimler kullanmış; yaşama sevinci, doğa sevgisi veren ve haksızlıkları eleştiren şiirler yazmışlardır.

Abdal Musa, Horasan'dan gelmedir. Azerbaycan'ın Hoy şehrindendir. Tekkesi, Antalya-Elmalı ilçesi-Teke köyündedir.

“Abdal Musa oldum geldüm cihana
Arifler anlar bizi, ne boydanız” der.

Bektaşî Fıkraları

Bugün, dünyaca okunan, anlatılan bu fıkraların, salt bir fıkra olarak bile büyük bir değeri vardır: Evrenseldir, eskimezdir; insana, dünyaya, olaylara eleştirel ve güzel bakan; incelikli ve gülümseterek bakan bir anlatımla.

Ama şu var ki, Bektaş Veli diye biri yaşamasa idi, bir düşünce yaymаса idi, o incelikle, zekice, incitmeden anlatan hikâyecikler oluşamazdı...

Canlar

Bektaşî tekkelerinin yasaklandığı günlerden birinde Sultan İkinci Mahmut, ansızın bir tekkeye giriverir. Herkes bir yerlere sıvışır. Yaşlı bir Bektaşî, kaçamadığı için ortalıkta kalakalır. Sultan:

“Erenler, doğrul da söyle bakalım, bu canlar nereye gitti?”

Bektaşî, yarı korkulu, yarı şaşkın:

“Sultanım, seni görünce ortada can mı kaldı?” der.

*

Üzüm Suyu

Sultan Abdülmecit, Boğaziçi'nde büyük bir bağ köşkünde oturan bir Bektaşî Babasını ziyaret eder. Bakar, bağda kimse yok, dolaşmağa başlar. Bir de bakar Baba geliyor.

“Erenler, bağın mâşallah çok büyük, bunca üzümünden ne yaparsın?” der.

“Yeriz Sultanım.”

“Bunca üzüm yemekle biter mi?”

“Kimini yeriz, geri kalanın da sıkar, suyunu içeriz.”

“Peki, beklerken şarap olmaz mı sıra?”

“Biz elimizden geleni yaparız Sultanım, gerisi Allaha kalır!”

Rahat Yüzü

Bektaşî, oğluna dert yazar:

“Şu anan ile şu müezzinin yüzünden çektiğim nedir?”

“Hayrola baba, ne oldu?”

“Daha ne olacak, daha eve ayak basar basmaz anan bağıırır:

‘Haydi bakkala, haydi kasaba!’ Sokakta yürürüm, müezzin bağıırır:

‘Haydi namaza, haydi namaza!’

“Bu dünyada bir rahat yüzü görmeyecek miyim?”

Yersizlik

Bektaşî, bir ramazan gününde, içki içecek bir yer bulamaz; sonunda bir mescidin bir köşesinde demlenmeye başlar.

Bunu gören softanın biri bağırmaya başlar:

“Senin bu yaptığın ayıptır, gûnahtır, ahlâksızlıktır, dinsizliktir!”

“Hiçbiri değil kurban” der Bektaşî, ezile büzüle:

“Yersizliktir, yersizlik!

Firavunun Kulu

Bektaşî, Mısır’da bir sokakta, lüks bir arabada sırmalarla süslü elbise içinde gösterişli bir adamın dolaştığını görür ve birine sorar:

“Mısır firavunu dedikleri bu mudur?”

“Hayır” der adam, “bu firavunun kuludur.”

Bektaşî, hayretler içinde ellerini havaya kaldırır:

“Hey Allahım!” der, “bir senin kulun olan bana bak, bir de Firavunun kuluna!...”

Oruç Tutmak

Bektaşî, Ramazan’da sokakta hem yürüyor, hem elindeki şişeyi kafasına diyor. Bir yandan da türkü mırıldanıyor.

Birden önünü devriyeler kesiyor:

“Ulan zındık, sen oruç tutmuyor musun?”

Bektaşî birden ayılır:

“Orucu ayıklar zor tutuyor, ben bu hâlimle nasıl tutayım?”

Yorum

“Erenlerin elinde şarap testisi
Bağ bozumu güz mevsimi
Esrik ve keyifli
Geçerken bir üzüm bağının önünden
Bir bölük kız görmüş
Şalvarları baldırlarına dek sıyrılı
Şarkılar, türkülerle
Üzüm çiğnerken.
İyice esrimiş erenlerin canı,
Bir yudum alıp şarabından
Yorumlamış gördüğünü
Şimdi anlıyorum içince
Neden başımızın döndüğünü.”¹

Küislerle Barışmak

Baba erenler ağır hasta
Dostları sorarlar son isteğini
Erenler seslenir fısıldar gibi
“Bir yudum su!”
Dostları şaşkın sorarlar:
“Hayrola baba!”
Erenler tatlı tatlı sürdürür konuşmasını:
“İnsan son günlerinde
Barışmalı küisleriyle.”²

¹ Metin Demirtaş, Ve Erenler Böyle Dedi

² Metin Demirtaş, Ve Erenler Böyle Dedi

Alevî – Bektaşî Edebiyatı

Türk edebiyatı; durup durup, Anadolu'da oluşan ve bir kültür âbidesi diken Alevî-Bektaşî düşüncesine teşekkür etmelidir. Şimdi önümüzde okuyup hayran hayran algıladığımız binlerce dize duruyor; düzyazı, fıkra duruyor.

Halkların kimi tespitleri çok zaman bir bilim insanının buluşu ölçüsünde değer kazanıyor:

Her işte bir hayır vardır!

İslâm'ın bunca baskısı olmasa idi, bu ozanlar böylesine güzel demeleri üretebilir mi idi?

Gâh çıkarım gökyüzüne seyrederim âlemi,

Gâh inirim yeryüzüne seyreder âlem beni.

*

Deryaya yönelmiş sellere döndüm

Vakitsiz açılan güllere döndüm

Ateşi kararmış küllere döndüm

Dost senin derdinden ben yana yana.

*

Adam vardır cismi semiz

Aptes alır olmaz temiz

Halkı dah eylemek nemiz

Bilcümle vebal bizdedir.

Bu dizeler; Kul Nesimî'den , Pir Sultan'dan, Hasan Dede'den gelişigüzel alındı.

Zorbalara seslenmeli buradan yüksek sesle:

Dünya bir tahterevallî'dir. Sen bastırırsın bir ucundan, öbür uçtaki göklere zıplar!...

Bir de Bektaş Veli'den:

Hararet nârdadır sacda değildir
Keramet baştadır tâcda değildir
Her ne ararsan kendinde ara
Kudüste Mekke'de Hacda değildir.

Kaygusuz Abdal, aynı konuyu, iki dizeyi aynen kullanarak, ikinci dizeleri de kendince kullanmıştır:

Dervişlik hırkada tac'da değildir.
Isılık od'dadır sacda değildir.
Var bir gerçek erden kuşan kuşağı
Anları kurt yemez uçta değildir.
Hakk'ı ister isen âdemde iste
Irakta, Mekke'de Hac'da değildir.

Ayrıca aynı konuyu Yunus Emre de benzer biçimde söylemiştir:

Dervişlik baştadır tacda değil
Isılık oddadır sacda değil
Eğer bir insanın gönlün yıkarsan
Hakka eylediğin secde değil.

Alevî – Bektaşî Edebiyatından Seçmeler

Hasan Dede (15.yüzyıl)

Eşrefoğlu al haberi
Bahçe biziz gül bizdedir
Biz de Mevlâna'nın kuluyuz
Yetmiş iki dil bizdedir.

*

Adam vardır cismi semiz
Aptes alır olmaz temiz
Halkı dahleylemek nemiz
Bilcümle vebal bizdedir.

*

Arı vardır uçup gezer
Teni tenden seçip gezer
Zâhit bizden kaçıp gezer
Arı biziz bal bizdedir.

Hatayî (1488-1524)

Şu dünyanın ötesine
Vardım diyen yalan söyler
Baştan başa sefasını.
Sürdüm diyen yalan söyler.

*

Ark kazarlar argın argın
Felek çevirmede çarkın
Bu dünyada mal ve mülküm
Vardır diyen yalan söyler.

*

Gül ile gül tartarlar
Gül den terazi tutarlar
Gül alır gül satarlar
Çarşı pazar güldür gül.

Pir Sultan Abdal'dan (16.yüzyıl)

Kadılar müftüler fetva yazarsa
İşte kement işte boynum asarsa
İşte hançer işte kellem keserse
Dönen dönsün ben dönmezem yolumdan.

*

Uyur idik uyardılar
Diriye saydılar bizi
Koyun olduk ses anladık
Sürüye saydılar bizi.

*

Bende dersin söz içinde sözüm var
Çalarsın çırparsın oğlum var kızım var
Senin şunda üç beş arşın bezin var
Bütün dünya malın olsa ne fayda...

*

Sivas ellerinde sazım çalınır
Çamlıbeller bölük bölük bölünür
Ben dosttan ayrıldım bağrım delinir
Kâtip ahvalimi Şah'a böyle yaz.

*

Dünya benim diye göğsünü germe
Dünya kadar malın olsa ne fayda
Söyleyen dillerin söylemez olur
Bülbül gibi dilin olsa ne fayda.

Kul Himmet (16.- 17.yüzyıl)

İki elim gitmez oldu yüzümden
Ah ettikçe yaşlar gelir gözümden
Kusurumu gördüm kendi özümden
Bir dost bulamadım gün akşam oldu.

*

Ne haldeyim elâ gözlüm süzenler
N'olur suna boylum gör beni beni
Eşinden ayrıлып yaşlı gezenler
Her sabah her akşam der beni beni.

*

Konuşursan sohbet olam dil olam
Değmen bana yana yana kül olam
Sevdiğim bahçende açan gül olam
Uzat ağ ellerin der beni beni...

Kazak Abdal (16.- 17.yüzyıl)

Ormanda büyüyen adam azgını
Çarşıda pazarda insan beğenmez
Medrese kaçkını softa bozgunu
Selâm vermeye dervişan beğenmez.

*

Eşeği saldım çayıra
Otlayıp karnın doyura
Gördüğü düşü hayıra
Yoranın da anasını.

*

Dağdan tahta indirenin
Mezarına götürenin
Talkını bitirenin
İmamın da anasını...

Teslim Abdal (17. yüzyıl)

Hırıl hırıl hırlasınlar
Bize taş atıp ürenler
Eşek olsun zırlasınlar
Bize taş atıp ürenler.

Bir keleşde uşak olsun
Çingeneye kuşak olsun
Malatya'ya eşek olsun
Bize taş atıp ürenler.

Kilisede puta dönsün
Ters nallanmış ata dönsün
Uyuz olmuş ite dönsün
Bize taş atıp ürenler...

Kul Nesimî (17. yüzyıl)

Ben yitirdim ben ararım yâr benimdir kime ne
Gâh giderim öz bağıma gül dererim kime ne.

Gâh giderim medreseye ders okurum Hak için
Gâh giderim meyhaneye dem çekerim kime ne.

Sofular haram demişler bu aşkın şarabına
Ben doldurur ben içerim günah benim kime ne.

Ben melâmet gömleğini deldim taktım eğnime
Ar-u namus şişesini taşa çaldım kime ne.

Sofular secde ederler mescidin mîhrabına
Yâr eşiği secdegâhım yüz sürerim kime ne.

Seyranî (1807- 1866)

Hak yoluna gidenlerin
Âsâ olsam ellerine
Er pîr vasfın edenlerin
Kurban olsam dillerine.

Bir üstada olsam çırak
Bir olurdu yakın ırak
Kemiğimi yapsam tarak
Yâr saçının tellerine.

10

Fazlûllah Hurufî

Hurufilik¹

(1339-1394)

Bir insan neden “büyük” olur? Akla ilk gelen söz, “doğru bildiğini ölümü pahasına söyleyen ve yerine getirmeğe uğraştığı için!” Bu insan, önce “doğru”yu öğrenir. Önce “öğrenmek” için yıllarını verir, o yılları “öğrenme” uğruna, pek çok şeyi bir kıyıya iterek; çevresini, yakınlarını, kendini iteleyerek; aklını, hep aklını kullanarak; emeğini, tüm emeğini, imkânını seferber ederek ‘o yer’e ulaşan kişi! Sonra da “doğru bildiği” şeyi etekemiğe büründürme ve ölümü göze alma. İşte “büyük insan!”

Esterâbâd’lı Fazlullah-ı Hurufî, Bâtınî yöntemi kullanarak buluşunu sistemleştirdi.

Hurûf, harf’ın çoğulu “harfler”dir; harflerden anlam çıkarıp yorumlama bilgisidir. “Hurufî” de harflerle ilgili olan, ilgisi olan anlamındadır.

Fazlullah Hurufî’ye göre; Varlığın özü ses’tir. Evren, sesin oluşumundan sonra ortaya çıkmıştır. Ses, canlılarda da, cansızlarda da gizil güç hâlinde vardır. Cansızlarda, iki şeyi birbirine vurursanız ses çıkar.

¹ Kaynak: Meydan Larousse ve AnaBritanica.

İnsanda söz, cansızlarda ses...

Gerçek yaratıcı harflerdir; her şeyin özü harfle oluşur. Harf hayatın özüdür; her harfin özünde ışık vardır. Harf olmasa idi, her şey karanlıkta kalırdı. Harflerin yan yana gelmesi ile uyum çıkar ortaya.

Ses, sözle olgunlaşır. Ses, ses titremesinden oluşan, hece'den; hece, sestten oluşur. Her ses, bir harfle gösterilir; ses, söz olur; böylece ses, gerçek âleme dönüşür.

İnsan, âlem'in (evren'in), varlığın özüdür. Bu nedenle insan, konuşan Tanrı'dır. Ancak ve ancak insan'a tapınmalıdır.

Toprak, insanın teni; su, insanın kanıdır.

Bu nedenlerden dolayı; insanın üstünde taşıdığı kutsallık yüzünden, her zaman iyi davranması, içini temiz tutması gerektir. Bunları yapmayan, içini temiz tutmayan, dürüst davranmayan, başkalarının sırtından geçinmek isteyen insan, insan değildir.

Hurufîlik'in, İlkçağ filozofu Pythagoras (Pisagor)'un "varlık"ı açıklamasından kaynaklandığı söylenir.

Fazlullah Hurufî'nin, Hurufîliği anlattığı "Cavidan" adlı manzum eseri ile; İran, Afganistan, Türkistan, Anadolu'da bu tür konuların manzum hâlinde yazılması gelenek hâlini aldı. Bunu daha çok Alevî-Bektaşî ozanları benimsedi: İmadeddin Nesimî, Viranî, Hatayî, Kaygusuz Abdal, Gaybî ve Fuzulî denediler...

Fazlullah Hurufî'nin hayatı hakkında fazla bilgi yok. Bâtınî olduğu kesin. Düşüncesini önce; Tebriz, İsfahan'da örgütledi. Etkisi daha çok Türkistan'da ve Suriye'de yayıldı.

Timur'un oğlu Miran Şah, Fazlullah Hurufî'yi düşüncesinin ve eyleminin İslâm'a ters düştüğü, taraftarlarının "toplum düzenini sarstığı" suçlaması ile idam ettirdi.

Alevîler, Fazlullah Hurufî'yi de unutmamışlar: Cemevi'nde, "Dâr'a durma" sırasında, yere uzanmanın adı "Dâr-ı Fazlî"dir. Bu bir saygı duruşu'dur.

11

Şeyh Bedreddin (1358-1420)

*“Hep bir ağızdan türkü söyleyip
Hep beraber sulardan çekmek ağı..”
“yârin yanağından gayrı her yerde,
her şeyde
her yerde
hep beraber!
diyebilmek
için....”*

Nâzım Hikmet

Yıldırım Beyazıt'ın Timur'a tutsak olduğu yıllardaydı. Anadolu'da büyük bir kargaşa vardı.

Şeyh Bedreddin, I. Mehmet döneminde Kadılar başı (kazasker), İlmîye sınıfından ve Padişah Kurulu üyesi idi.

Bâtınî düşünceyi öğrendikten sonra İslâmî bilgisini sorgulamaya başladı. Ve “Osmanlı Devlet Düzeni”ne ve İslâm'a başkaldırmaya başladı.

Her şeye dünya gözüyle bakıyordu. Sömürüye karşıydı; cennet-cehennem, cin-peri-şeytan, kıyamet, fal gibi şeylere inanmıyordu. Önemli olan “Doğa Yasası” idi.

Yoksulluk; beylerin, derebeylerin baskısı karşısında halk, kurtuluş yolu arıyordu.

İşte böyle bir zamanda Bedreddin ortaya çıktı:

“Dünya hepimizin” diyordu. “İnsanlar doğarken eşit doğardı.” Din, ırk, renk ayrılığı insanı birbirine düşman ediyordu...

Şeyh Bedreddin, sanki bir meyva ağacı idi ve üç dalı vardı:

Biri, Mısır’da gördüğü fıkıh, hadis, kelâm, sarf, nahiv, tefsir gibi Kur’an’a, Arapça’ya dayalı öğrenimini; Kahire, Tebriz, Edirne, Konya etkileşimini bir kıyıda tutan “panteist¹ bir âlim ve sûfî Şeyh Bedreddin!”

Biri; kazasker (kadılar başı), padişah divânı üyesi...

Üçüncüsü de idamlık bir Bâtınî eylemcisi idi!..

Bâtınî olmanın arasında Nâzım’ın şiirleştirdiği yukarıya alıntı olarak koyduğum dizelerin sezdirdiği ortaklaşacı yanı vardır.²

Şeyh Bedreddin’i yerine koymak için, Osmanlı Devleti’nin o zamanki yapısını iyi değerlendirmelidir.

İkincisi bu yapılanma içinde insanların yaşama hâli ve kimi politik-kültürel-dinsel gelişmeleri göz önünde tutmak gerek.

Selçuklu döneminde en etkin kurum Medrese’dir. Şeriat en güçlü bir olgudur; insan, ona göre şekillenmiştir. Osmanlı’ya bu kurum ve etkisi aynen geçmiştir.

Mazdak, Ebu Müslim, Babek, Karmat, Hallac-ı Mansur, Hasan Sabbah, Baba İlyas-Baba İshâk, Bektaş Veli, Fazlullah Hurufî; bin yıllık bir dönemin, ortalama yüzer yıllık bölümlerle sayılmak gerekirse on tane kilometre taşıdır. Bin yılın yolcusu tarih ve onu yaşayanlar en az on kez bu ışıklarla karşılaşmış ve etkilenmiştir.

Şeyh Bedreddin, iyi bir yolcudur; yol kıyısındaki bu ışık saçan taşları

¹ Panteizm: Tanrı’nın her varlıkta olduğunu söyleyen görüş.

² Buradan “Zındıklar ve Mülhidler” yazarı Ahmet Yaşar Ocak’a bir olguyu anımsatmak istiyorum: “Sol ideoloji” (sizin söyleminiz bu) Şeyh Bedreddin’leri çok iyi bilir; ama şunu da bilir; o suçladığı kişiler nerede küçük bir “ışık” görse, sevincinden neredeyse kalbi duracak gibi olur; bir ateş böceği ışığı bile ona büyük heyecan verir

görüp algılayacak ve etkilenecek yapıdadır.

Anadolu, sıkı bir şeriat kısı kacında olmasına karşın, artık kimi zaman yer yer “hava sık an” istasyonlar oluşmaya başlamıştır.

Anadolu tarihinin her dönemi (Selçuklu, Osmanlı, Cumhuriyet), teokratik, feodal, kapitalist uygulamayı değişik ölçülerle sürdürmüştür.

Halkın büyük çoğunluğu; köle, ırgat, uşak, dilenci, topraksız köylü olmuştur. Küçük azınlık ise; iktidar sahibi (saraylı), eşraf, ağa, tüccar, şeyh, banker, fabrikatör, şimdilerde de dinci zengindir.

Osmanlı yapısı feodaldi, teokratikti, baskıcı ve sınıf farkı gözet en yapıdaydı; bu nedenle her türlü olumsuzluk sürüp gidecekti.

Anadolu, 13-14. yüzyıllarda Moğol saldırısı ile çalkalanmış tı. Bu saldırıdan her kesim zarar görmüştür. Padişahlar bile Moğollara yaranmak için her çareye başvurmuşlardı!

O yıllarda Anadolu’da yaşayan, dışarıdan gelen Sûfiler (tasavvuf yanlıları); halka, her şeyin izâfî (görece) olduğunu, her şeyin “Allah’ın emri” ile olduğunu yayıyorlardı. Onlara göre “akıl” şeytan işi idi!

O yıllarda Anadolu’ya gelmeye başlayan Türkmenler’in önemli bölümü Göktanrı cı (Şamanist), Manici, Mazdakici, Karmat yanlısı, Hurremî, Hurufî (Bâtını) idi.

İşte, Şeyh Bedreddin, Anadolu’da böyle bir havaya karşı kurulan istasyonlara “hava sık an” kişilerden biri olacaktı!... Bu tür kişiler, elbette insanları şaşırtır, “nereden nereye” türünden düşüncelere götürür; sanki bir gece uyuyup uyandıktan sonra bir karara varıp değişiveren biri diye bakılabilir! Nasıl ki kimi yazarlar bu tür kişilikleri böyle bir gözle yargılıyor, bir yandan da gördükleri övgüyü yadırgıyorlar!

Osmanlı yapısı karşısında düşünebilmek, görebilmek, soru sorabilmek ve sorgulayabilmek bir büyüklüktür ayrıca.

“Çark etmek” değil, yaptığı işin, kendine baş tacı edindiği düşüncenin, içinde bulunduğu konum karşısında ne durumda olduğunu yargılamak

olağanüstü bir tavidir, bir büyüklüktür, hattâ bir kahramanlıktır.

İslâm'ın insanlara şart koştığı dayatmaları bir sıralayalım:

Evren yoktan yaratılmıştır.

Bu görünen evrenin ötesinde bir görünmeyen evren vardır.

Tanrı bilinmez, ancak onun bilmediği, görmediği, duymadığı bir şey yoktur. O yaratıcıdır, yok edicidir.

Kur'an Tanrı buyruğudur. Tanrı onu peygamber aracılığı ile tüm insanlara bildirmiştir.

İnsan yaratılmıştır, yok olacaktır.

Sonunda ya cennete ya cehenneme gidecektir.

Namaz, oruç, hac, zekât, kurban, cihad, kelime-i şehadet zorunludur.

İslâm'ın yasak saydığı şey haram'dır, uymayanlar kâfirdir.

İman şarttır, ona uymayan her şey yasaktır.

Yazgı-kader; Allah yazar; insan kul'dur.

Kadın, erkeğin tarlasıdır, istediği gibi işleyebilir.

Resim, heykel, müzik yasaktır.

Keyif verici ne varsa, özellikle şarap yasaktır, haramdır.

Domuz eti yemek haramdır, yasaktır.

Şeyh Bedreddin bir de bu kurallara eleştirel gözle bakmaya başladığı için idam edilmiştir.

İslâm yazarları, herkesin bu şer'i kuralları yerine getirme zorunluluğundan hareketle uymayanları "zındık" ve "mülhid"likle suçluyorlar.

Belki de büyük çoğunluğun Müslüman olması, Allah tarafından cezalandırılma korkusu ve ödüllendirme umudu nedeniyledir!

Şeyh Bedreddin'i değerlendiren tarihçiler, bir de kişiliğini, özel hayatının etkilediğini yazarlar:

Babası, Osmanlı-Rus savaşına katılan ve Dimetoka kalesinde ölen İsmail'dir. Bedreddin'in anası, bu kalenin Hristiyan beyinin kızıdır. Kendisi de Mısır'da iken Mâriya adlı kızla (o da Hristiyan olmalı) evlenmiş.

Bedreddin'in, dinler arasında fark görmemesi de bu yakınlıklara bağ-

lanmaktadır.

Suçlamalar, yasaklamalar, kınamalar; genelinde öldürerek bir sonuca varılmak için istenmektedir. Her üç öge özünde, kendine güvensizlikten ve çıkardan kaynaklanmaktadır.

Şeyh Bedreddin'e gösterilen tavırda bunları aramak gerek.

Bedreddin'in düşüncelerinin kökeni bellidir: O Bâtınî'dir. Yine de zamanın değer ölçüleri saptanırken kişilik önem kazanır. Onun yapmak istediği, söylediği, kendinden önce söylenmiştir. Kişi, kuşkusuz kendinden önce bilinen ve benimsediği şeye renk katar, canlılık verir. Bu nedenle Bedreddin, zamanın ölçüleri içinde bir derviş, tarikatçı olarak belirlenmiştir doğallıkla.

Onun için onlarca inceleme, araştırma yazıları ve kitap yazılmıştır.¹

Şeyh Bedreddin'in en ünlü eseri "Vâridat"tır. Bu eserinde Bedreddin, İslâm kurallarına açıkça karşı çıkmıştır. Varlık birliği (Vahdet-i vücud - Vahdet-i mevcud) konusu üstünde durur ve "Mevcut" konusunu savunur: İnsan Tanrı'dır, Tanrı, insan'dır. Tasavvuf konusu geniş geniş anlatılır:

"Bir insan, 'ben Allah'ım dese, her şey onun cevherinden meydana geldiği için doğru söylenmiş olur."

"Allah'ın zuhuru insandadır; çünkü en güzel suret, insanındır."

"Kıyamet, insanın ölümü demektir. Ölmüş olan beden, toprağa karışıp dağılınca, bir daha oraya gelmez."

"Ruh, bedenın yaşama yeteneğinden başka şey değildir. Bedenle ruh birlikte ölür..."

Şeyh Bedreddin'in "hayat hikâyesi" de kuşkusuz çok önemlidir:

Edirne'de hükümdar olan Musa Çelebi'nin kazaskeri idi; 3 yıl sürdü. Sonra onun yerine geçen kardeşi, onu bilinen nedenlerle İznik'e sürdü.

Olayı "Devlet-i Âliye-i Osmaniye" tarih yazarı Hayrullah Efendi, şöyle yazmıştı:

¹ "Ben de Hâlimce Bedreddinem", Radi Fîş.
 "Şeyh Bedreddin ve Vâridat", İsmet Zeki Eyüboğlu.
 "Şeyh Bedreddin...", A. Cerrahoğlu....
 Zındıklar ve Mülhidler", Ahmet Yaşar Ocak.
 Türkiye'de Halk Hareketleri", Fürtüzan Hüsrev Tökin.

“Simavnaoğlu Şeyh Mehmedî; ilim ve fazlına hormeten öldürölmeyip yevmî yüz akçe vazife ile İznik kurâsından birine nefi olundu ki mumai-leyhin bakıye-i ahvâlî ve salb olunma-sının sebebi bundan sonra zikr olunacaktır.”

“Elhasıl Aydın havalisinde Şeyh’in şöhreti şayi olup, sem-i Hümayûna vasıl olduğundan kurduğu dâm-ı tezvîre giriftar olmamak üzere yolunu bularak İznik’ten firar ile diyâr-ı İsfen-diyar’a dahi dolaşarak Eflâk memâlikinden ve Tuna Nehri’nden aşip Silistre’ye vasıl oldu.”¹

“Börklüce Mustafa” – “Torlak Kemal” kimlerdi?:

Börklüce Mustafa:

Şeyh Bedreddin’in kethüdası (yardımcısı, yoldaşı) idi. Onun görüş ve düşüncelerini İzmir ve Aydın yöresinde yayıyordu. Börklüce Bâtınî düşünceye inanmış, onu yaymada büyük başarı elde etmiş, binlerce taraftar kazanmıştı. Ayrıca Sakız Adası’nda Hristiyanları da örgütlemişti:

Bunlar da insandı, yaşamak istiyordu; gece-gündüz demeden çalışıyordu; kazandığını Bey alıyordu. Herkes insandı. Saray, saltanat, haksızlığın adı idi. Tekkeler, ibadetler, açın karnını doyurmuyordu. Ateş kemiğe dayanmıştı artık!... Orta-Anadolu’dan, Ege’den, adalardan, köylü-kentli, Müslüman, Hristiyan, Musevî ve herkes, yaklaşık 5 bin kişi Karaburun’da yenildiler ve işkence ile öldürüldüler.

Torlak Kemal:

Yahudi kökenli olduğu söylenir. Manisa bölgesinde Bâtınî görüşün, özellikle “ortak mülkiyet” yanını anlatır kitlelere; büyük ilgi görür. Çalışmalarını Şeyh Bedreddin İznik’te iken sürdürür. Sonunda 3 bin kişi de kendisi hazırlayarak Börklüce Mustafa ile isyan bayrağını kaldırırılar.

Ne var ki, donanımlı ve güçlü Osmanlı güçlerince kılıçtan geçirilirler...

Torlak Kemal de öldürölenler arasındadır.

Şeyh Bedreddin, yoldaşları Börklüce Mustafa, Torlak Kemal Bâtınî görüşünü yaymak, örgütlemek ve eyleme dönüştürmekten suçlu idiler.

İslâm düşüncesine karşı olmanın, İslâm uygulamasına- İslâm devletine

¹ Tarih-i Eb-ül Faruk, C.1, s.3.

ve genel anlamda “düzen”e “dil uzatmanın” ve “silah çekmenin” cezası “ölüm”dü...

Radi Fiş, 482 sayfalık “Ben de Halimce Bedreddinem” adlı romanının son sayfalarında şunları yazıyordu:

“Şeyh Bedreddin sorgulanıyordu:

“Sultan” üzeri halı kaplı, yüksek bir yerde oturuyor. İki yanında iki veziri, ulemadan kişiler...

Mehmet Çelebi alaylı:

“Benzini sarı görürüm, sıtma illetine tutulmuş olmayasın?”

“Güneş de batarken sararır!”

“Hangi yılan, zehrini akıttı da yüreğine, seni koyduğumuz yerde durmadın?”

“Yuvasına yılan giren şahin, orada oturup kalmaz.”

“Neden hükümdarının yüce buyruklarına boyun eğmez, başkaldırır-sın?”

“Yüce buyruk, hakikatin buyruğudur.”

Sorgucu ulemânın başı Haydar sorar:

“Sen kendini peygamber mertebesinde tutarmışsın?”

“İnsan, kendi kafasında yer almayan bir düşünceyi, başkasına nasıl telkin edebilir?”

“Âdetlerimizi, törelerimizi değiştirmeye çağırarak ilmiye sınıfını bir paralık ettiğini, doğruları saptırdığını bilmez misin?”

“İnsanları adalete çağırarak değil, insanları kula çevirme âdetini ko-yanlardır saptıranlar.”

Bedreddin’in öğretmeni ve dostu olan bir başka sorgucu sorar:

“Egemenlik Allah’tandır; der hadisi şerif, sen bu emre başkaldırdın!”

“O hadis’te Allah egemenliğinin âdil olduğu söylenir.”

Suçlamalar uzar gider ve sonunda fetva verilir:

“Yeryüzünün sultanına başkaldırması birinin katli vâciptir!”

Şeyh Bedreddin, Hicrî takvime göre 27 Şevval 819, rumî takvime göre 18 Aralık 1416 Perşembe günü sabahı; Serez’in Bakırcılar Çarşısı’nda da-

rağacında asılır.

Yağmur çiseliyor

Serez çarşısı dilsiz

Serez çarşısı kör.

Havada konuşmamanın, görmemenin kahrolası hüznü

Ve Serez çarşısı kapatmış elleriyle yüzünü

Yağmur çiseliyor.

Nâzım Hikmet

12

İmadeddin Seyyid Nesimî (14.yüzyıl-15.yüzyıl arası)

“Nesimî” adını şiirlerinde kullanır. Bağdat yakınlarında “Nesim” kasabasında doğması nedeniyle bu adı kullandığı söylenir. Ailesi şiî olduğu, bu nedenle “Osman” adını hiç anmadığı ilâve edilir. Bir de Hasan’ın (Ali’nin oğlu) soyundan geldiği için (sâdât, seyyid’in çoğulu) Seyyid adı verildiği eklenir. Şiirlerini Farsça, Arapça, Türkçe yazar. Şiirlerinde Türkçe egemen olduğu için bir yanının Türk olduğu sanılmaktadır.

İnsan Tanrı, Tanrı insan:

Önce Yunan sofistleri söyledi: “Her şeyin başı insandır..” Yüzyıllar sonra Hallac-ı Mansur, “Ene’l Hak” (ben Tanrı’yım, insan Tanrı’dır!) dedi. Fazlullah Hurufî dört yüz yıl sonra, Hurufîlik yolu ile Bâtınî görüşünü sürdürdü. Ardından da İmadeddin Nesimî, sözü edilen yollardan süzülüp gelen bu görüşü Nesimî’ce anlatıp kotarmaya başladı ve yaymayı sürdürdü...

Söylentiye göre; Nesimî’nin derisi yüzülürken, fetvayı veren müftü de orada hazır bulunur. Sağ elinin şehadet parmağını sallayarak, “bu adamın kanı pistir, dikkat edin, bir yerinize damlamasın, aksi halde o yer kesilip atılması gerekir.” der. Rastlantı bu ya, o anda bir damla kan tam da müftünün salladığı parmağına düşer. Orada bulunanlardan biri, müftünün biraz önceki sözünü hatırlattığında, “gerekmez” der, “biraz su ile temizlenir!”

Yine Nesimî:

“Zâhidin bir parmağın kessen dönüp haktan kaçır
Gör bu miskin âşık, serpâ sayarlar ağlamaz,” der.

Yine bir söylentiye göre; derisi yüzüldükten sonra, soyulan derisini bir aba gibi sırtına alarak yürüyüp gider! Ama hangi kapıdan çıktığı bilinmez; Halep’in 12 kapısı vardır ve her kapıcı, kendi kapısından çıktığını söyler!

Önce Şeyh Bedreddin’in de şeyhi olan Şeyh Şibli’den etkilenmiş, daha sonra Fazlullah Hurufî’nin hem halifesi (yardımcısı) hem de damadı olmuştur. Öylesine yakın olmuştur ki, derler ki; Nesimî’nin Fazlullah’a olan saygısı onu, ondan daha çok Hurufî yapmış; ölümün üstüne üstüne gitmesinde bir de bu aşırı sevgi ve saygı vardır!..

Söz Şeyh Şibli’den açılmışken, Radi Fiş’in “Ben de Hâlimce Bedreddinem” adlı kitabından, Şeyh Şibli ile ilgili bir alıntı aktarıyorum:

“Bedreddin, bir gün şeyhine teşekkür eder; “siz olmasa idiniz, bir karanlığın içinde gidecektim” der ve sözünü sürdürür:

“Şeyh Şibli’ye, ‘sana hakikat yolunu gösteren kim oldu?’ diye sormuşlar.”

“Bir köpek!” demiş ve anlatmış;

“Bir gün, bir su kıyısında susuzluktan ölmek üzere olan bir köpek gördüm. Köpek, içmek için suya her hamle edişinde suda kendi suretini görüyor ve bunu başka köpek sanıp korku ile geri çekiliyordu. Sonunda susuzluğu, içindeki korkuya üstün geldi ve köpek suya atladı, birden sudaki sureti kayboldu. Ben de kendim sandığım şeyin aslında içimdeki ‘engel’ olduğunu anladığımda engel ortadan kalktı. Sonuçta bana yolu gösteren bu sokak köpeği oldu.”

O, Bâtıniliğin hurufî kolundandı; Hurufî idi, daha çok Fazlullah Hurufî’den etkilendi. Öylesine etkilendi ki, şiirlerini okurken, konuşmalarını yaparken sanki o anda Hurufî’nin kendisine baktığını düşünürdü!

Bir şiirinde:

“Fazlullah dost oldu,

Bir başka dostsa, benimçün gerek mi var,
Nesimî Fazlullah'ın âciz bir kuludur,
Fazl hakdır, Fazl hakdır, Hâlikımız
Hak'dan oldu ümmet-i Ahmed vasad
Vechinün levhindedür sî vû bab.”

Nesimî, Fazlullah Hurufî'nin ona verdiği ilham ve güçten dolayı; “Şeriat duvarından bir taş kopartma” olanağı verdiği için ayrı bir sevgi duymuş!

Bir de Yunanlı Ksenafonas'ın, Manisa ve Menemen çevresinde gezinirken söylediği; “Sizin Tanrılarınız yalancıdır. Siz Tanrıları bize resmediyorsunuz; ama hiç düşünmüyorsunuz ki, atlar ve öküzler de resim yaparlardı” sözünü yineler dururmuş!

*

Alevîler, sürüp gelen zulme, haksızlığa kim karşı gelmiş ise, onu unutmamış, kültürünün bir köşe taşı yapmıştır: Hallac-ı Mansur'a, Fazlullah Hurufî'ye, Seyyid Nesimî'ye, Hüseyin'e yapılan haksızlığı lânetlemek için Cem toplantılarında “Dar-ı Mansur”, “Dar-ı Fazlî”, “Dar-ı Nesimî”, “Dar-ı Hüseyin” adı ile anarlar...

*

Nesimî'den 200 yıl sonra yaşayan Sururî, ondan söz ederken:

“Âteşi inni Enâllah ey beşer sûretli Hak
Pertev-i sem-i ruhinde gösterir nûr-i lika.”

“Ey insan suratlı Tanrı” diye sürdürüyor şiirini.

15. yüzyılda yaşamış Yeminî:

“Sûretin nakşında gördüm Fazl-ı ism'i a'zamı.”

“Yüzünün nakışında gördüm Tanrı'nın yüce yüzünü.”

Seyyid Nesimî'den Seçme:

Âdem düğeli Hak oldu bilgil.
Mescid-i hakıyka secde kılğıl.

İnsan Allah oldu iyi bil
Doğruyu bil, ona secde et.

*

Âdemde tecelli eyledi Allah
Kıl âdeme secde olma güm-râh.

Allah, insanda göründü
İnsana secde et, yolunu şaşıрма.

*

Seni bu hüsn-ü cemâl ile bu lûtf ile gören
Korktular Hak demeğe döndüler insan dediler.

Senin bu güzel yüzünü iyi gören
Tanrı demeğe korktu, insan dedi.

*

Çün mü'mine mü'min oldu mir'at
Mir'atına bak ü anda gör zât.

Mademki inanana , inanan ayna olmuştur
Aynana bak orada kendini gör.

*

Her neye kim baktın ise anda sen Allah'ı gör
Kancaru kim, azm kılsan 'semi vechullah'ı¹ gör.

Bu ikilik perdesinden geç hicabı ref²kıl
Gel bu birlik vahdetinden bak bu resullahı gör

¹ Semi vechullah: Tanrı

² Hicabı ref: utanmayı kaldırmak

Hacc-ı ekber¹ kılmak istersen gel ey zâhid² berü
Âşkın kalbi içinde sen bu beytullahı³ gör.

Birkaç Aşk Şiiri:

İşkın belâsı yok deyuben ışka düşme kim
Kim âşık oldu vü dedi işkın belâsı yok

Aşk belâsız diye âşık olma
Kim demiş aşkın belâsı yok diye.

*

Gülüm reyhanım eşcârım anberim ûdum
Dürtüm mirvâr idim kânım lâ'l ü mercânım.

Gülüm, reyhanım, ağacım, o güzel kokum
İncim, mâdenim, akikim, kırmızı dudaklım ve mercanım.

¹ Hacc-ı ekber: Büyük hac

² zâhid: sofu, sofra

³ Beytullah: Allah'ın evi

13

Pir Sultan Abdal¹ (1514-1590)

Pir Sultan Abdal, Anadolu'nun köy bostanı'nda açılmış bir kızıl güldür. Türkiye'de her "lâik", her "demokrat", her "ilerici", her "solcu", her "sosyalist" in, şiî'nin, Bektaşî'nin, Alevî'nin saygı duyduğu, sevdiği kişilerden biridir. Hâlâ konuşuyor, hâlâ savaşıyor; her toplantıda o var; hani asılmıştı!..

O, Osmanlı sarayının baskı ve zulmüne karşı başkaldırmıştır!

Halkın emeğini zorla elinden alan; dilini, kültürünü inkâr eden bir yönetime direnmiştir.

Bağışlanmayan bir yanı da ozan olmasıydı; etkiliydi, sözü dinleniyordu...

Korkmadı, dönmedi, öldürüldü!..

"Safevî Devleti'nin Türkmenlerce kurulması, üstelik bunların çoğunluğunun Anadolu Alevî yada Bâtınî eğilimli Türkmen toplulukları oluşu, Anadolu'daki Alevîler tarafından sevgiyle izlenmesine neden olmuştu.

Safevîlerle Osmanlılar arasındaki savaşı ve Anadolu Alevîleri'nin bu

¹ Kaynak: Faruk Sümer, Oğuzlar.

İzahlı Osmanlı Tarihi

Atilla Özkırımlı, Alevî-Bektaşî Edebiyatı

Mehmet Bayrak, Pir Sultan Abdal.

Mehmet Fuat, Pir Sultan Abdal.

savaşta Safavî yanlısı tavrının nedenini anlamamıza yardım edeceği düşüncesiyle aşağıdaki Osmanlı ayaklanmasıyla ilgili metni okumamız gerekmektedir:

“Bu ayaklanmalar, mezhebî mahiyette gibi görünüyorsa da, gerçekte iktisadî sebeplerle ilgilidir. Sünnî olsun, Alevî olsun, Türk’e artık yalnız çiftçilik yapma işi düşüyordu.”¹

“Fatih devrinden beri devşirmelerin elinde bulunan kozmopolit İstanbul hükümeti, Türklerin başına muhtelif milletlerden devşirilmiş ve birer Müslüman ismi takılmış bir takım vatansız serserileri serdar olarak musallat edip binlerce aileyi mâtem içinde bıraktırmış; servetler müsadere edilmiş, ocaklar yıkılmıştır.”²

“Osmanlı, adalet isteyenleri ezmeyi yeğliyor ve Şîî Safevî devleti üstüne Sünnî Türk’ü gönderiyor. Müftüler, böylece Safevîlere yardım eder gerekçesiyle Şîîliğe yakınlığı bilinen Alevîler için “Kızılbaş taifesi”ni “kâfir ve mülhid” (dinsiz) sayıp öldürülmelerinin farz olduğunu, kadınlarını ve çocuklarını, öldürenlere “kısmet” olmasını isteyen fetvalar yayımlıyor. Yavuz Selim de bunun üzerine, Anadolu’ya adamlar göndererek Kızılbaşların yediden yetmişe adlarının yazılmasını istiyor; yazımdan sonra kırk bin Alevî’yi öldürtüyor.”³

Pir Sultan Abdal; halktan biriydi, köylü idi. Bilgi birikimi, İslâm kalıplarından kurtulmuş; Şîîlik, Bektaşîlik, Alevîlik, kısacası Bâtınî bakışla düşünür olmuştu...

Ve yazmıştı:

“Uyur idik uyardılar
Diriye saydılar bizi
Koyun olduk ses anladık
Sürüye saydılar bizi...”

*

¹ Faruk Sümer- Oğuzlar

² İzahlı Osmanlı Tarihi s.122

³ Attilâ Özkırmlı- Alevî-Bektaşî Edebiyatı

“Hâlimizi hal eyledik
Yolumuzu yol eyledik
Her çiçekten bal eyledik
Arıya saydılar bizi...”

*

“Hani benim ile lokma yiyenler
Baş ü canı dest yoluna koyanlar
Sen ölmeden ben ölürüm diyenler
Dostlar da geriye kaçtı bulunmaz...”

*

Dizeler bir su gibi; kolay, sade, temiz akıyor!..
Herhangi biri; ben de yazarım, ben de söylerim, ben de, ben de... di-
yebilir mi?

*

Halkın önemli bir bölümü, Osmanlı yönetiminden şikâyetçi! Ülkenin
yakınında (İran’da) yine bir Türkmen devleti var, başında Şah İsmail, şair
(Hatayî takma adlı); Osmanlı’nın zulmettiği bu halk için kurtarıcı rolün-
de.

Kurtarıcılar, en azından böyle bir rol üstlenenler, yücelerden yücedir-
ler!

Şah, kurtarıcıdır:

Halktan inayet olursa
Şah Urum’a gele bir gün
Gazada bu Zülfikâr’ı
Kâfirlere çala bir gün.

*

Yürüyüş eyledi Urum üstüne
Ali nesli güzel imam geliyor
İnip temenna eyledim destine
Ali nesli güzel imam geliyor.

Padişah katlime ferman dilese
Yine geçmem ala gözlü şahımdan
Cellâtlar karşımda satır bilese
Yine geçmem ala gözlüm Şah'ımdan.

Kadılar, müftüler fetva yazarsa
İşte kemend işte boynum asarsa
İşte hançer işte kellem keserse
Dönen dönsün ben dönmezem yolumdan.

Şimdi bizim aramıza
Yola boyun veren gelsin
Şeriatı tarikâtı
Hakikati bilen gelsin.

Ölüm korkusu, "takiyye"yi gerektiriyordu ki o zamanlar (şimdi değil mi?), Şiilik, şiî olmak, hiç de sevecenlikle karşılanmıyordu; ama "öldürücü" de değildi.

Belki de Pir Sultan Abdal, takiyye yapıyordu:

Gözleyi gözleyi gözüm dört oldu
Ali'm ne yatarsın günlerin geldi
Korular kalmadı kara yurt oldu
Ali'm ne yatarsın günlerin doldu...

*

Gelin canlar bir olalım
Münkire kılıç çalalım,
Hüseyin'in kanın alalım
Tevekkeltü tealallah.

*

Açalım kızıl sancağı
Geçsin Yezid'lerin çağı
Elimizde aşk bıçağı
Tevekkeltü tealallah.

Pir Sultan Abdal; baskıyı, düzen eleştirisini yöneticilerin şahısları ile eşdeğerde görür: Padişah'tır, vezirdir, Hızır Paşa'dır, müftüdür; yönetim bunlarla belirlenir, bunlarla yönetilir.

Bunlara dur diyecek de "Şah"tır, "Ali"dir.

Bu isimlerin hepsi semboldür.

"Şah", hem Şah İsmail'dir, hem değildir. Ali, hem "Hazreti Ali"dir, hem değildir. Özellikle "Ali", "Şii Ali" de olabilir; Bâtınî anlamda, "insan Tanrı'dır-Tanrı insandır" düşüncesinin bir insanda kâmil insan'da (insan-ı kâmil) görünür olmasıdır...

Pir Sultan Abdal tipik bir Bâtınî'dir: İdealisttir, politik düşünür, takiyye-nin önemini bilir, eylemcidir ve bunların dışında bir ozandır.

Ozan, neyi nasıl söyleyeceğini iyi bilir:

Pir Sultan Abdal'ım şunda
Çok kerâmet var insanda
O cihanda bu cihanda
Ali'ye saydılar bizi.

Ve o devrimcidir, savaşçıdır:

Gelin canlar bir olalım,
Münkire kılıç çalalım...

Pir Sultan, bir siyaset ozanıdır, bir eylemcidir:

Muhammed Mehdi'nin hak sancağını
Çekelim bakalım nic'olsa olsun
Teber çekip münkirlerin kanını
Dökelim bakalım nic'olsa olsun.

diyerek uzayıp giden şiir, şu son dörtlükle savaşın süreğen olduğunu söyler:

Nerde Pir Sultan'ım nerde
Özümüzün aslı darda
Yemen'den öte bir yerde
Düldül hâlâ savaştadır.

Osmanlı zulmü, halkta bıçağın kemiğe dayandığı çizgisini sürdürmüştür. Beklemek yararsızdır, bayrak dalgalanmalıdır.

Yeryüzünü kızıl taşlar bürüye
Münafık olanın bağıriye
Sahib-i Zaman'ın emri yürüye
Sultan kim olduğu bilinmelidir.

Pir Sultanım eydur ey Dede Dehman
Kendine cevretme andan gel heman
İstanbul şehrinde ol Sahip-i Zaman
Tac-ı devlet ile salınmalıdır.

Halka bir “davetiye” göndermenin zamanı gelmiştir:

Sefasını cefasını dayandım
Bu cefaya dayanmayan gelmesin
Hem rengine boyasına boyandım
Bu boyaya boyanmayan gelmesin.

*

Gözleyi gözleyi gözüm dört oldu
Alim ne yatarsın günlerin geldi
Kızılırmak gibi bendinden boşan
Hama’dan, Mardin’den, Sivas’tan döşen
Düldül eğrelendi Zülfikâr kuşan
Alim ne yatarsın günlerin geldi.

Biraz gerçekçi olmanın gerekliliğini düşündür:

Bu yıl bu dağların karı erimez
Eser bad-ı saba yel bozuk bozuk
Türkmen kalkıp yaylasına yürümez
Yıkılmış aşiret il bozuk bozuk

Pir Sultan’ım yaratıldım kul diye
Zalim paşa elinden mi öl diye
Dostum beni ısmarlamış gel diye
Gideceğim amma yol bozuk bozuk.

*

Dostluk, çok önemlidir, ama tek başına yeterli midir?

Hani benim ile lokma yiyenler
Başı canı dost yoluna koyanlar
Sen ölmeden ben ölürtüm diyenler
Dostlar da geriye kaçtı bulunmaz.

*

Sultan suyu gibi çağlayıp akma
Durulur gam yeme divane gönül
Er başında duman dağ başında kış
İrılır gam yeme divane gönül.

*

Bizden selam söylen dostu gidene
Yuf yalancıya lânet nadana
Bunca düşman ardımızda yeltene
Yorulur gam yeme divane gönül.

*

Pir Sultan Abdalım sırda sırada
Bu iş böyle oldu kalsın burada
Cümlemizin yeltendiği murada
Erilir gam yeme divane gönül.

*

Emek değerlidir; cennet, dünyadadır. Pir Sultan emeği kutsar ve cennetin dünyada aranması gerektiğini anlatır:

Dünyanın üstünde kurulu direk
Emek zay olmadan sızlar mı yürek
Bu yolu kim kurmuş bizler de bilek
Söyle canım söyle dinlesin canlar

Pir Sultan Abdalım farz ile Sünnet
Yola gelmeyene edilmez minnet
Cümlemin muradı dünyada cennet
Söyle canım söyle dinlesin canlar.

Kavgasız hayat olmaz; ama sevgisiz, aşksız hiç olmaz:

Şu karşı yaylada göç katar katar
Bir güzel sevdası serimde tüter
Bu ayrılık bana ölümden beter
Geçti dost kervanı eyleme beni.

*

Nasıl yar diyeyim ben böyle yâre
Mecnun edip çöle saldıktan sonra
Âlemin gülleri al ile yeşil
Şu benim güllerim solduktan sonra

Çoşkun çaylar gibi ağlamayan yâr
Gönlünü gönlüme bağlamayan yâr
Benim bu hâlime ağlamayan yâr
Daha ağlamasın öldükten sonra.

*

Bin cefalar etsen almam üstüme
Gayet şirin geldi dillerin dostum
Varıp yad ellere meyil verirsen
Kış ola bağlana yolların dostum

Pir Sultan Abdal'ım gülüm dermişler
Şu benim yârime nasıl kıymışlar
İster isem dünya malı vermişler
Sensiz dünya malı neylerim dostum.

*

Pir Sultan 76 yaşındadır. Baskı artmıştır; ya “Galile” gibi “yaşamak istiyorum” diyecekti ya da Bruno gibi gelecekte “yakılmak” olmadığına göre “asılmayı” göze alacaktı! O dönemezdi:

Koyun beni hak aşkına yanayım
Dönen dönsün ben dönmezem yolumdan
Yolumdan dönüp mahrum mu kalayım
Dönen dönsün ben dönmezem yolumdan

Kadılar müftüler fetva yazarsa
İşte kement işte boynum asarsa
İşte hançer işte kellem keserse
Dönen dönsün ben dönmezem yolumdan.

Bir daha dener Hızır Paşa, bu kez de başka şey ister:

İçinde "Şah" adı geçmeyen üç şiir söylerse, affedilecektir!
Pir Sultan üç şiir okur:

Hızır Paşa bizi berdar etmeden
Açılın kapılar Şah'a gidelim
Siyaset günleri gelip çatmadan
Açılın kapılar Şah'a gidelim.

*

Pir Sultan'ım eydür Mürvetli Şah'ım
Yaram baş verdi sızlar ciğergâhım
Arşa direk direk olmuştur âhım
Açılın kapılar Şah'a gidelim.

*

Sivas ellerinde sazım çalınır
Çamlıbeller bölük bölük bölünür
Dosttan ayrılmışım bağrım delinir
Kâtip ahvalimi Şah'a böyle yaz.

Pir Sultan Abdal'ım hey Hızır Paşa
Gör ki neler gelir sağ olan başa
Hasret koydun bizi kavim kardaşa
Kâtip ahvalimi Şah'a böyle yaz.

*

Kul olayım kalem tutan eline
Kâtip ahvalimi Şah'a böyle yaz
Şekerler ezeyim şirin diline
Kâtip ahvalimi Şah'a böyle yaz.

Münafıkın her dediği oluyor
Gül benzimiz sararuben soluyor
Gidi Mervan şad oluban gülüyor
Kâtip ahvalimi Şah'a böyle yaz.

"Nâzım'ın vurguladığı gibi, Al Osman ülkesinde bir kısırlık çılgılığı esi-
yor, rüzgâr ölüm türküleri söylüyordu. Köylünün göz nuru zeamet, alın-
teri *timar olup subaşını tutan sipahilere akıyordu. Köylünün göz nuru ve*
alınteri sipahilere giderken, yoksulun testisi boş, varsılın keyfi hoş mu
hoştu.

"Bir köylü şöyle hayıflanıyordu:
Çıksam dağa ayısı var, kurdu var
Düze insem sıtması var, derdi var
Köye gitsem tahsildarı, derdi var.
Şaştım ağam bu salgının elinden."¹

Şeyh Bedreddin ne demişti:

"Tanrı dünyayı yarattı, insanlara bağışladı. Erzak, giyim-kuşam, sürü,
arazi ve bütün toprak, insanların ortak malıdır, insanlar eşittir.."

Pir Sultan, bu dönemin ozanıdır.

¹ Mehmet Bayrak- Pir Sultan Abdal, s.86-87

Singeler üretti: “Ali” idi, “Şah” idi, “Mehdi” idi, “Güzel Şah”, “Güzel İmam” idi. Karşısında ise “padişah” , “vezir”, “Hızır Paşa”, “Kadı” vardı...

Sonunda, Sivas Valisi Hızır Paşa tarafından, önce hapsedildi, sonra da asıldı.

Sözlük

Abdâl: Ebdâl; dünya ile ilgisini kesmiş, derviş. Anadolu'da göçebe kültüründen gelen bir Anadolu Alevî halk grubu.

Abdal Musa: 14.yüzyılda yaşamış Bâtınî-Alevî, şair.

Ahîlik: Anadolu Selçukluları döneminde ortaya çıkan, Bâtınîliğe yakınlık duyan esnaf örgütü.

Âsâ: Gizemli değnek.

Baba: Bektaşî tekkesinde, tören düzenleyicisi, yöneten.

Balım Sultan: Bektaşî tekkesi kurucusu (1516)

Bâtın: İç anlam, iç yüz, görünmeyen gerçek varlık alanı, işin içyüzü, doğru, gerçek.

Bâtınîlik: Karmat, Hasan Sabbah, Babek, Hurrem gibi önderlerin yönlendiriciliğinde ortaya çıkan, gelişen felsefi-siyasî akımdır. Bin yıl, şariat'a karşı çıkmış, bu nedenle İslâm tarafından düşman bilinmiştir.

Bel bağlamak: Yola girenin beline (tığbent) kuşak sarmak.

Bî:namaz: Namazsız, namaz kılmayan, beynamaz.

Bilge: Bilgili, deneyimli, hoşgörölü, yönlendirici, seçkin kişi.

Budizm: Buda (Buddha) tarafından kurulan felsefe. Hint inanç ve kültür karışımıdır. İnsanın; arınması, gelişmesi, kendini aşması, kimi olumsuz tutkulardan kurtulmasıdır.

Caferîlik: Altıncı İmam Cafer Sadık'ın (699-766) kurduğu Ehlibeyt mezhebi, Şiilik.

Cem: Alevî tören evi. Her açılışında Dede topluluğa seslenir: "Ağlattığın varsa güldür; döktüğün varsa doldur; yıktığın varsa kaldır; dost gönlü-

nü incitme; yalan söyleme, kovu kovlama, haram yeme; elinle komadığını alma; gözünle görmediğini söyleme: Gelme gelme, dönme dönme. Söylediğin meydanın, sakladığın senin...”

Çelebiyan (Çelebiler): Bektaş Veli soyundan gelenler.

Dâr, Dâra durmak: Hallac-ı Mansur’un asıldığı direk. Cem törenlerinde; Mansur, Fazlullah Hurufî, Nesimî, Hüseyin için bir tür saygı duruşu: “Dâr-ı Mansur”, “Dâr-ı Nesimî” gibi adla anılırlar.

Dem: Şarap.

Derviş: Bâtınîliği gezerek anlatan gezginci.

Dört kapı: Şiîliğin kurucusu İmam Cafer Sadık’ın öğretisi Buyruk’ta belirlenen; şeriat, tarikât, mârifet, hakikât gibi dört Şiîlik kuralı. Zamanla Alevilik bu tespitten yeni biçimler oluşturmıştır.

Düşkün: Alevilik görüşüne, geleneğine aykırı davranan kimse.

Ehlibeyt: Ali, (kızı) Fatma, Hasan, Hüseyin ailesi.

Erenler: Gerçeğe ulaşmış olgunlaşmış Bâtınî-Alevîler, yol eri.

Erenler Şahı: Bektaş Veli’ye verilen ad.

Erkân: Yol erleri, yol ileri gelenleri.

Fanatık: Kör tutku.

Gülbank: Yakarış.

Hace: Mürşit, önder. Bektaş Veli’ye verilen ad olduğu halde bozularak Hacı’ya dönüştürüldüğü söylenir.

Hakullah: Dedelere geçimini sağlama yardımı.

Haydarîlik: Ali’ye ve 12 İmam’a bağlılık tarikatı.

Helâlleşmek: Cem’e katılanlar arasında barış ve uyumluluk sağlama.

Heteredoks: Resmî öğretilerden farklı olan görüş.

İcazet: İzin, Dedelere verilen Dedelik belgesi.

İhvanüssefa: İslâm’a bilim götürmek için Basra’da kurulan gizli dernek. (10.yy.)

İkrar: “Doğru yol” a girme söz ve kararı.

İsmailîyelik- İmam’ın yanılmazlığı ve dokunulmazlığı üstüne kurulan mezhep.

Kalenderîlik: Her türlü kurala karşı. (tarikat)

Kâmil insan: (İnsan-ı kâmil) – Alevilikte ulaşılabilecek en son aşama. Olgun

insan, yetkin insan. Böyle bir insanla “en olgun insanlık” aşaması.

Kırklar: Ermişler topluluğu. (İbrahim, İsa, Musa, Muhammed şeriatına karşı kurulu, Bâtınî-Heteredoksi manifestosu kuruculuğu.)

Melâmet: Kınayanların kınamasına aldırmadan yolunda yürütme.

Melâmetîlik: Melâmet Tarikatı.

Melâmîlik: Gösterişten, dünya malından yüz çevirmek; kendini tanrıya adamaktır.

Meyalî: Göçmen, yabancı.

Mevlevîlik: Mevlâna'nın sağlığında adına kurulmuş sünnî bir tarikat.

Mistisizm: Akılla, duyularla algılanamayan, kimi “doğru”lara tanrısal sezgi ile varılacağı sanılan öğreti.

Nefes: Alevî ozan ve şairlerinin koşma biçimli şiiri.

Rızalık: Dargın, alacaklı-borçlu kimselerin Cem'e gitmeden önce karıştılarının rızasını alması gerekir. Kısacası, cem öncesi cemevi'ne gidenlerin barışık olması gerekir.

Rızalık vermek: Cemevi'ne girecekler arasında hiçbir sorun olmamalı, herkesin içi ferah olarak cem'e katılması gerek.

Sabiîlik- El-cezire ve Harran'da yaşayan topluluğun ortak adı idi. Dinlerin en eskisi ve peygamberi İbrahim'di. İlk Sabiîler; Keldanîler ve Süryanîlerdi. İslâmdaki tüm ibadetin Sabiîlik'ten geçtiği söylenir. Kadın ve erkek eşitti. Evlilik tek eşli idi. Kâbe, Tanrı'nın evi idi. Dört temel erdem vardı: Hikmet (hâkim-Her şeyi bilen); İffet (temiz, namuslu); Şecâat (yiğitlik), Adâlet (hak tanırlık, doğruluk)...

Nusayrîlik- İmamlık kavgasında Ali'yi tutarken ondan ayrılan Haricîler'den bir bölümü. Daha çok Suriye'de ve Antakya'da yaşarlar.

Sufî: Tasavvuf felsefesine bağlı kimse, topluluk. Sufiler, İslâm zulmünden korunmak için Bâtınî fırkaların içinde gizlendiler. İslâma, felsefe ve mantığı, akılcı düşünceyi sokmaya çalıştılar. Halvetîlik, Gülşenlik, Bektaşîlik, Nakşibendîlik alanlarında bulundular! “Barışçı” idiler; her gittikleri yere “teslimiyet”i saktular.

Şamanizm: Kanbağı önde tutulan bir gelenek temelinde idi. Törenleri, kadın yada erkek Şaman yönetirdi. Yakarışlarında tef, davul, davul tokmağı, üstlerinde ses çıkaran mâdenî takılar bulunurdu. Alevîlik, Şamanlıktan

doğallık, rahatlık gibi kimi hayata bakış serbestliği almıştır.

Şeriat: Allah'ın emri; âyet, hadis ve icmâ-i ümmet (büyük fakihlerin, din ulemâlarının) esaslarına dayanan ve her konuda birlik olunması kuralı.

Tasavvuf (Sufilik): Dinsel ve felsefî akım. Gönlünü Allah sevgisine bağlama; dünya işlerini bu yolla kavrama.

Tevekkül: İşini Tanrı'ya bağlamak.

Tevellâ ve teberra: Ehlibeyt soyundan geleni sevmek, düşmanını sevmemek.

Tevhid: Tüm varlık türünün Tanrı'dan olduğunu kabul etmek.

Tevil: Sözü çevirme, söze ayrı mâna verme.

Yola girmek: Cem'de dede önünde, gelenek üyeliğine kabul edilmek.

Yoldan düşme: Alevîlik geleneğinden sapan, "düşkün" kimse.

Zındık: Geniş anlamda "dinsiz", dar anlamda "Mani inancı".

Kaynaklar

1. Abdülbâki Gölpınarlı, Mevlâna- Varlık Yayınları, 1954.
2. Abdülbâki Gölpınarlı, Nehc'ül- Belâga- Der Yayınları.
3. Abdülbâki Gölpınarlı, Vilâyetname- İnkılâp Kitabevi, 1990.
4. Ahmet Yaşar Ocak, Zındıklar ve Mülhidler, Yurt Yayınları.
5. A. Cerrahoğlu, Şeyh Bedreddin ve Türkiye'de Sosyalizm Hareketleri- Çığ Yayınları, 1966.
6. Ahmet Yaşar Ocak, Babaîler İsyanı- Dergâh Yayınları, 2000.
7. Alevilik ve Günümüzdeki Sorunları, H.Bektaş Vakfı, 2003.
8. Ali Mazaheri, Ortaçağda Müslümanların Yaşayışı, 1972.
9. Ali Yıldırım, Ateşte Semaha Durmak- Yurt Kitap Yayını, 1974.
10. Atilla Özkırımlı, Alevilik-Bektaşilik ve Edebiyat- Cem Yayınları, 1990.
11. Ayhan Yalçınkaya, Anadolu Halk Hareketi.
12. Bâki Öz, Kurtuluş Savaşı'nda Alevî-Bektaşiler, Can Yayınevi, 1990.
13. Bâki Öz, Osmanlı Alevî Ayaklanması-Ant, 1992.
14. Bedri Noyan, Bektaşilik-Alevilik, cilt 3, Ardiç Yayıncılık.
15. Bütün Yönleriyle Alevilik, H.Bektaş Vakfı, 2003.
16. Celâl Aydemir- Cemal Şener, Alevilik Dersleri- Schulbuch – Verlag Anadolu, 2000.
17. Cemşid Bender, 12 İmam ve Alevilik- Berfin, 1993.
18. Doğan Avcıoğlu, Türklerin Tarihi.
19. Esat Korkmaz, Enel-Hak- Nefes Yayınları.
20. Erbil Tuşalp, İslâm Faşizmi, Doğan Kitabevi, 1999.
21. Erdoğan Aydın, İslâmiyet ve Toplum, Cumhuriyet.

22. Erdoğan Aydın, Nasıl Müslüman Olduk- Doruk, 1996.
23. Erdoğan Aydın, Bütün Yönleriyle Alevilik- İmece Kültür Sanat, 2003.
24. Erdoğan Aydın, Aleviliği Ne Yapmalı- Nokta Kitap, 2005.
25. Erdoğan Çınar, Aleviliğin Kayıp Bin Yılı, Chivi Yazıları.
26. Esat Korkmaz, Alevilik-Bektaşılık Terimler Sözlüğü, Kaynak Yayınları, 2003.
27. Esat Korkmaz, Alevi Felsefesi- Pencere Yayınları, 1997.
28. Esat Korkmaz, Alevilik ve Aydınlanma- Pencere Yayınları.
29. Esat Korkmaz, Zerdüştlük Terimler Sözlüğü- Anahtar Kitaplar, 2004.
30. E. Xemgin, Mazda İnancı ve Zerdüşt, Berfin, 1998.
31. Faik Bulut, Ali'siz Alevilik- Doruk, 1997.
32. Faik Bulut, Hasan Sabbah Gerçeği- Berfin, 2000.
33. Faik Bulut, İslâm Komüncüleri- Berfin, 1998.
34. Fuat Bozkurt, Buyruk, Özel Yayın, 1982.
35. Füzûzan Husrev Tökin, Türkiye'de Halk Hareketleri- Özel Yayın, 1968.
36. Freidoune Sahebjam, Dağın Şeyhi Hasan Sabbah- Telos, 1995.
37. Friedrich Engels, Köylüler Savaşı, Payel, 1978.
38. H. Nedim Şahhüseyinoğlu, Onurlu Direniş- Çileli Yaşam- Pospero Yayınları.
39. H. Nedim Şahhüseyinoğlu, Yakın Tarihimizde Kitlesele Katliamlar- İtalik Yayını.
40. Haluk Hacaloğlu, Zerdüşt- RM.
41. Haluk Hepkon, İslâm'da Muhalefet- Bâtınlık- Teori.
42. Haşim Kutlu, Kızılbaş Alevilikte Yol- Erkan- Meydan-Kaldıraç Yayınevi, 2002.
43. İlhan Arsel, Teokratik Devlet Anlayışından Demokratik Devlet Anlayışına, İstanbul, 1998.
44. İlhan Arsel, Şeriat ve Kadın- Kaynak Yayınları, 1978.
45. İlhan Arsel, Şeriattan Kıssalar- Kaynak Yayınları, 2005.
46. İlhan Arsel, Cahilliyye - Kaynak Yayınları, 2005.
47. İlhan Cem Erseven, Alevilerde Semah- Ant, 1996.
48. İlhan Cem Erseven, Çağdaş Türk Romanı ve Öyküsünde Aleviler-

Alev, 2005.

49. Irene Mélikoff, Hacı Bektaş-Efsaneden Gerçeğe- Cumhuriyet Kitapları, 2004.
50. İsmail Kaygusuz, Müsahiplik- Alev Yayınları, 1991.
51. İsmail Kaygusuz, Görmediğim Tanrıya Tapmam- Alev Yayınları.
52. İsmet Zeki Eyüboğlu, Tanrıya Kafa Tutanlar- Kaynak Yayınları, 1991.
53. İsmet Zeki Eyüboğlu, Tarikatlar-Mezhepler Tarihi- Geçit Kitabevi, 1987.
54. İsmet Zeki Eyüboğlu, Alevilik-Sünnilik-İslâm Düşüncesi- Der Yayını, 1989.
55. İsmet Zeki Eyüboğlu, Tanrı Yaratan Toprak, Anadolu- Der Yayınları,
56. İsmet Zeki Eyüboğlu, Alevî-Bektaşî Edebiyatı- Der Yayınları, 1991.
57. Louis Massignon, Hallac-ı Mansur.
58. Lütfi Kaleli, Alevî Kimliği ve Alevî Örgütlenmesi- Can Yayını.
59. Lütfi Kaleli, Alevilik- Can Yayını.
60. Mehmet Bayrak, Pir Sultan Abdal, Yorum Yayınları.
61. Memet Fuat, Pir Sultan Abdal- YKB.
62. Metin Demirtaş, Ve Erenler Böyle Dedi, Nefes Yayınları, 1996.
63. Meydan Larousse, Meydan Yayınları.
64. Muzaffer Arabul, Şeyhislâm Ebussuut- Fetvalar- Özel Yayın.
65. Nevzat Yesirgil, Fuzuli- Varlık Yayınları.
66. Nejat Birdoğan, Anadolu Aleviliğinde Yol Ayrımı- Mozaik Yayınları, 1995.
67. Niyazi Öktem, Hallac-ı Mansur- Ant, 1994.
68. Öner Yağcı, Sivas'ı Unutmak- Pencere Yayınevi, 1997.
69. Radi Fiş, Ben de Halimce Bedreddinem- Yön, 1998.
70. Reha Çamuroğlu, Babaîler- Der Yayınları, 1990.
71. Sabahattin Eyüboğlu, Yunus Emre- T. İş Bankası Kültür Yayını, 1980.
72. Sefer Aytekin, Buyruk- Emek Yayınevi, 1958.
73. Sadık Eral, Alevî Katliamları- Yalçın Yayınları, 1993.
74. Said Nefisi, Babek, Berfin, 1998.

Bâtînilik, bin yıllık sosyalizan bir yol izleyerek, Anadolu'da kendini bulmuş "akıl" ve "insan sevgisi" üstüne kurulmuştur.

Bu nedenle İslâm ve egemen sınıf, Bâtînilik ve Alevîlikten hoşlanmamıştır; "katli vâciptir!" buyruğu, bin yıldır gündemdedir. Fanatizm, kendi görüşünün dışındakileri yok etmek ister. İslâm fanatizmi, bu bakışın uygulayıcısıdır.

Alevîlik, "insan"ı önde tutar. Kadın eşittir, saygındır. Müzik, saz, sanat, semah, Alevîliğin harcıdır; ırk, renk, ülke farkı tanımaz; dünya herkesindir...

